БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

ГАЗЕТА 1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН ЧИҚА БОШЛАГАН

ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИ ВА ЎЗБЕКИСТОН ССР МАДАНИЯТ МИНИСТРЛИГИНИНГ ОРГАНИ

1984 йил 18 МАЙ № 20 (2760) ЖУМА

СОВЕТ ЁШЛАРИ ЮКСАК МАДАНИЯТЛИ, ЎҚИМИШЛИ ВА МЕҲНАТСЕВАР БЎЛИБ, МУСТАҚИЛ ТУРМУШГА ҚАДАМ ҚЎЙИШЛАРИ КЕРАК. БИНОБАРИН, ФАРЗАНДЛАРИМИЗ ИШЧИ ЁКИ АГРОНОМ, ОЛИМ ЁКИ ИНЖЕНЕР БЎЛИБ ЕТИШИШЛАРИДАН ҚАТЪИЙ НАЗАР, УЛАР МЕҲНАТ КОЛЛЕКТИВЛАРИДА СИНФИЙ ЖИҲАТДАН ЧИНИҚИШЛАРИ КЕРАК.

К. У. ЧЕРНЕНКО

КПСС МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИ АПРЕЛЬ ПЛЕНУМИ ҚАРОРЛАРИ АМАЛДА

ҲОСИЛ ТАШВИШЛАРИ

Калинин район пиллачилик идорасининг бошлиғи Б. САФАРБОЕВ ҳикоя қилади

— Республикамизни чинакамига хазиналар ўлкаси деса бўлади. Ўлкамизда етиштирилаётган ноз-неъматларнинг довруғи оламга аён. Ана шундай бебаҳо бойликларимиздан бири пилла, албатта.

Районимиз сабзавот, полиз экинлари, чорвачилик маҳсулотлари билан бирга, пилла ишлаб чиқаришда ҳам қувончли ютуқларга эришиб келмоқда. Фан ва илғорлар тажрибаси ишлаб чиқаришга изчиллик билан жорий этилаётганлиги туфайли хирмонимиз салмоғи ошиб боряпти.

Пилла қурти боқиш узоғи билан бирор ой давом этса ҳамки, бу тадбирга бутун йил давомида тараддуд кўришга тўғри келади. Чунки етарлича озуқа базаси яратиш, замонавий пиллахоналар қуриш анча мураккаб жараён.

Пилла қишлоқ хўжалигидаги илк ҳосиллардан бири. Партия ва ҳукуматимизнинг доимий ғамхўрлиги туфайли кейинги йилларда кумуш толанинг харид нархи анча ошди, кўплаб замонавий пиллахоналар қурилди. Бу тадбирларнинг бари арзон, мўл ва сифатли пилла етиштириш имконини берди.

Бу йил эрта баҳорда районимиз хўжаликларига 1950 қути қурт уруғи тарқатдик. Тутзорларимиз ана шунча миқдордаги пилла қуртини озиқлантириш учун баҳузур етади. Ҳар йили қутисидан юз килограммдан ошириб ҳосил олаётган И. Раҳматуллаева, М. Одилова сингари ўнлаб моҳир пиллачиларимиз бу йил ҳам рекорд кўрсаткичларга эришишни ният қилишган.

Бу ўринда шуни таъкидлаб ўтиш керакки, Ўрта Осиё Ипакчилик илмий-текшириш институти районимиз территориясида жойлашган. Институт олимлари, илмий ходимлари ишлаб чиқаётган илғор тавсиялар, кўпинча бизнинг хўжаликларимизда синовдан ўтади. Институт коллективининг пилла боқишни интенсивлаштириш, янги навлар яратиш борасидаги изланишлари, айниқса, қўл келмоқда.

Ўтган йил областда биринчи бўлиб пилла тайёрлаш планини бажарган «Қорасув» совхози, шунингдек, «Хасково», «Иваново» совхозларининг пиллачилари бу йил ҳам пешқадамликни эгалламоқдалар.

Шубҳа йўқки, районимиз пиллачилари пилла боқишни юксак агротехник талаблар даражасида ўтказиб, зиммага олинган мажбуриятларни шараф билан уддалайдилар!

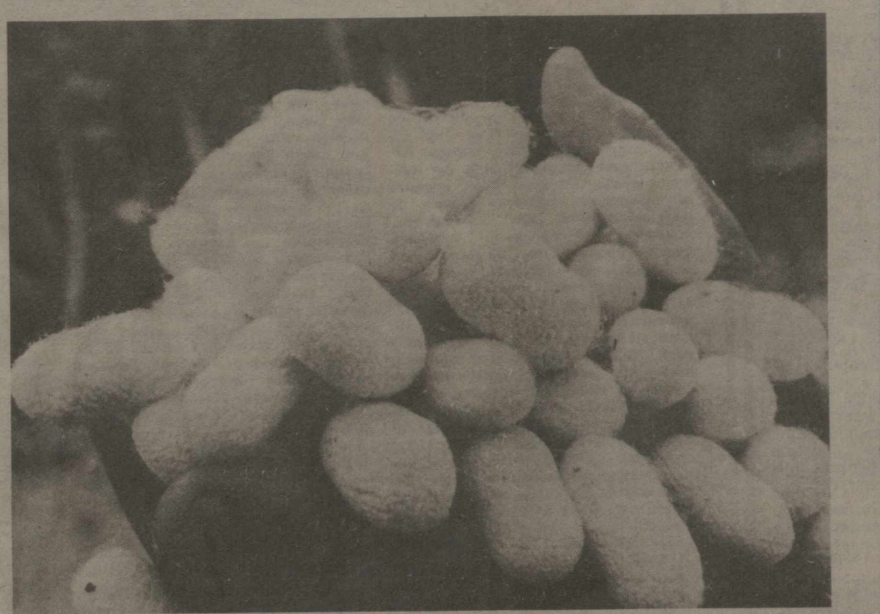

АДАБИЙ КЕЧА

Ўзбекистон жамоатчилиги ўзбек совет прозасининг асосчиси Абдулла Қодирийнинг 90 йиллигини кенг нишонлади. 15 май куни Тошкентдаги Кино уйида адиб таваллудига бағишланган тантанали адабий кеча бўлиб ўтди. Кечани Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони Комил Яшин кириш нутқи сўзлаб очди.

Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг мухбир аъзоси Иззат Султон Абдулла Қодирийнинг кўпмиллатли совет адабиётида тутган ўрни, унинг «Ўтган кунлар», «Меҳробдан чаён» романлари, умуман, қудратли прозаси фақат ўзбек совет адабиёти тараққиётига эмас, балки Совет Шарқи халқлари адабиётларига ҳам кўрсатган катта таъсир ҳақида гапирди. Тантанали кечада республика халқ ёзувчиси Назир Сафаров, СССР халқ артисти Йўлдош Аъзамов, таржимон Бону Лоҳутий, рус танқидчиси Валентин Оскоцкий, филология фанлари доктори Нинель Владимирова, Ҳамза мукофоти лауреатлари —ёзувчи Одил Ёқубов, шоир Абдулла Орипов, ёзувчининг ўғли Ҳабибулло Қодирий, Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофоти лауреати, шоира Ҳалима Худойбердиева адиб ҳақидаги дил сўзларини изҳор қилдилар, шеърларидан ўқидилар ва хотираларини ўртоқлашдилар.

ТИНЧЛИК ВА ДЎСТЛИК УЧУН

Шу йил 15 май куни ватанимиз пойтахти Москвада, П. И. Чайковский номидаги консерваториянинг катта залида очилган иккинчи халқаро музика фестивалида ҳам музика санъатининг ана шу хусусиятлари алоҳида таъкидлаб ўтилди. Анъанага айланиб бораётган бу халқаро анжуман «Музика инсонпарварлик, халқлар ўртасида тинчлик ва дўстлик учун» деган шиор остида ўтмоқда.

Фестивалнинг тантанали очилиш маросимида КПСС Марказий Комитети Сиёсий Бюросининг аъзоси, СССР Министрлар Совети Раисининг биринчи ўринбосари Г. А. Алиев, таниқли маданият арбоблари, жамоатчилик вакиллари, чет эллик меҳмонлар ҳозир бўлдилар.

КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси ўртоқ Константин Устинович Черненко фестиваль қатнашчилари ва меҳмонларига табрикнома йўллади. Фестиваль ташкилий комитетининг раиси, СССР Композиторлар союзи правлениесининг биринчи секретари Тихон Николаевич Хренников ана шу табрикномани ўқиб эшиттирди. Халқаро музика анжумани қатнашчилари ва меҳмонлари бу табрикномани узоқ давом этган қарсаклар билан кутиб олдилар. Партия ва давлатимиз раҳбарининг табрикномасида шундай сўзлар бор: «Ҳозир ялпи тинчликни мустаҳкамлашдан, ядро уруши хавфини тугатишдан ҳам масъулиятлироқ, зарурроқ вазифа йўқ. Шу юксак мақсадга эришишда музика санъати арбоблари муҳим ва фахрли роль ўйнайдилар.

Совет Иттифоқи Ленин васиятларига амал қилиб ҳамиша, ўзининг бутун тарихи мобайнида халқлар ўртасида дўстлик ва ҳамжиҳатлик ғояларига содиқ бўлиб келди, тинчликни сақлаб қолиш ва мустаҳкамлаш учун ўзига боғлиқ бўлган ҳамма ишни қилди ва қилмоқда. Музикачиларнинг мана шу жаҳоншумул анжумани бизнинг диёримизда ўтказилаётганидан , айниқса, қувонаётганимизнинг сабаби ҳам мана шунда».

Бу сўзлар фестиваль иштирокчилари ва меҳмонларининг самимий олқишларига сазовор бўлди. Ўртоқ Т. Н. Хренников анжуманнинг барча қатнашчилари ва меҳмонлари номидан самимий сўзлари, яхши тилаклари учун Константин Устинович Черненкога самимий миннатдорчилик билдирди. Совет раҳбари музикачиларнинг халқаро анжумани ишига катта эътибор бераётгани партия ва ҳукуматимизнинг жаҳонда тинчликни, халқлар ўртасида дўстлик ва қардошликни мустаҳкамлашдек эзгу ишга доимо катта аҳамият бераётганидан далолатдир.

Фестиваль ўн кун давом этади. Шу кунлар мобайнида янграйдиган музика асарлари дунёдаги барча эзгу ниятли кишиларнинг орзу-умиди билан ҳамоҳанглик касб этади. Анжуман кунлари турли жойларда кўпмиллатли совет ва бир қатор чет эл мамлакатлари музика маданияти намояндалари билан учрашувлар бўлади.

Мазкур халқаро музика фестивалида Ўзбекистон ССР Композиторлар союзи правлениесининг биринчи секретари Собир Бобоев бошчилигидаги республикамиз композиторларининг вакиллари ҳам иштирок этмоқдалар. Анжуман кунлари республикамиз композиторлари асарларидан намуналар ҳам янграйди.

ФИЛЬМЛАР САРАЛАНМОҚДА

МАТБУОТ МАРКАЗИДАН

Анъанавий «Тинчлик, ижтимоий тараққиёт ва халқлар озодлиги учун!» шиори остида ўтадиган Осиё, Африка ва Лотин Америкаси мамлакатларининг VIII Тошкент Халқаро кино анжумани очилишига саноқли кунлар қолди.

Фестиваль ташкилий комитети ва Бош дирекциясида сўнгги тайёргарлик ишлари олиб борилмоқда. Ташриф буюрган меҳмонлар муҳташам «Ўзбекистон» меҳмонхонасига жойлашадилар.

Айни пайтда Ўзбекистон ССР халқ артисти, таниқли кино режиссёр Равиль Ботиров раислигида фильмлар расмий программа учун сараланмоқда.

Шу кунгача 90 дан зиёд мамлакат, еттита халқаро ва миллий ташкилот Тошкент кино фестивалида қатнашиш истагини билдирди.

ОЛОВЛИ ҚИТЪА КИНОСИ

«Ўзбекфильм» киностудияси директори, СССР халқ артисти Шуҳрат АББОСОВ VIII Халқаро Тошкент кинофестивали ташкилий комитетининг аъзоси сифатида Лотин Америкасининг бир неча мамлакатларида бўлиб қайтди. Шу муносабат билан мухбиримиз Б. Эгамқулов у кишидан бугунги Лотин Америкаси мамлакатлари киноси ва улар фестивалга олиб келадиган картиналар ҳақида гапириб беришни илтимос қилди.

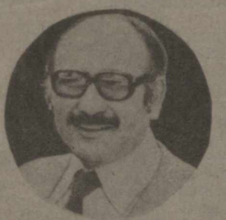

— Лотин Америкаси мамлакатлари киночилари биринчи бор IV Тошкент фестивалида қатнашган эдилар. Шундан буён саккиз йил ўтди. Фестивалдан фестивалга қатнашувчи мамлакатлар сони ўсиб бормоқда. Бу сафар Лотин Америкасидан йигирмага яқин мамлакат киночилари иштирок этади.

Лотин Америкаси бугунги кунда ер шарининг энг оловли нуқталаридан бирига айланиб қолди. Бунга мамлакатлардаги миллий озодлик ҳаракатлари ва Америка Қўшма Штатлари ҳамда америкапараст диктаторлар ўртасидаги кураш сабаб бўлмоқда. Ижтимоий ҳаётдаги бундай тўқнашувлар кинематографияда ҳам ўз аксини топмай иложи йўқ! Мен кўпроқ, Мексика ва Аргентина киносига тўхталиб ўтмоқчиман. Бошқа Лотин Америкаси мамлакатлари сингари Мексика киноси ҳам ўз бошидан оғир инқироз даврини кечирмоқда. Бунинг энг асосий сабабларидан бири — миллий кинематографиянинг ҳали унчалик ривожланмаганлиги бўлса, иккинчиси — кинога Америка Қўшма Штатлари монополиялари ҳукмронлигидир. Кейинги йилларда бу ҳукмронликка барҳам бериш, миллий кинематографияни ривожлантириш йўлида кўпгина ишлар амалга оширилди. Прогрессив кайфиятдаги режиссёрлар ҳар хил олди-қочди, яланғоч картиналардан қочиб, оддий меҳнаткашлар ҳаёти тасвирланган ҳаққоний санъат намуналарини ярата бошладилар. Булар орасида «Қўли гул уста» картинаси алоҳида ажралиб туради. Фильм катта ҳаётга сиғмай қолган кичик одамнинг тақдири ҳақида. У қишлоқдан шаҳарга иш излаб келади. Лекин иш топа олмайди. Шундай катта шаҳарда ҳам ўзига ўхшаган ишсизлар минглаб, юз минглаб эканлигининг гувоҳи бўлади. Фильмни трагикомедия дейиш мумкин. Чунки кулгили воқеалар орқали ҳаёт ҳақиқати, капитализмнинг жирканч башараси кўрсатилади.

Диққатга сазовор фильмлардан яна бири «Нокаут» деб номланган. Картина қаҳрамони оддий, лекин истеъдодли ва кучли боксчи. Аммо капитализм ҳукмронлик қилаётган жамиятда у ўз истеъдодини ҳам, кучини ҳам намойиш этолмайди. Уни ҳар бир ўйинда ютқазишга мажбур қиладилар. Натижада, у бутунлай боксдан кетишга қарор қилади. Бизнесменлар бойлик манбаи бўлган бу боксчининг рингдан кетишини истамайдилар. Ўртада низо чиқади. Боксчини қаттиқ калтаклаб, оёқ-қўлини синдирадилар. У ҳаёт рингида мағлуб бўлса-да, руҳан ғолиб чиқади, ўз инсоний қадр-қимматини сақлаб қолади. Мексикалик кинематографчилар фестивалга бу икки фильмдан ташқари «Севги сўқмоқлари», «Почанго» каби ўн иккита бадиий ва ҳужжатли ленталари билан иштирок этадилар.

Аргентиналик киночилар Тошкент анжуманига ўнта фильм билан келадилар. Мексика каби Аргентина киноси ҳам инқироз даврини бошидан кечирмоқда. Яқин яқингача бу ерда ҳукмронлик қилган фашистик диктатура кинематографияни савдо бозорига айлантириб юборган эди. Мамлакатда янги президент сайланиши кинематография соҳасида ҳам бирмунча ўзгаришлар ясади. Диктатура даврида қувғинда бўлган бир нечта илғор йўналишдаги режиссёрлар очиқ ҳолатда ишлай бошладилар, кўплаб ҳаётий картиналар яратилди. Шундай картиналардан бири фестиваль экранларида намойиш этилади. У «Мени кутгил» деб номланган.

Картинанинг номи таниқли совет шоири Константин Симоновнинг машҳур шеърини эслатади. Фильмнинг бундай номланиши бежиз эмас. Чунки картинада бир завод ишчилари ўзларининг драма тўгаракларида рус ёзувчисининг пьесасини саҳналаштирадилар. Фильм бошидан охиригача совет халқига муҳаббат руҳи билан суғорилган. Аргентиналиклар санъаткор халқ. Шунинг учун музикали фильмлар ишлаш бу ерда расм бўлган. VIII Халқаро Ташкент кинофестивали лентaлари орасида ҳам музикали фильмлар анчагина.

Фестивалга бу икки мамлакатдан ташқари Куба, Никарагуа, Бразилия, Пуэрто-Рико, Сальвадор, Колумбия каби кўплаб мамлакатларнинг кинематографчилари ҳам ўзларининг энг сара фильмлари билан иштирок этадилар.

Фестиваль садолари... С. МАҲКАМОВ фотоси

РАСМИЙ ЖАВОБ

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати»нинг шу йил 20 апрель сонида босилган «Аҳмад полвон ғолиб эди, набиралари-чи?» сарлавҳали

«АҲМАД ПОЛВОН ҒОЛИБ ЭДИ, НАБИРАЛАРИ-ЧИ?»

мақолада долзарб масала кўтарилган. Ҳақиқатан ҳам, кейинги йилларда «Ташсельмаш» заводида ингичка толали ва уруғлик пахтани теришга мўлжалланган, шунингдек, тўкилган пахтани териб олувчи мосламага эга бўлган бир туркум пахта териш машиналарини ишлаб чиқариш йўлга қўйилди.

Бироқ колхоз ва совхозларнинг ишлаб чиқариш шароитидаги тажриба шуни кўрсатмоқдаки, мазкур машиналар билан икки ёки уч марта ўтганда териб олинган ҳосил 75—80 процентдан ошмаяпти. Машиналар терган даладаги тўкилган пахта 10—20 процентни ташкил қилмоқда. Тўкилган пахтани териб олишда юксак самара берувчи мосламаларнинг йўқлиги туфайли қўл билан териб олинмоқда. Шу боис ҳам пахтани йиғиб-териб олиш учун катта меҳнат сарфланмоқда. Хусусан, машина ўтгандан сўнг тўкилган пахтани қўл билан териб олиш бутун меҳнатнинг 50, баъзан ундан кўпроқ процентини ташкил этмоқда.

Кўп йиллик тажриба шуни кўрсатяптики, пахта ҳосилдорлигининг ўсиши билан тик шпинделли пахта териш машиналарининг агротехник кўрсаткичлари (биринчи навбатда пахтани тўла териб олиш даражаси) камаймоқда.

Кейинги икки йил мобайнида яратилган янги, 60 ва 90 сантиметрли ғўза қатор ораларига мўлжалланган тик шпинделли аппаратлар осилган универсаль пахта териш машиналари давлат синовидан ўтказилганда, бу машиналарнинг агротехник кўрсаткичлари олдинги оммавий ишлаб чиқарилаётган машиналар даражасида эканлиги очиқ-ойдин намоён бўлди. Демак, янги универсаль машиналар ҳам ерга тўкилган пахтани қўл кучи билан териб олиш муаммосини ҳал этолмайди. Шу боис биз республикадаги илмий-тадқиқот ва конструкторлик ташкилотлари машиналарнинг агротехник кўрсаткичларини (айниқса пахтани тўла териб олиш даражасини) кескин кўтарадиган ва пахтани ерга тўкмайдиган янги принципдаги териш аппаратлари яратиш устида кенг миқёсда иш олиб боришлари жуда зарур, деб ўйлаймиз.

В. КОРОТКИН,
Ўзбекистон ССР Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариш техника таъминоти давлат комитети раисининг ўринбосари

«ҚОРА КУРСИ» МУНОСАБАТИ БИЛАН

Вобкент район халқ маорифи воқеа бўлиб ўтган Макаренко номидаги мактабда таълим-тарбия бўшаштирилгани, ёшлар тарбиясига масъулиятсизлик қилганликлари учун мактаб директори, тарбиявий ишлар ташкилотчиси, илмий бўлим мудири, синф раҳбарини ўз вазифасидан озод этди.

Мактабда ўқув-тарбия ишларини тубдан яхшилаш ҳақида мактаб бошланғич партия ташкилоти, комсомол, пионер ташкилотлари ва касаба союз комитети аниқ чора-тадбирлар белгилаб райОНОга, район Совети ижроия комитетига, район халқ судига, ички ишлар бўлимига юборди.

Мактаб бошланғич партия ташкилотининг очиқ партия мажлисида «Қора курси» мақоласи муносабати билан газетхонлар ҳукмига йўлланган барча мақолалар муҳокама қилинди. Мақолалар юзасидан ҳар бир синфда синф мажлислари ўтказилди. Йиғилишлар ота-оналар иштирокида ўтди. Синф раҳбарларининг масъулияти оширилди. Тарбиявий соатларда дўстлик, ҳалоллик, бурч ҳақидаги мавзулар кучайтирилди. Мактабда давомати, хулқи, жамоатчилик ишларидаги фаоллиги намунали синфларда «Кўчма вимпель» бериб бориш ташкил этилди. (Ҳафтанинг шанба кунларида якунланади.) Ҳар ойда бир марта вояга етмаганлар билан шуғулланувчи милиция инспекторларининг ўқувчилар билан суҳбати уюштирилмоқда.

ВОБКЕНТ РАЙОН МАКАРЕНКО НОМИДАГИ МАКТАБ ДИРЕКЦИЯСИ ВА ПАРТИЯ ТАШКИЛОТИ

Эътибор ОХУНОВА

ИНСОН МЕҲРИ

КУНЛАРНИНГ бирида бир танишимизникига бордим. Кўришганимизга анча бўлганди. Уй бекаси мени телевизор экрани ёнига етаклади. Суҳбатлашиб ўтирақолсак-чи, кўнглимдан ўтказдим мен. Экранда намойиш этиладиган фильмни бир неча бор кўрганмиз, яна кўрадиган бўлдик-да, на илож. Чироқ ўчирилди, қоп-қоронғи хонада роса бир ярим соат чурқ этмай ўтирдик. Фильм бошланганда кўча эшик тарақлади. Кириб келган одам уларнинг узоқ жойдан келган қариндошлари экан. У қўлтиқ таёқли, кекса одам эди. Узоқ йўл юриб келган бу одам чарчаган, у дам олиб, бир пиёла қайноққина чой ичиши лозим эди. Йўқ, уй эгалари меҳмонни ҳам қоронғи уйга, фильм кўришга таклиф этишди. Хонанинг чироғи ёқилмади, телевизор ўчирилмади. Экранда жанг, уруш воқеалари акс этарди. Эшикдан ҳозиргина кириб келган одам ана шу урушнинг тирик гувоҳи... Бир оёғини ўша жангларда қолдириб келган меҳмоннинг дилидан ҳозир нималар ўтаётганикин? Урушнинг тирик қаҳрамонига жиндек меҳр-оқибатни аяган одам экрандаги қаҳрамонлар ҳаётидан нимани ўрганар экан? Меҳмон Берлингача бўлган қонли йўлларни босиб ўтганини ҳикоя қилиб берди менга. Эндиликда у уруш мавзусидаги фильмларни томоша қилолмай қолганини афсусланиб сўзлади. Кекса одамнинг кўзларидаги маъюслик ҳар қандай одамни ҳам ўйга толдирарди...

Иттифоқо, янги йил айёмларининг бирида у билан яна учрашиб қолдик. Қадрдонлар бир-бирларини янги йил билан қутлашарди. Улуғ Ватан уруши инвалиди бўлган ҳалиги меҳмон 1945 йилни қандай кутиб олишганларини эслади. Менингча, у ўтган кунларни беҳуда эсламади. Даврадаги, стол атрофидаги ёшларга ибрат бўлсин, деб дунёда инсоний меҳрнинг қудратини яна бир бор эътироф этмоқ бўлиб сўзлади. У тўкин дастурхонга ишора қилди:

— Қаранг, жондан бошқа ҳамма нарса бор, тўкинлик — фаровонлик ...наси бу. Мен фронтда я... йил кутганимизни эслайман. Дастурхонда нон, тузланган помидор, вино, холос... Стол атрофида ярадор жангчилар... Бирининг оёғи йўқ, бирининг қўли. Лекин уларнинг юраклари бутун эди. Осудалик, тотувликдан кўра тотлироқ таом, неъмат йўқ эди ўша дамларда. Даволовчи шифокоримиз майор Зинора Михайловна Бойтемирова бизни янги йил билан табриклади. Унинг сўзларини жангчилар жонқулоғи билан тингладилар. Қўли борлар қарсак чалди. Қаддини кўтаролмаганлар ҳассаси билан ерни дўқиллатди. Ўша янги йил кечаси стол атрофидаги кроватларнинг бирида Вася деган йигит ҳам ўтирарди. Унинг қўллари йўқ... оёқлари ҳам. У маъюс ўтирарди. Васяга сўз берилди, у ўтирган ўрнидан туролмади, лекин тўлқинли сўзлари билан ҳаммамизни йиғлатди.

— Мен қўлсиз, оёқсизман. Лекин мен катта муҳаббат эгасиман. Шу муҳаббат менинг қўлларим, оёқларим. Шу муҳаббат мени жанглардан омон олиб ўтди. Юрагимнинг бир сирини айтмоқчиман, — деди у. — Зинора Михайловна, мен сизни кўпдан бери севаман. Сиз жарроҳ врач сифатида менинг икки қўл ва икки оёғимни кесаётган вақтингизда ҳам кўзингиз қорачиқларига тикилиб оғриқ азобини сезган эмасман...

Меҳмон қуролдош дўсти учун қадаҳ кўтарди. Ўтирганларга ана шундай инсоний севги, инсоф, диёнат тилаб сўзини якунлади.

Меҳмоннинг ҳикояси менинг ички оламимни ағдар-тўнтар қилиб юборди. Инсоний меҳр, нима у? Унинг қадрига етяпмизми, дея ўйлаб қолдим. Нега инсоний меҳрни биз баъзан нондек, имондек азизлашни билмаймиз. Нега унинг оёқ ости бўлаётганини кўриб туриб ҳам лоқайд ўтиб кетавераmиз? Нега бонг урмаймиз, нега меҳрсиз одамларни суд қилмаймиз, меҳрсизликка қарши ўт очмаймиз? Аксинча, муроса қиламиз, меҳрсизлардан узоқроқ юрамиз. Ўз тинчимизни ўйлаймиз.

Касалхоналарнинг бирида 60 ёшлардан ошиб қолган танишимни учратиб қолдим. Аввалига танимадим. Бир хирмон бўлиб юрадиган, бир гапириб ўн куладиган одам эди у. Озиб, чўп бўлиб кетибди, маҳзун чеҳрасига қараб ачиниб кетдим.

У идораларнинг бирида бошлиқнинг ўринбосари вазифасида ишларди. Ёшларнинг суянган тоғи, энг яқин маслаҳатгўйи. Беодобликка, ноинсофликка тоқати йўқ эди унинг. Ундайларни дарров тартибга чақириш, қаттиқ танбеҳ беришни ёқтирарди. Идорага тасодифан бир одам ишга келиб қолди. Ойлар ўтиб унинг беюз қилиқлари, иғвогарлиги қариянинг ғашини келтирди. Шубҳасиз, у ҳалиги беюз одамни тартибга чақирди, танбеҳлар берди. Юзсиз одам хулқини тузатмади, одамларни ишлашга қўймай, майда гапни авж олдирди. Бирини бирига уриштирди. Шу идорада 45 йил ҳалол хизмат қилган, талай шогирдларни тарбиялаб ўстирган устоз устидан думалоқ хат ёзди. Думалоқ хат ўша иғвогарнинг қўли билан ёзилгани маълум бўлди. Лекин бундан нима фойда энди... Қария бундай туҳматни кўтара олмади, кўрнамак одамнинг қилмиши уни аввал йиқитди. У касалхонада узоқ ётди. Сўнг... майда гапнинг тиғи уни олиб кетди.

Нега шундай? Халқимизда «қорнимга эмас, қадримга йиғлайман», деган нақл бор. Бугун кишиларнинг қорни тўқ, усти бутун. Ҳозир кишилар кўпроқ тинчлик, осудалик, соғлиқ излаб овора. Таранг тортилган асаблар торини тинчитолмай овора. Нима сабаб бунга? Одамлар ўртасида меҳр-мурувватнинг кўтарилгани эмасми?

Фурқат, Завқий, Муқимий, Маҳзуна яшаган замонда қадр-қиммат мисқоллаб ўлчанарди. Бойлар шундай қиларди, зодагонлар камбағалнинг қадр-қимматини, шоирнинг нуфузини пастга урарди. Маънавий қашшоқ одамлар нафосатни, эзгуликни хўрларди. Лекин юпун шоир Муқимийнинг қоронғи, тор ҳужраси ҳамиша шогирдлар, ҳамқалам, ҳамфикр дўстлар билан гавжум эди. Муқимийнинг ўлимини эсланг. У яқин кишиларига қабристон ичкарисидаги бир маҳзун дарахтнинг соясига кўмишларини васият қилганди. Лекин у жой зодагонлар учун ажратилганидан Муқимий жасадини кўмишга ижозат этилмади. Оддий фуқаро, шоирнинг дўстлари ер остидан бир неча метрлик масофада лаҳм қазиб, қийналиб ҳамки шоир жасадини ўша дарахт соясига кўмдилар. Нега? Чунки устоз шуни васият қилган эди. Ҳамрозликни жон пардасида асрашни биларди қадимги устоз-шогирдлар. Улар инсоний қадрни, мурувватни киприклари устида авайлар эдилар. Улар тупроқ, чанг кўчаларнинг гардини юпдилар, улар қадрсизлик замонасининг уқубатини тортсалар-да, лекин инсоний меҳру-мурувватни бошига кўтариб яшай билдилар. Улар устоз ва шогирдликнинг ҳавас қилса арзигулик мактабини яратдилар. Биз то ҳануз уларнинг бир-бирларини ардоқлагувчи меҳрга, муҳаббатга йўғрилган мактубларини ўқиб ҳузур қиламиз.

Бу кун қалам аҳлининг обрўйи, нуфузи баланд. Қалам аҳлининг сўзи парвозда, овози тиниқ. Унинг кўксида ғурур тошқини бу кун. Бу иззат-икромларнинг боисини излайман, излайману ўзим жавоб топаман. Бу иззатлар — шеъриятимизнинг Ойбекдек, Амин Умарий, Султон Жўрадек заҳматкашларнинг меҳнати эвазига келган иззатлардир. Бу эҳтиромлар — совет адабиётимизнинг тамал тошини қўймоқ, камолини кўрмоқ учун жонини тиккан Ҳамзамизнинг, саргардонликда ўтган Фурқатимизнинг ўткир тафаккури эвазига келган эҳтиромлардир. Батхга баҳо ҳам, ўлчов ҳам йўқ дейдилар. Лекин бахтни ижод этганлар, бахтни бахш этганлар бор. Улар — бизнинг устозларимиз, инсонпарвар, маданиятпарвар халқимиз.

Луғатимизда фаросат, одоб деган сўзлар бор. Бу сўзлар шунчаки айтилган эмас. Ҳар бири пурмаъно. Баъзи қаламкашларни биламан. Улар ўзлари ҳақида жуда юқори фикрда юришади. Ҳатто ўз устозларига «насиҳат» қиладиганлари, адабиёт ҳақида бемалол йўл-йўриқлар беришдан ҳам иймəнмайдиганлари бор.

Яна бошқа бир манзара. Биз баъзан негадир инсоний меҳрни жиловлаб яшаймиз. Обрўйимиз тушиб қолишиданми, нимадир эп кўрмаганимизданми, меҳрни майда нарса деб тушунганимизданми, кўпинча бир-биримизга лоқайд, баъзан нописанд яшаймиз. Ахир инсоний салтанатга пойдевор — меҳрни ўз измига қўйинг, уни жиловламанг, уни нафсониятингизга қул қилманг. Меҳр-мурувватни мисқоллаб тортманг одамлар! Нифоқларнинг йўлини тўсинг. Меҳрнинг кўзларини чашмадай очинг. У одамзодни ҳасад балосидан қутқаради. У эзгуликларни бошлаб келаверади.

ИНСОНДА энг қадрли нарса нима? Соддалик. Ҳақиқат каби соддалик — дейди В. И. Ленин. Ленинча соддалик, бу — шахснинг нуронийлигидир. Соддалик, камтарлик — ичкари киришингга, улғайишингга ижозат берадиган унсиз ишорадир. Одамни одам қилган яхши либоси ёки бурро тили эмас, балки унинг маънавий олами, закийлиги, меҳнаткашлиги, меҳр-оқибатидир.

Ўртоқ К. У. Черненко партия Марказий Комитетининг 1983 йил июнь Пленумида қилган докладида: «Инсоннинг ўзини ўзгартирмай туриб, жамиятни революцион тарзда ўзгартириб бўлмайди. Партиямиз янги инсонни камол топтириш — коммунистик қурилишнинг жуда муҳим мақсадигина бўлиб қолмай, шу билан бирга энг зарур шарти ҳам эканлигига асосланиб иш тутмоқда», деб таъкидлади. Шундай экан, янги инсонни камол топтиришда энг аввало ижод аҳли масъулдир. Шундай экан, бизнинг асарларимиздаги қаҳрамонлар халқ дилига яқинлиги, меҳр-мурувватли, ватанпарварлиги билан ажралиб турсин. Бунинг учун эса, аввало биз — ижодкорларнинг ўзлари меҳр-мурувватли бўлишимиз лозим.

«БУНИ ПАЙСАЛГА СОЛИБ БЎЛМАЙДИ»

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати»нинг шу йил 20 апрель сонида шоир Жамол Камолнинг пахта йиғим-теримидаги асосий меҳнатни машина зиммасига юклаш зарурлиги, олимларимизнинг пахтакор талабига жавоб берадиган янги типдаги машиналар яратиш устида етарли даражада ишламаётганлари ҳақида ёзилган «Буни пайсалга солиб бўлмайди» мақоласи босилган эди. Газетанинг ана шу сонида эълон қилинган Ёқубжон Хўжамбердиевнинг «Аҳмад полвон ғолиб эди, набиралари-чи?» сарлавҳали мақоласи ҳам пахта териш машиналари проблемаларига бағишланган эди.

Редакция кенг газетхонлар муҳокамасига қўйилган юқоридаги мақолалар юзасидан кўплаб хатлар олмоқда.

АКС САДО

Ҳурматли редакция! Мен «Ўзбекистон адабиёти ва санъати»нинг 1984 йил 20 апрель сонида эълон қилинган «Буни пайсалга солиб бўлмайди» ҳамда «Аҳмад полвон ғолиб эди, набиралари-чи?» деб аталган ҳозирги даврнинг муҳим темасида эл-юрт учун, чин юракдан куюниб, чуқур фикр юритиб ёзилган мазмунли мақолаларни ўқиб жуда хурсанд бўлдим. Инсонга ғамхўрлик қилиняпти. Қўлда пахта теришдек машаққатли ишни батамом техника, машина зиммасига юклаш хусусида янги гап бўлсаю севинмасдан бўладими, ахир.

Ҳақиқатан ҳам, буғдойни ўриб, донини дон, поясини поя қиладиган мукаммал комбайнлар яратилса-ю, наҳотки етилган пахтани териб оладиган мукаммал машиналар яратиш қийин бўлса. Беками-кўст, мукаммал машиналарни албатта яратса бўлади. Яна бир масала — пахта навлари. Жонкуяр, заҳматкаш олимларимиз пахтанинг эрта, тез пишар навларини яратсалар, чинакам мўъжиза рўй берарди.

Жўрабой АҲМАДЖОНОВ

БИР КУН КЕЛИБ ЭРТАК БЎЛИБ ҚОЛАДИ

Куни кеча матбуотда эълон қилинган Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг серунум, самарали пахта териш машиналарини яратиш учун очиқ конкурс ўтказиш ҳақидаги қарори ҳаммамизни қувонтирди. Бу конкурс аминмизки, мукаммал пахта териш машиналарини яратишда муҳим омил бўлади. Мазкур конкурс янги принципдаги пахта териш машиналари яратиш масаласи пишиб етилган, матбуот, хусусан, «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси бу ҳақда гап очган бир пайтга тўғри келганлиги янада яхши бўлди.

Газетада босилган «Буни пайсалга солиб бўлмайди» ва «Аҳмад полвон ғолиб эди, набиралари-чи?» мақолаларида айни пахта йиғим-терими юкини машина зиммасига тўла юклаш ҳақида сўз боради.

Бизнинг районимизда тўла ипак пахта экилади. Бу пахтани оқ пахта каби машина яхши териб ололмаяпти. Ўтган йилгидай шароитда пахта яхши очилмади. Шунинг учун «зангори кема»лар билан пахта териш кам бўлди. Яширадиган жойи йўқ. Айрим бригадаларда 80—90 процент ҳосил қўл билан териб олинди. Машина терими плани бажарилсин, деб теримчиларнинг подборларини пахта тозалагичдан чиқариб машина теримига ўтказиш ҳоллари ҳам учраб туради.

«Аҳмад полвон ғолиб эди, набиралари-чи?» мақоласида етакчи олимларимизнинг фикрлари баён қилинган. Олимларимиз қачонгача бизни назария билан юпатишади? Биз улардан нажот кутамиз. Ишонамизки, бир кун келиб, «пахталар қўлда териларди» каби гаплар эртакка ўхшаб қолади.

Норқувват ТЎРАЕВ,
ўқитувчи

Ашурали ЖЎРАЕВ

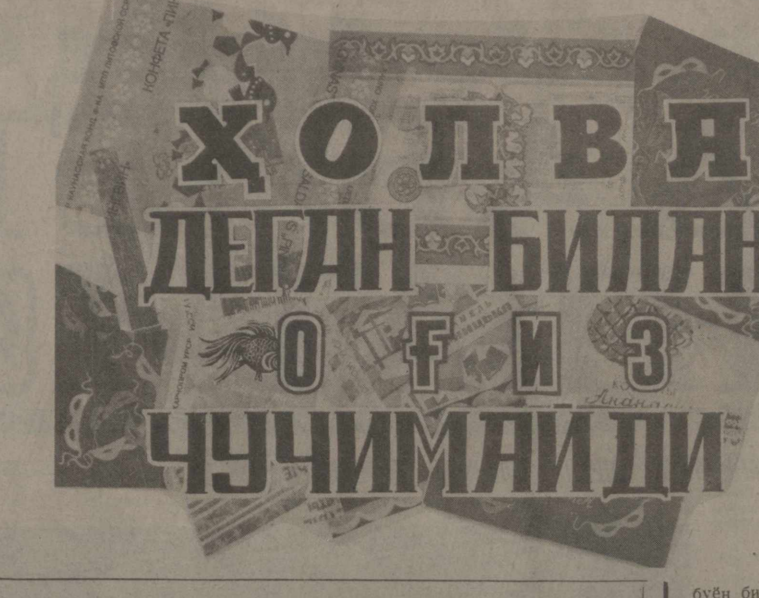

ҲОЛВА ДЕГАН БИЛАН ОҒИЗ ЧУЧИМАЙДИ

Ҳурматли редакция!

Мен «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг ҳар бир сонини сабрсизлик билан кутаман. Айниқса, унинг саҳифаларида шу куннинг муҳим муаммолари қаламга олинаётганлиги қувончли ҳодиса. Бу жамиятимизнинг ҳар жиҳатдан ривожланишига, партиямиз белгилаб берган планларнинг бажарилишига самарали таъсир кўрсатиши табиий.

Шу йил «Литературная газета»нинг 14 март сонида адиба Елена Серебровская билан Н. К. Крупская номидаги Ленинград кондитер маҳсулотлари ишлаб чиқариш бирлашмасининг бош директори Владимир Арсеновнинг ёзишмалари эълон қилинди. Уларнинг жонкуярлик билан ёзган мактубларини ўқидим. Ҳақиқатан ҳам, бу мактубларда кондитер маҳсулотларидан баъзи турларининг камайиб кетиш сабаблари ва уларнинг сифатига оид қимматли фикрлар ўртага ташланади. «Конфетлар, ширинликлар... Булар бугунги кунимизнинг бошқа бир қатор зарур муаммолари каби — энг муҳимидир», — деб ёзади Елена Серебровская. Шу ўринда беихтиёр хаёлимизга шундай саволлар кўндаланг бўлади. Юқорида кўтарилган бу муаммо ва масалалар республикамиз кондитер фабрикаларига ҳам тегишли эмасмикан! Нега сўнгги йилларда баъзи конфет турларининг камайиб кетиши билан бирга уларнинг сифати бузилмоқда! Москва, Минск, Таллин, Харьков кондитер фабрикаларининг маҳсулотларига талаб катта-ю, Тошкент ва Янгийўл кондитер фабрикаларининг маҳсулотлари баъзан дўконларда узоқ туриб қолишининг асосий сабаблари нимада! Улар ишлаб чиқараётган маҳсулотларни харидорбоп қилиш мумкин эмасми!

**Боқибилло КАРИМОВ,
Тошкент Давлат маданият институтининг доценти**

МУАММОЛИ СУҲБАТ

ИШТИРОК ЭТУВЧИЛАР

Венера Муратова — Ўзбекистон ССР Озиқ-овқат саноати министрлигига қарашли «Узхлебпром» бирлашмаси бошлиғининг ўринбосари

Қосим Абдураҳимов — Янгийўл «Лаззат» кондитер ишлаб чиқариш бирлашмаси директори

Мирзиёд Каримжонов — Тошкент «Ўртоқ» кондитер фабрикаси директори, техника фанлари кандидати

Мухбир, сотувчилар, бирлашма ва фабриканинг цех бошлиқлари

МУХБИР. Газетхон Боқибилло Каримовнинг мактуби билан дастлаб «Тошкент» меҳмонхонаси биносида жойлашган озиқ-овқат магазини кондитер бўлимининг бошлиғи Қаюм Исоқовни таништирдик.

Қ. ИСОҚОВ. Газетхон жуда тўғри ёзибди. У ўртага ташлаётган саволларни харидорлардан деярли ҳар куни эшитамиз. Ҳақиқатдан ҳам Украина ва Белоруссия республикаларида ишлаб чиқарилаётган конфетларга талаб катта. Биз асосан шу республикалардан келган конфет билан савдо қиламиз. «Ўртоқ» ва «Лаззат»нинг маҳсулотлари харидоргир бўлмаганлиги сабабли жуда оз миқдорда оламиз. Баъзан ана шу оз маҳсулот ҳам харидор кутиб қолади. Айниқса, карамель конфетлари. Бунинг биринчи сабаби — сифат яхши эмас. Иккинчидан, этикетка хунук бўлиб, харидорлар талабига жавоб бермайди. Учинчидан, конфетлар пала-партиш ўралганлиги сабабли, этикетка бир ёқда қолиб, конфетлар бир-бирига елимдай тармашиб ётади. Бундай конфетларни узоқ сақлаб бўлмайди ва бу ҳолда уларни харидор ҳам олмайди. Илгари магазинимиз бир ойда «Ўртоқ» фабрикасидан уч марта конфет олган бўлса, ҳозир бу рақам икки баробар қисқарди. Чунки шундай қилишга мажбур бўляпмиз.

МУХБИР. Ҳа, ҳақиқатан ҳам, «мажбур бўлиш» ҳоллари кўпгина озиқ-овқат магазинларида содир бўлмоқда. Редакцияга келаётган кўплаб мактублардан ва сотувчилар билан бўлган суҳбатлардан шу нарса маълум бўлдики, республикамизда конфет ишлаб чиқаришда қатор камчиликлар ва ҳал қилиниши лозим бўлган талай муаммолар мавжуд экан.

Ҳурматли Венера Жумаевна, сизнингча, бу камчилик ва муаммоларнинг илдизи қаерда?

В. МУРАТОВА. Республикамизда асосан конфет тайёрлайдиган битта бирлашма ва битта фабрика бор. Улар бир йилда 55 минг тонна маҳсулот ишлаб чиқаради. «Лаззат» кондитер маҳсулотлари бирлашмаси 121 турда, 31,5 минг тонна, «Ўртоқ» кондитер фабрикаси эса 85 турда 23,5 минг тонна маҳсулот етказиб беради. Лекин бу белгиланган планлар тўла-тўкис амалга оширилапти, маҳсулот сифати қониқарли, деган гап эмас. Менингча, беморнинг дардини унинг ўзичалик ҳеч ким яхши билмайди. Шунинг учун юқоридаги саволга аввал корхона раҳбарларининг жавобини эшитсак.

Қ. АБДУРАҲИМОВ. Бирлашмамиз коллективи шу йилнинг биринчи кварталини 203 минг сўмлик ортиқча маҳсулот ишлаб чиқариш билан якунлади. Лекин бу муваффақиятлар етарли эмас. Ҳали ишимизга тўсиқ бўлиб турган қатор камчиликларни тузатишимиз керак. Айни пайтда ишимиз ривожи ва сифатига ёмон таъсир кўрсатаётган муаммолардан бири тайёр маҳсулот соладиган картон яшик масаласи. Бизга уни Тошкент картон идишлари заводидан оламиз. Лекин завод бирлашмани узлуксиз идиш билан таъминлай олмаяпти. Мавжуд идишларнинг каттагина қисми эса яроқсиз. Улар ГОСТ 13512—81 талабига мутлақо жавоб бермайди. Оқибатда, бир неча турдаги конфетларимизнинг сифати бузилмоқда. Яхшиси, бу ҳақда бирлашма карамель цехининг бошлиғи Любовь Сафулинанинг ҳам фикрларини эшитсак.

Л. САФУЛИНА. Цехимизда 30 хил маҳсулот ишлаб чиқарилади. Тайёр маҳсулотни истеъмолчига етказишнинг биринчи омили — идиш. Лекин биз олаётган идишларнинг сифати яхши эмас. Идишларнинг аксарияти нам ва қўлга олишимиз билан титилиб кетади. Ахир хўл картон идишга қандай қилиб конфет солиб бўлади? Бунинг устига идишдаги маҳсулот республикамизнинг узоқ областларига, қардош республикаларга етиб бориши керак.

С. ЕРМОШИН (Бирлашма бош инженери вазифасини бажарувчи) Кечирасиз, Любовь Александровна! Яқинда Андижондан қайтариб юборилган конфетларга ҳам шу идиш сабаб. Биз конфетни картон яшикларга солиб жўнатдик, улар эса қопга солиб қайтариб юборишибди. Афсуски, бирлашмада бундай ачинарли ҳол тез-тез такрорланиб турибди. Шу ўринда идиш билан боғлиқ яна бир нарсани айтмоқчиман. Заводдан келаётган кўпгина идишларга илгари колбаса, балиқ сингари маҳсулотлар солинган бўлади. Энди бундай идишларга конфет ёки печенье солиб бўлмайди-да.

Қ. АБДУРАҲИМОВ. Любовь Александровна билан Сергей Сергеевичнинг гапларидан ҳам кўриниб турибдики, бирлашмада сифатли идиш ҳамон муаммолигича турибди. Бу масалани министрлик ва завод раҳбарлари ҳам жиддий ўйлаб, бир қарорга келишлари керак.

МУХБИР. Даврамизда Тошкентдаги «Украина» озиқ-овқат магазинининг сотувчиси Муаям Қодирова ҳам иштирок этяптилар. У киши бир нима демоқчилар шекилли. Марҳамат.

М. ҚОДИРОВА. Юқорида идиш ҳақида айтилган фикрларнинг ҳаммаси тўғри. Биз ҳам идиши нобоп конфетларни олмаймиз. Сабаби, биринчидан, сифати бузилса, иккинчидан тўкилиш оқибатида килограмм камаяди, этикеткалари очилиб кетади.

Энди икки оғиз этикетка ҳақида. Иккала корхонанинг ҳам конфетлари этикеткаси харидорлар талабига жавоб бермайди. Баъзи этикеткаларнинг қоғози хунук қирқилган, ранглари бир хил ва айқаш-уйқаш, ҳатто ёзувларини ҳам ўқиб бўлмайди. Айни пайтда харидор учун маҳсулотнинг ташқари кўриниши ҳам муҳимлигини унутмаслик керак.

М. КАРИМЖОНОВ. Гапнинг ўз-ўзидан этикетка масаласига келиб тақалиши айни муддао бўлди. Чунки бу муаммо кўп йиллардан буён бизни ҳам қийнаб келади. Фабрикамиз асосан Ленинград, Кишинёв, Лесогорск, Херсон, Янгийўл, Советск, Калпна шаҳарларидан этикетка олади. Диққатингизни биргина 1983 йилда рўй берган фактларга тортмоқчиман. Ленинград 87 тонна, Кишинёв 25 тонна, Советск 24 тонна ва Калпна 12 тонна этикетка етказиб бермади. Оқибатда тонналаб тайёр конфетларнинг сифати бузилди. Фабрика маҳсулот турлари планини бажаролмади.

Қ. АБДУРАҲИМОВ. Бирлашмамизда этикетка тайёрлайдиган махсус литография цехи мавжуд. Лекин цехнинг ҳам ўзига хос жиддий муаммолари йўқ эмас. Ягона Анило-печать машинканинг эҳтиёт қисмлари йўқлиги сабабли унинг қуввати йилдан-йилга камайиб бормоқда.

Этикетка учун ниҳоятда зарур бўлган бўёқларни топиб бўлмайди. Масалан, кўк ва яшил бўёқларни беш йилдан буён олганимиз йўқ. «Узхимснабсбыть»га ҳадеб қатнайвериш натижасиз бўляпти. Оқибатда бир хил бўёқдан чиқаётган этикеткалар хунук бўлиб қоляпти. Яхши маҳсулотнинг хунук этикеткаси ҳам уни магазинларда харидор кутиб қолишига сабаб бўлади.

М. КАРИМЖОНОВ. Халқимизда гап келганда отангни ҳам аяма, деган нақл бор. Суҳбатимиз асосан фабрикаларда конфет тайёрлашнинг асосий муаммолари ва ҳал этилиши лозим бўлган камчиликлари ҳақида бораркан, энг муҳим бир масалани ўртага ташлашга тўғри келади. У ҳам бўлса фабрикани янгидан қуриш ёки реконструкция қилиш лозим. Чунки кўпгина машиналар ва асбоб-ускуналар яроқсиз ҳолга тушиб қоляпти. Фабриканинг янги корпуси 1963 йилда қурилган бўлиб, 14 минг тонна маҳсулот чиқаришга мўлжалланган. Ҳозир бу рақам 23,5 минг тоннага ортди. Бу учун фабриканинг ўрни 5 гектар бўлиши ва янги техника керак. Ҳозирги ер майдонимиз 1,7 гектар, холос. Технология жараёни ҳам яхши эмас. Совуқлик берадиган компрессорларни аллақачон алмаштириш вақти етди. Бизга тайёр маҳсулотни совутиш учун 2 миллион куб совуқлик керак. Ҳозирги компрессорларимиз эса 1,7 миллион куб совуқлик беряпти. Бу жуда камлик қилади. Ёки бизга бир соатда 15 тонна буғ керак. Лекин қозонларимиз, трубаларимиз эски бўлганлиги сабабли зўрға 10 тонна буғ етказиб беради. Учта қозонимиз бор. Шулардан иккитаси «Гипросахар» деб аталади. Бу қозонлар аллақачон ишлаб чиқаришдан олиб ташланган. Биз бу ҳақда раҳбарларга мурожаат қилалавериб чарчадик. Сотувчиларнинг эътирозларида жон бор. Ҳақиқатан ҳам, конфетларнинг ўралиши сифатсиз. Бу жараённи ҳам техника амалга оширади. «ЛА-1», «ЛА-2», «ЕУ-4», «ЕУ-5» ва «ИЗМ» машиналарининг ҳар бири бир минутда 350—400 дона конфет ўраши керак. Лекин машиналар эскиргани сабабли ишни сифатсиз бажармоқда.

МУХБИР. Сиз айтган машиналарнинг эҳтиёт қисмлари бизда топилмайдими?

М. КАРИМЖОНОВ. Йўқ. Сабаби бу машиналар Германия Демократик Республикасидан олиб келинган. Хуллас, шунга ўхшаш масалалар кўп. Яқинда Олмаотадан «Казгипромпищепром» институтининг бош инженери келди. У билан фабриканинг янги реконструкцияси ишлаб чиқилди. Энди масаланинг асосий босқичини ҳал қилиш министрликнинг раҳбарларига боғлиқ. Биздан ҳамиша ўзларининг беғараз ёрдамларини аямаган Тошкент шаҳар партия комитети ва Ўзбекистон ССР Озиқ-овқат саноати министрлигидан фабрикамизнинг реконструкция ишларини жадаллаштиришга кўмак беришларини илтимос қилардик.

МУХБИР. Биз бирлашмада ва фабрикада бўлганимизда конфет тайёрлаш учун ниҳоятда зарур бўлган хом ашёлардан дража, қуюлтирилган сут, какао бабе, крахмал ва бир қатор хомашёларнинг очиқ ҳавода сақланаётганини кўрдик. Баъзилари эса брезент билан ўралган. Ваҳоланки, бу маҳсулотлар махсус омборларда сақланиши керак.

О. АҲМАДЖОНОВ («Ўртоқ» кондитер фабрикаси директорининг ўринбосари). Тўғри. Лекин иложимиз йўқ. Мавжуд омборларимиз ҳам талабга жавоб бермайди. Аслида сиз айтгандек, маҳсулотлар турига қараб махсус омборларда сақланиши керак. Шунинг учун ҳам, баъзи ноёб маҳсулотлар очиқ ҳавода сақланганлиги сабабли конфет ва шоколадларнинг сифатига ёмон таъсир кўрсатади.

В. МУРАТОВА. Бу ерда тилга олинаётган масала ва муаммоларнинг ҳаммаси тўғри. Шу ўринда баъзи нарсаларни қўшимча қилмоқчиман. Бизга харидорлардан баъзи камайиб кетаётган конфетлар ва ширинликларнинг сабабини сўраган мактублар келиб туради. Улар кўпроқ шимиб истеъмол қилинадиган конфетлар билан қизиқишади.

Айни пайтда кондитер маҳсулотлари ишлаб чиқаришда шакар муаммоси ҳамон мавжуд. Масалан, бир тонна новвот тайёрлаш учун 450 тонна шакар ишлатилади. Шундан 1450 тоннаси қуйқасимон шарбат бўлиб қолади. Буни эса ҳамма маҳсулотга ишлатиб бўлмайди. Кейинги йилларда талаб катта бўлишига қарамасдан новвот тайёрлашни 10 минг тоннадан оширганимиз йўқ. Шакар камлиги сабабли шимиб истеъмол қилинадиган «Мятная», «Злотния», «Барбарис» сингари конфетларни ишлаб чиқариш 200 тоннага камайтирилди. Ёки «Петушок золотой гребушок» конфетини олайлик. Рецептура бўйича бу конфетга ер ёнғоқ қўшилади. Баъзан ер ёнғоқ бўлмай қолган кезларда ўрнига бодом ишлатилади. Бу эса харидорга ёқади ва шу ҳолда ишлаб чиқаришни талаб қилади. Афсуски, доим шундай тайёрлашнинг иложи йўқ. Чунки бодомни чет элдан оламиз. Бундан ташқари ер ёнғоққа нисбатан қиммат туради.

Шунингдек, корхоналаримизда карамель конфетларини тайёрлаш учун ниҳоятда зарур бўлган қулупнай ва ўрик пюреси етишмайди. Бизни бу маҳсулотлар билан Ўзбекистон ССР Мева ва сабзавот хўжалиги министрлиги таъминлаши керак. Лекин улар бу ишни эплолмаяптилар. Оқибатда, республика Савдо министрлиги талабини тўла қондиролмаяпмиз. Министрлик 30 минг тонна ўрнига 20—25 минг тонна конфет оляпти. Бу жуда оз...

Хуллас, қилиниши лозим бўлган ишларимиз кўп.

Газетхоннинг мактубида тилга олинган «Литературная газета»даги ёзишмаларда директор Владимир Арсенов шундай деб ёзади:

— Вой-вуй, эзилиб кетипти-ку...

С. МАҲКАМОВ фотоси

«Биз ҳар қандай ишчанлик ҳақида тўлиб-тошиб гапиришимиз мумкин. Аммо биз қандай шароитда ва қандай аҳволда ишлаётганлигимизни одамлар ҳам билиб қўйишлари керак, албатта».

МУХБИР: Директорнинг сўзларини ўринли эсладингиз Венера Жумаевна! Биз бирлашма ва фабрикани бориб кўрдик, иш жараёнлари билан танишдик. У ерларда меҳнат қилаётган ишчи-хизматчилар билан суҳбатлашдик. Аҳволнинг, ҳақиқатан ҳам, жиддийлигига амин бўлдик. Лекин бу даврада айтилган ҳамма гаплардан бир томонлама хулоса чиқармаслик керак. Чунки биз суҳбатни тез орада тугатиш керак бўлган муаммоларга қаратдик.

КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси ўртоқ Константин Устинович Черненко Москвадаги «Серп и молот» металлургия заводи ишчилари билан учрашувида сўзлаган нутқида шундай деди: «Яширишнинг ҳожати йўқ, бошқача ҳам иш тутишади-ку, ахир. Баъзида иккинчи даражали ишларга кўп пул сарфланмоқда ёки шошмаса ҳам бўладиган ишларга ажратиб берилмоқда». Бу фикрлар бевосита республикамизда кондитер маҳсулотлари ишлаб чиқарадиган корхоналарга ҳам тўла тааллуқлидир.

Шундай экан, бирлашма ва фабрика раҳбарлари ҳам бу масалада қўл қовуштириб турмасликлари керак. Ахир ҳолва деган билан оғиз чучимайди-ку!

ЯНГИ РУБРИКА: ТАДҚИҚОТ, АХБОРОТ

Фурқатнинг номаълум мухаммаси

Муқимийшунослик ва фурқатшунослик янги-янги фактлар, топилдиқлар билан бойиб бораётир. Бу улуғ шоирлар ҳақидаги ҳар бир янгилик ўзбек адабиёти тарихи саҳифаларини ойдинлаштиришга қўшилган ҳиссадир. Уларнинг ижодий ҳамкорликлари, дўстона муносабатлари адабиётшуносликда кўп ўрганилган. Гарчи Муқимийнинг Фурқат ғазалларига боғлаган етти тахмиси маълум бўлса-да, бироқ Фурқатнинг Муқимий ғазалларига боғлаган мухаммаси топилгани йўқ эди.

Яқинда Фурқатнинг Муқимий ғазалига боғлаган мухаммасини аниқлашга муяссар бўлдик. 35 мисрадан иборат бу тахмис ЎзССР Фанлар академиясининг Қўлёзмалар институти хазинасида 2492-рақам остида сақланаётган мажмуадан топилди. Мажмуада қўлёзманинг китобат тарихи кўрсатилмаган. Аммо бир қанча белгиларига асосланиб у ўтган аср 90-йилларининг охирида Фарғона томонда кўчирилган, деб тахминлаш мумкин. Котиб мухаммас тепасига «Фурқат Муқим ғазалларига Ёркентдин мухаммас қилиб юборган», деб алоҳида қайд этган.

Санъаткорнинг бирор шоир ғазалига мухаммас боғлашини оддий адабий ҳодиса, деб қараш унчалик тўғри эмас. Муайян ғазал ижодкор қалбига кучли таъсир қилади, янги ижодий режаларга етаклайди. Маълумки, Муқимийнинг «Ногаҳ кўрунуб, жоно, девона қилиб кеттинг» мисраси билан бошланувчи ғазали халқ ўртасида машҳур бўлиб, баёзлардан кенг ўрин олган. Бинобарин, ғазал Фурқат назарига тушмаслиги мумкин эмас эди. Бунинг устига она ватандан бевақт айрилиқ, диёр соғинчи Муқимий ғазалидаги:

Журмим на эди кўздин
ташлаб мени якбора,
Оворайи бу мулки
Фарғона қилиб кеттинг,—

каби мисраларга ниҳоятда ҳамоҳанглик Фурқат қўлига қалам берган муҳим омил бўлди.

Абдувоҳид ШОКИРОВ,
ЎзССР ФА Қўлёзмалар институти илмий ходими

ФУРҚАТ

МУҚИМИЙ ҒАЗАЛИГА МУХАММАС

Агёр илакими азми майхона қилиб кеттинг,
Бу ҳийла эди табъинг риндона қилиб кеттинг,
Ноҳақ мени қаҳр айлаб журмона қилиб кеттинг,
Ногаҳ кўрунуб, жоно, девона қилиб кеттинг,
Халқ ичра баякбора афсона қилиб кеттинг.

Етмасмуди бўлғоним ғурбат чекиб овора,
Ҳижрон аламин тортиб мен хастайи бечора,
Ғам тиғидин устиға қилдинг жигарим пора,
Журмим на эди кўздин ташлаб мени якбора,
Оворайи бу мулки Фарғона қилиб кеттинг.

Етмиш эди хилватда ҳу-ҳу чекиб, оҳ айлаб,
Меҳробини кунжини ўзига паноҳ айлаб,
Шўхона чекиб сурма, кўзларни сиёҳ айлаб,
Хўб ўлдики, зоҳидга мастона нигоҳ айлаб,
Ақлу ҳушу зуҳдидин бегона қилиб кеттинг.

Ногаҳ келурман деб, йўлингга боқиб оқшом,
Инглар эдим, эй маҳваш, кўз ёшим оқиб оқшом,
На лутфу карам эрди эшикни қоқиб оқшом,
Келдингу юзинг шамъин маҳфилда ёқиб оқшом,
Ишқингда мени охир парвона қилиб кеттинг.

Келдингу на суд андин бир лаҳза ҳам ўлтурмай,
Иш санга тағофилдур ҳолимни кўруб, кўрмай,
Ҳар жойи кўнгулдурсан, бир ваъда билан турмай,
Маъюс кўнгулларни афсуски бир сўрмай,
Обод этиш ўрнига вайрона қилиб кеттинг.

Ишқингда тушуб эрди бошимға ёмон ҳолат,
Сабр айладиму турдум, алқисса, қилиб тоқат,
Бу навъ вафо расми эрмасди санга одат,
Кулбамда очиб рухсор, юз шукр, келиб соат,
Манзилки фақиримни шоҳона қилиб кеттинг.

Ўзунга, аё дилбар, ўзга кишини ўзлаб,
Бегоналиғ айларсан Фурқатга ёмон сўзлаб,
Бир сода бўз ошиқни қон йиглатасен бўзлаб,
Бир умр рақибларни хурсандлиғини кўзлаб,
Дунёни Муқимийга ғамхона қилиб кеттинг.

АБДУЛЛА ҚОДИРИЙНИНГ 90 ЙИЛЛИГИ

Эркин ВОҲИДОВ, Ҳамза мукофоти лауреати

УМРЛАРГА ТАТИГУЛИК САБОҚЛАР

Абдулла Қодирий ўзбек совет адиблари барча авлодларининг устозидир. Ҳар бир адабий авлод улуғ сўз санъаткори ижодидан ўз истеъдоди, ўз тушунчаси, ўз имконн қадар баҳраманд бўлади. Ҳар бир зукко китобхоннинг ҳам Абдулла Қодирий ижоди, ҳаёти ҳақида шахсий тасаввури, шахсий фикри бор. Биз ўзбек совет насри асосчисининг қутлуғ юбилейини бутун халқимиз кенг байрам қилаётган кунларда Ҳамза мукофоти лауреати, шоир Эркин ВОҲИДОВ билан шу ҳақда суҳбатлашдик.

— Абдулла Қодирийнинг «Ўтган кунлар» романини лотин алифбосида ўқиганман, — деди шоир. — Лотин алфавитини ҳам шу китобдан ўрганганман. Романни биринчи марта ўқиганимда еттинчи-саккизинчи синфларда эдим. 1952 йили бўлса керак. Шундан бери ҳар сафар ўқиганимда ҳайратга тушаман. Аслида улуғ асарларнигина ҳар сафар ўқиганингда янгиликлар кашф этасан, киши.

«Ўтган кунлар»ни уйимизнинг чордоғидан топиб олиб, ўша жойда, шам ёқиб ўқиганман. (Максим Горький ҳам шам ёруғида ўқиганлигини билардик-да!) Китобнинг руҳи билан яшаб, сўзларини ёдлаб, Қодирий қаҳрамонлари тилида гаплашишга уриниб юрганман.

Адабиёт ўз йўлида қанча-қанча босқичларни босиб ўтиб ривожланади. Қодирийнинг пайдо бўлишини нимага қиёсласак экан? Қодирий ижоди жуда етук. Гўё кучли зилзила юз бериб, бир тоғ ҳосил бўлгану, кўз олдимизда юксалган, у тоғнинг тизмалари эса ернинг тагида ястанган, баъзи чўққиларигина сиртга чиқиб қолган. Биз бунга ҳайрон қоламиз.

Менинг назаримда, Қодирий ижоди ҳам шундай тоққа ўхшайди. У рус адабиёти, рус адабиёти орқали француз романчилиги, турк адабиёти, турк адабиёти орқали Яқин Шарқ, хусусан, араб адабиёти заминида туради. Албатта, ўзбек халқ оғзаки ижоди, классик адабиётимиз Қодирийга она бағир бўлган. Бироқ Қодирий проза юксаклигига кўтарила олган. Лекин шуни ҳам айтиш кераккн, асарларидаги романтик руҳ шеъриятимизга боғлиқ.

Абдулла Қодирий романлари ўлчовларга тушмайди. Шубҳасиз, унинг реализми ғоят ўзига хос реализм. Қодирий рус романчилиги руҳияти ичида яшаган. Синчиклаб ўқиган тушунади. Ҳатто тилида ҳам бу сезилади. Масалан, «Меҳробдан чаён». Бу, назаримда, русча ифода. Биз «Меҳробдан чиққан чаён» деймиз. «Уйдан одам», «Мачитдан эшон» демаймиз. «Уйдан чиққан одам», «Мачитдан чиққан эшон» деймиз. Роман матнида ҳам у ерда, бу ерда русча ифодалар учрайди. Буни мен шаккоклик қилиб эмас, адибимиз ижодига рус классик прозаси нақадар кучли таъсир кўрсатганини таъкидлаш учун айтаётирман.

Абдулла Қодирий ўзи яхши кўрган қаҳрамонларини бениҳоя кучли меҳр-муҳаббат билан тасвирлайди. Лев Толстой Анна Каренинани қанчалик юксак муҳаббат билан тасвирлаган бўлса, Қодирий ҳам Кумушбибини шундай улкан муҳаббат билан тасвирлайди.

Бир вақтлар, Қодирийга ўтмишни идеаллаштирган деб айб қўйганлар бўлган. Аслида ундай эмас. У ўтмишни идеаллаштирмайди. Ёзувчи қаҳрамонларини муҳаббат билан тасвирлайди, холос. Юсуфбек Ҳожини ҳам, Офтобойимни ҳам, Мирзакарим қутидорни ҳам уларнинг ўз чекланганликлари билан тасвирлаган. Ҳаттоки, ҳасад ўтида ёнган Зайнабни ҳам муҳаббат билан тасвирлаган. Меҳрини берган-да!.. Қулбобо Ҳасаналига муносабатини эсланг!.. Авторнинг нафрати Ҳомидбекларга ўхшаган ғаламисларга, Абдураҳмонга ўхшаган чаёнларга қаратилган. Ёзувчиларимиз Қодирийдан ҳозир ҳам ўз асарларининг қаҳрамонларига юксак инсоний муносабатни ўрганадилар. Ўйлайманки, қаҳрамонга меҳрли муносабат истеъдоднинг белгиси...

Қодирийнинг воқеаларга, қаҳрамонлар хатти-ҳаракатига муносабати ҳам ибратли. Ёзувчи штампларсиз, «изм»ларни ўйламасдан, маълум бир қолипга тушираман демасдан, ҳақиқатни мезон қилиб ёзган. Унинг учун замон бор, муҳитнинг ҳаққоний тасвири бор, характерлар бор, бадиий мантиқ бор, лекин на замонасозлик, на сохталик бор...

— Абдулла Қодирий романларининг яна қандай фазилатлари Сизни мафтун этган?

— Мен «Ўтган кунлар»ни ҳам, «Меҳробдан чаён»ни ҳам ўлмас поэмалар, дегим келади. Улар менга шеър билан ёзилгандек туюлади. Мусиқа бор, муаллифнинг шоирона хаёли бор уларда. Қаҳрамонларининг табиатларида ҳам шеъриятга хос кўтаринкилик, нафосат, ички уйғунлик бор. Мен, ўйлайманки, Қодирий агар прозаик бўлмаганда жуда зўр шоир бўларди. Буни «Меҳробдан чаён» романидаги шеърий сатрларни кўзда тутиб эмас, устод романларининг руҳиятини назарда тутиб айтаётирман. Қодирийнинг истеъдодида шоирлик бор эди.

«Ўтган кунлар»ни машҳур қилган фазилатлардан бири — қаҳрамонлар психологиясининг чуқур миллийлигидир. Биз ҳар бир характернинг ривожланиш мантиқини кузатганда, бу персонаж айтган сўзни фақат ўзбек, ўша замоннинг ўзбеги айтиши мумкинлигига ишонамиз. Қодирий рус, француз, араб адибларидан ўрганган ҳолда, миллий заминда мустаҳкам туриб, теран миллий руҳ билан суғорилган асарлар яратди. У миллий заминга жуда чуқур илдиз отган.

Миллий колорит фақат тилда эмас, балки сюжетда ҳам, қаҳрамонларнинг характер мантиқида ҳам, халқнинг характери тасвирида ҳам ёрқин кўринади.

Теран миллий асарларнинг бахти ҳам, «бахтсизлиги» ҳам бор. Бундай асарларни таржима қилиб ўзидай чиқариш қийин.

Абдулла Қодирийда ёзувчи учун зарур бўлган барча фазилатлар мужассамлиги кишини ҳайратлантиради. Сюжет ва композиция қуришдаги усталик, воқеалар динамикаси, характерларнинг хилма-хиллиги, тилнинг ғоят рангинлиги ва бойлиги, қаҳрамонлар тасвирининг турличалиги ҳамда тиниқлиги, ҳодисаларнинг ишонарлилиги ва табиийлиги ҳайратлантиради.

«Ўтган кунлар» ва «Меҳробдан чаён» романлари, назаримда, муҳташам ва мукаммал меъморлик обидаларига ўхшайди. Бу романлар умумий қурилишидан, масалан, кичкина кунгурасигача бир бутун яхлитликни ташкил этади ва ҳар бир қисми алоҳида етук санъат намунаси бўлиб кўринади. Айтайлик, Қовоқ девона воқеаси, бу инсоннинг тақдири ўзи бир мукаммал асар. Уста Олим ҳикоясини роман ичидаги қисса десак арзийди. Ҳар бир қаҳрамон тақдирининг ўзи бир олам...

Гоҳида шундай хаёлга бораманки, Абдулла Қодирий ўз қаҳрамонларининг тирик одамлар эканига, ёнида яшаб турганига, шулар билан бирга нафас олганига ўзи ҳам ишонгандек туюлади. Улуғ ёзувчилар ижодида шундай юлдузли онлар бўладики, ўшандай чоғларда у оддий санъаткорликдан юқори кўтарилиб кетади. Бу юксакликда у ўз тўқимасига ишонувчи гўдакка айланади, ўз қаҳрамонининг фожеасидан изтиробга тушади, бахтидан беҳад қувонади. «Ўтган кунлар» ва «Меҳробдан чаён»ни ўқиганимда мен Қодирий тафаккури ва ҳиссиётида пайдо бўлган юлдузли онларни сезаман.

— Сизнинг ижодий ўсишингизда Абдулла Қодирийнинг таъсири бўлганми?

— Шоирнинг ижодига прозаикнинг таъсири бевосита десак, одамлар тушунмасликлари мумкин, албатта. Мен бундай таъсирни сезаман. Агар шеърларимда озмоз самимият, ўзим тасвирлаган қаҳрамонларга меҳр мавжуд бўлса, бунда Абдулла Қодирийнинг болалигимданоқ руҳимга синган таъсири бор, деб ўйлайман. Таъсир ҳақида гапирганда, биринчи навбатда шуни айтиш керакки, ёзувчи ўз ҳаётида ўқиган китоблари, суҳбатлашган одамларининг таъсирини сезмаслиги ҳам мумкин. Ижод, бу — ёзувчининг бутун умри давомида кўрган-кечирганлари, ўқиганлари, ҳис этганлари бирикмасидан ташкил топган ҳодиса экан, улар ижодида изини қолдирмаслиги мумкин эмас. Қодирий таъсирига келганда, у биргина менинг ижодимга эмас, балки бутун ўзбек адабиётига, жумладан, шеъриятга ҳам, драматургиясига ҳам чуқур таъсир кўрсатган. Бу улуғ адиб истеъдодида мавжуд бўлган лирик руҳ ёнида андак майин кулгу, майин табассум менга таъсир этган деб ўйлайман. Қодирий инсон учун кулги ёнида йиғининг, изтироб ёнида қувончнинг бўлишини ҳамиша ҳис қилган.

Мен Абдулла Қодирий истеъдоди кишиларни ва ҳаёт ҳодисаларини бутун мураккаблиги билан тасвирлай олганига ҳавас қиламан, ўрганишга интиламан.

Агар ор этса Лайли
ҳақлидир Қайснинг
жунунидан,
Не бахт, Раъно
харидоринг талаб
аҳлининг Мирзоси.

Мен «Ёшлик» девони ғазалларини ёзганимда, Навоий ва Бобурнинг ўлмас мисралари қаторида ўзининг ширин лутфи, тозалиги, ҳақиқий инсоний туйғуларга бениҳоя бойлиги билан Қодирийнинг юқоридаги каби мисралари ҳам хаёлимда бўлган..

— Ёзувчининг янги ўзбек адабий тилини яратиш борасидаги меҳнатларини қандай баҳолайсиз?

— Бу ҳақда айтиш мумкинки, бадиий асар хусусида гапириб, унинг барча фазилатларини мақтаган ҳолда, тили қашшоқроқ деб айтиш асарни йўқ деб айтиш билан баравардир. Чунки иморат ғиштдан, бадиий асар сўздан яралади. Тилнинг ғализлиги иморат ғиштининг нотекис терилганига ўхшайди. Тил шундай бир уммонки, ҳар бир ёзувчи унинг ғоввосидир. Ҳар тилнинг ўз стихияси бор. Ёзувчи ана шу стихия ичида яшамоғи керак. Ижодкорнинг руҳий олами тил стихияси билан бир бутун бўлиб кетмас экан, у ҳолда ижодкорнинг сузишни билмаган ғоввосдан фарқи қолмайди. Ёзувчиларимиз, айниқса ёшлар Қодирий асарларини қайта-қайта мутолаа қилишларини истар эдим, Қодирийдан тилимизнинг рангинлигини, бойлиги ва назокатини ўрганишларини хоҳлардим. Албатта, Қодирий яшаган, ижод этган даврдан буён адабий тилимиз ривожланиб, тараққий этди, қанча-қанча янги сўзлар билан бойиди. Ҳозирги ёзувчи бу ҳолни ҳисобга олиши зарур.

Абдулла Қодирий ҳамиша халқ олдида юксак масъулият сезиб асарлар яратган адибдир. Мен ёш қаламкаш дўстларимга Абдулла Қодирийнинг ижодий қисматини, улуғ сўз санъаткори доимо амал қилган — Катта Масъулият туйғусини тилайман.

Суҳбатни
Маҳмуд САЪДИЙ
олиб борди

СССР халқ артистлари Бернора Қориева, Тамараxоним, Лутфихон Саримсоқова, Ҳалима Носирова.

МАЪНАВИЙ ЖАСОРАТ

ЯНГИ АСАР билан учрашув олдидан кишида ҳамиша қувонч, ниманидир, фавқулодда ҳодисани кутиш туйғуси яширинган бўлади. Агар шу асар билан танишувдан сўнг фикрларинг ойдинлашса, қалбинг туғёнга келиб, мусаффо бўлса, у сени эзгуликка чорласа, билимларингни бойитса, жуда ҳам яхши. Шундагина ижодкор ўз мақсадига эришган бўлади.

Улуғбек Мусаевнинг «Тўмарис» балети мен учун мутлақо номаълум асар эмасди. Бу асар қаҳрамонлари билан Явдот Илёсовнинг «Чипор қон» китоби саҳифалари орқали яхши танишман.

Бу китоб санъатнинг кўпгина жанрлари учун бой материал бериши мумкин. Худди шундай бўлди ҳам. Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон ССР академик Катта театри коллективи «Тўмарис» балетини томошабинлар ҳукмига ҳавола этди. Балет ижодкорларининг машаққатли меҳнатлари самараси кўзга кўринарли. Улуғбек Мусаев жуда қизиқарли музика ёзган. У оҳангларининг янгилиги, динамизми, бой товуш луғати билан ажралиб туради. Кўпгина адажислар мусиқий тугаллиги, романсларга хос ифодавий пластикаси билан диққатни тортади. Композиторнинг катта ютуқларидан бири — персонажларнинг музикавий характеристикасидир.

Балет музикасида рақс ва симфоник муқаддиманинг узвий бирикиб бориши орқали умид ва алам, муҳаббат ва нафрат, шодлик ва қайғу яхши ифодаланган. Эзгулик кучларини композитор лирик оҳанглар орқали тасвирлайди. Спектаклда шоҳ Кир ва унинг атрофидагилар тимсолидаги душман кучлари учун ўзгача оҳанглар топилган.

Спектаклнинг кишини ҳайратга солувчи томонларидан бири рассом С. Фесько ишлаган безаклардир. Безаклар ва кийимлар қаҳрамонлар характерини очишга, сюжетни ривожлантиришга хизмат қилади, ҳар бир саҳнада маълум кайфият яратади. Саклар кийимининг ранги форсларникидан кескин фарқ қилади.

Балетдаги ҳар бир ранг — бу қаҳрамонлар тақдири ифодаси. Яшил, сариқ, оч жигарранг, оқ, зангори, кулранг бўёқлар баъзан бирбири билан уйғунлашиб, қўшилиб кетса, гоҳида образли ранглар чашмасини ҳосил қилади.

Балет постановкачиси олдида мураккаб вазифа турарди; адабий қаҳрамонларни саҳнада жонлантириш, инсоннинг маънавий жасоратини куйлаш, халқ тақдири учун курашда шу инсон зиммасига тушган синовлар силсиласини кўрсатиб бериш осон эмас. Балетмейстер И. Юсупов, умуман олганда, бу вазифани уддалаган. Мақсадга эришиш йўлида постановкачининг ҳам, ижрочиларнинг ҳам ҳамфикр ижод қилганлиги сезилиб туради. Бундан ташқари, ижрочиларнинг ўз персонажларини тўлақонли тасвирлашга бўлган интилиш, қизиқишлари эътирофга сазовор. Спектаклда қатнашувчи ҳар бир шахс — бу чуқур инсоний характер, таъсирчан инсон.

Тўмарис ролини Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артистлар Замира Давлатмуродова ва Феруза Саъдуллаева ижро этадилар. Улар моҳият-эътибори билан икки қарама-қарши образ яратганлар. З. Давлатмуродованинг қаҳрамони шоҳона, қадр-қимматини биладиган аёл. Бундай одам халқ учун ўзини қурбон қилишига ҳам, эркаклар билан жангга киришига ҳам ишонасан киши. Ф. Саъдуллаева ижросидаги Тўмарис кўпроқ лирик планда, нафосатли.

Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист И. Кистанов Кир образини юксак эҳтирос билан ижро этади. Бу димоғдор ва ҳокими — мутлақ, жавобсиз ҳиссиётлардан чарчаган шоҳ образидир. У кучли, лекин бир вақтнинг ўзида ожиз. Кирнинг барча қилмишлари шафқатсиз ҳукмдорларни эслатиб туради. Ҳокимиятни қўлга олиш учун сакларга қарши уруш очади, мағрур Тўмарисни мағлуб этмоқчи бўлади, бироқ малика билан тўқнашувда ўзи енгилади. Кистанов бу образга инсоний кайфиятлар ва ҳадсиз темперамент гаммаларини жо эта олган.

Артист В. Егай Фрада образини ёрқин, бўрттириб ифодалашга эришган. Бу — энг даҳшатли ишларга ҳам қодир бўлган сотқин образи. Фрада товушсиз пайдо бўлади ва худди шундай товушсиз йўқолади. Ундан ҳамиша кўнгилсизлик кутасан. У чаққон, айёр, қасоскор.

Тўмариснинг олижаноб, ёқимтой ўғли Спаргапа ролини Г. Гусев катта маҳорат билан ижро этган. Спаргапа эҳтиросли, романтик кайфиятдаги йигит. Унда ҳаётдан завқланиш ҳисси жўш уради, у Райядаги муҳаббат, ўз халқига содиқ қолган онасига ҳурмат туйғуси билан тўлиб-тошган.

Спектаклда яна кўпгина муваффақиятли ижро этилган роллар, қизиқарли топилмалар бор. Унда асарнинг асосий мақсади — агар халқ бошига ғам таҳдид солиб турган бўлса, инсоннинг фақат ўзи учун яшашга ҳаққи йўқ, деган фикр аниқ талқин этилган.

БАЛЕТДА кўпгина муваффақиятлар билан бирга, баъзи яққол кўзга ташланувчи камчиликлар ҳам мавжуд. Масалан, бир саҳна Ю. Григоровичнинг «Спартак» балетидан андоза олиб ўйналгандек таассурот қолдиради. Фақат унда Фригия ўлган Спартак жасади устида фарёд чекса, бунда Тўмарис ўғли жасади устида йиғлайди. Балетмейстер форсларнинг бостириб келиши, саклар билан жанг саҳналарида янги хореографик усуллар топа олмаган. Буларнинг барини биз И. Юсуповнинг бошқа балетларида кўрганмиз. Биринчи кўринишдаги Тўмарис ва Фрада ўртасидаги олишув талқини мақбул эмас. Бу ерда жисмоний эмас, балки маънавий-ахлоқий кураш кўрсатилиши лозим эди. Саҳнани шундай ташкил этиш керакки, томошабинлар маликанинг маънавий қудратига, унинг ахлоқан юксаклигига, охирги дақиқаларигача халқ билан бирга қолишга тайёрлигига ишонсинлар.

Жасаднинг оқ матога ўралиши тасвири ниҳоятда натуралистик бўлиб қолган. Бу ерда балет санъатининг шартлилик имкониятидан фойдаланилса бўларди. Шоҳни кўмиш маросимини ифодавий дафн кўринишлари, аёлларнинг йиғиси орқали кўрсатиш мумкин. Умуман, саройдаги кўмиш маросимини беришнинг усуллари жуда кўп. Тўмарисга тож кийдириш маросими ҳам ишонарли эмас. Наҳотки, унинг бошига оқ шарфдан бошқа нарса топилмаган бўлса? Бу шарф рақс вақтида унга халақит бераётгани, шарфга ўралиб қолгани сезилиб туради.

Форсларнинг сак аёллари билан кураши саҳнаси ҳақиқатдан йироқ. Нима учун аёллар билан курашадилар? Маликанинг ўз қўшини йўқми? Шу ўринда яна бир, нима учун, деган савол пайдо бўлади. Тўмарис нега тожни Фраднинг оёқлари остига ташлайди? Кирнинг шилқимликларига рад жавоби беришнинг турли йўллари бор-ку, ахир. Тожни иткитиш, бизнингча, шоҳларга хос бўлмаган хатти-ҳаракат. Аёл кишининг қилични тиззасига уриб синдиришига ҳам ишониб бўлмайди. Ғалаба нашъасини кўрсатиш учун бошқа усуллардан фойдаланиш мумкин эди. Шунинг учун ҳам «Тўмарис» балети устидаги ишни давом эттириш керак, деб ўйлаймиз.

Л. ПЕЛЕВИНА

«Тўмарис» балетидан бир кўриниш. К. РОМЕЕВ фотоси

ИЗЛАНИШ ЙЎЛИДА

ВАЗИЯТ, шароит ва қаҳрамон ҳолатига мос ҳикоя тарзи, образли иборалар, жонли, индивидуал нутқ — булар барчасининг уйғунлиги ҳикоя жанрининг поэтик яхлитлигини таъминлайди.

Ёш ёзувчи Орзиқул Эргашевнинг Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида 1983 йили чоп этилган «Тўй» номли илк тўпламидан жой олган айрим ҳикояларда муаллифнинг бадиий тасвир воситаларидан меъёрида, самарали фойдалана олиш қобилияти аниқ кўринади. Айниқса, ёш носир бадиий деталга алоҳида эътибор билан қарайди. Максим Горький тасвир воситаларидан бири — бадиий деталнинг ижоддаги аҳамиятини шундай изоҳлаган эди: «Энг муҳими — деталь топиш... Агарда сиз деталнн топсангиз, у сиз яратажак характерларни ёркинлаштиради. Ҳаммаси деталдан бошланади: сюжет ҳам, фикр ва ғоя ҳам...». Зотан, бадиий деталь ижодкор учун ўзига хос «таянч нуқтаси»дир.

«Келинчак», «Пояндоз» ҳикояларида муаллиф асар сюжетини, ижодий ниятни бир деталь воситасида бадиий ифодалаб, моҳиятни таъсирчан ёритишга интилади. «Пояндоз» ҳикоясида қишлоқ йигитлари қиз узатиш арафасида удумга кўра шаҳарлик куёвнинг ўртоқлари билан пояндоз тортишади. Ҳазил-ҳузул, кулги-қийқириқлар остида ўтган «кўнгилчан мусобақа»да келин тараф қишлоқ йигитларининг қўли баланд келади. Бу — расм-русумларнинг шунчаки тасвири эмас. Тасвир замирида узатилаётган қизнинг ошиғи Ботирнинг ғам-алами, изтироби ана шу бадиий деталь — пояндоз қўмагида очилади. Ҳикоя сўнгигача бу ҳолат, вазият моҳияти сир тутилган. Қишлоқдош йигитларнинг ҳар қандай вазиятда ҳам ҳамжиҳат бўлишлари, ўзларини Ботирнинг ғамига шерик тутишлари, унинг шаъни, обрўси учун курашишлари китобхонда самимий хайрихоҳлик уйғотиши табиий. Бироқ яхши топилган деталга юкланган ғоявий-бадиий мазмуннинг ижтимоий салмоғи янада кучайтирилганда ҳикоянинг қиммати, таъсирчанлиги ортган бўларди. Бундан қатъий назар, муаллифнинг «Болалигим кўчаларида» туркумидаги машқларининг тарбиявий аҳамияти муҳимдир.

Болалик, таъбир жоиз бўлса, тошдан-тошга ирғишлаб, шарқираб оқадиган жилғага ўхшайди. Унинг қувноқ табиатли оқими катта, кенг ҳаёт наҳрига қўшилгач, бирдан ювош тортиб, сокинлашиб қолмайди. Болалик ва ёшлик — умрнинг энг қайноқ ва мураккаб даврларидирки, уларнинг ғоявий-бадиий инкишофи ёзувчидан тийрак идрокли мушоҳада, ўткир кузатувчанлик, руҳий ва ақлий ўзгаришларнинг нафис тасвирларини талаб қилади.

Орзиқул Эргашевнинг «Болибек амаки» ҳикоясида («Гулистон» журнали, 1984 йил, 4-сон) «тўққизинчи синфнинг сўнгги имтиҳонини топшириб, ўнга кўчган» тўрт ўртоқнинг болалик билан хайрлашуви, меҳнат аталмиш қадим, инсоний машғулотни, катта ҳаётга қўйилаётган илк одимнинг, дастлабки турмуш сабоқларининг мураккабликлари, алами ва тотли севинчлари тасвирланган. Ўсмирда шаклланаётган инсоний хусусиятларни ёзувчи унинг тажрибакор ва диёнатли деҳқон Болибек амаки, деҳқончилик, умуман, меҳнатга муносабати орқали очиб беради. Абдумаликка дастлаб тунд бўлиб кўринган амаки аслида фидойи шахс экани, дала ишларининг қийинчиликлари — булар барчаси ҳаётий меҳнат жараёнларининг ёрқин чизилган манзаралари тасвири воситасида тиниқ жонлантирилади.

Ёзувчининг тили содда, ҳикоя ихчам, аниқ жумлалар, бой тасвирий воситалар асосига қурилган. Энг муҳими, ҳикоядаги воқеалар, Абдумаликда шаклланаётган инсон қиёфаси, қаҳрамоннинг Кишилар ва Катта Ҳаёт билан танишуви тасвири ёш китобхон маънавий-ахлоқий дунёсига покиза инсоний туйғуларни олиб киради.

Бироқ бундай илиқ гапларни О. Эргашевнинг «Тўй оқшомида», «Армон» деб номланган машқлари устида айтиш қийин. Бу машқларда ижтимоий салмоқ жуда енгил. Ёш носир интим туйғулар баёнига берилиб кетиб қаҳрамонлар ички олами, ғам-аламини реал ҳаёт муаммоларига боғлаб тасвирлай олмаган. Мазкур ҳикоялардаги асосий камчилик муаллиф позициясининг аниқ акс этмаганлигидадир. Шу билан бирга, бола нутқи асосига қурилган машқларда меъёр ҳисси бузилган ўринлар кўп учрайди. Қаҳрамон ёши, тушунчаси, турмушни идрок этиш даражасига бегона гаплар, фикр-мулоҳазалар бола нутқидаги табиийлик ва самимийликка путур етказган. Муаллиф аксарият ҳолларда тасвирлаш ўрнига жўн, зерикарли баён билан ўралашади. Оқибатда ғализ, баъзан бутунлай мавҳум иборалар пайдо бўлади.

Ҳаётий материални тўғри танлаш, уни ягона ижодий мақсадни рўёбга чиқаришга хизмат қилдириш, зарур гап айта олиш, энг муҳими, ёрқин характер яратиш ижодкор маҳоратини намойиш этувчи мезонлардир. О. Эргашев «Сой бўйи қизлари» («Шарқ юлдузи» журнали, 1983 йил, 12-сон) қиссасида бадиий тўқимадан ўринли фойдаланади. Асарни биринчи шахс нутқи асосига қуриш муаллифга бош қаҳрамон — Самижон характерини тўлароқ ёритиш имконини яратган. Самижоннинг болалиги машъум уруш йилларида кечган. Ёш носирнинг ютуғи — мамлакат ичкарисидаги оғир меҳнат жараёнини қаҳрамоннинг хотиралари воситасида ишонарли жонлантирганида.

Қиссада Самижон билан Шавқиянинг илк муҳаббати, уларнинг энди-энди уйғонаётган интим туйғулари, беғубор боликнинг бетакрор лаҳзалари эҳтирос билан тасвирланади. Қаҳрамоннинг ҳиссиётлари, нутқининг самимийлиги ўқувчида яхши таассурот қолдиради. Бироқ бу оҳанг, ўзига хос лирик тасвир меъёри асар охиригача сақланган дейиш қийин. Тўғри, асарда табиат манзаралари, инсоний ҳис-туйғулар ва персонаж руҳий ҳолатлари тиниқ чизилган ўринлар кўп. Аммо тасвирда авторнинг аниқ нуқтаи назари сезилмайди. Оқибатда, қиссада тиниқ чиққан айрим саҳналар ҳам на асар композициясининг яхлитлигига, на автор позициясини ойдинлаштиришга хизмат қилади. Масалан, қуйидаги парчага диққат қилайлик. «Ердан кўтарилаётган ҳовурдан кўзим тиниб кетди, чалқанча тушиб ётдим. Юзимга қуюқ япроқларни оралаб иссиқ нур тушди-да, дарҳол йўқолди. Сал ўтмай яна тушди. Худди биров кўзгу билан ҳазиллашаётганга ўхшайди». Таассуфки, бу тасвир моҳият эътибори билан қаҳрамон характери ёхуд муаллиф кўзда тутган бадиий ғоя, мақсадни ифодалашга ёрдам бермайди. Бизнингча, қаҳрамон юзига тушган тангадек қуёш нури, унинг иссиқ тафти, нурнинг гоҳ тушиб, гоҳ йўқолиб туриши,— хуллас, қаҳрамоннинг лаҳзалик ҳолати тасвири асарнинг умумий ғоясига етарли хизмат қилмайди. Бундай ноаниқ, аниқ мақсадга бўйсундирилмаган вазият, ҳолат тасвирига қиссада тез-тез дуч келамиз.

Яна қиссанинг кўп ўринларида тасвирда изчиллик сезилмайди. Айрим ўринларда автор нутқи персонажлар нутқига қоришиб кетадики, бу ёзувчи нуқтаи назарининг аниқ ифодаланишига халал беради.

Қаҳрамон руҳиятидаги ички курашни — қизлар далада «ёр-ёр» айтишаётганда хаёлан ўзини куёв, Шавқияни келин деб тасаввур этишини эҳтиросли болалик туйғулари, маънавияти шаклланаётган муҳит мантиқан асослайди. Бироқ воқеа-ҳодисаларни бадиий далиллашда ёш ёзувчининг маҳорати ҳали етишмаслиги сезилади. Бу айниқса, бош қаҳрамон — Самижоннинг ички нутқи берилган саҳналарда кўзга яққол ташланади.

ЁШ ЁЗУВЧИ ҳаёт ичига чуқурроқ кириш, турли бадиий тасвир воситаларини дадил қўллаш ва образлар моҳиятини чуқурроқ очишга ҳаракат қилмоқдаки, бу унинг бетиним изланаётганидан далолатдир.

Мансур ТЕНГЛАШЕВ

Машғулотга...

Ёдгор ОБИДОВ

ТУН

Юлдузлар ёнаётир,
Уфқ эса мудрайди.
Тун этаги титрайди...
Юлдузлар ёнаётир.
Олам уйқуда ётур,
Ой ҳам сепар хазинлик.
Ҳар томонда саринлик...
Юлдузлар ёнаётир.

Ер узра қўнаётир
Мудраб ойдин ҳиссиёт,
Аммо юксакда шаддод—
Юлдузлар ёнаётир!

●

Чайқалади кўл,
Чайқалади тун —
Юлдузларни кафтида
ўйнаб.
Киприклари ҳўл,
Оқ сочли маҳзун —
Ой тақдирлар эртагин
сўйлар.

Жим тинглар қоя
Қотган каби лол...
Оғушида мудроқ
туйғулар.
У ҳам тақдир,
Тун, ҳей, чақир —
Чайқатсанг-чи кафтингда
ўйнаб.

ҲАМИД ОЛИМЖОННИНГ СЎНГГИ ДАФТАРИ

Хаёлимда яратдим уни,
Хаёлимда чиқдим варақлаб.
Кўзларимдан томган туйғуни
Ҳар сатрида юрибман сақлаб.
Саҳифалар—титроқ ҳаяжон,
Ҳар бир нуқта—портловчи нигоҳ.
Оқлик узра ёғилар осмон,
Сийнасида яширин чақмоқ.
Борлиқ узра сочилган туйғу,
Мангуликка элтувчи даъват.

Армон бўлиб туюлган орзу,
Урушларга ўқилган лаънат.
Бу дафтарнинг йўқдир адоғи,
Бу дафтар—тин билмаган юрак.
Шодлик эмган севгининг боғи —
Ҳар байтида отмоқда куртак.
Баҳор каби ям-яшил дафтар
Варақланар қалбимда ҳамон.
Битилмаган байтларин битар
То тонггача Ҳамид Олимжон.

ҲАДИК

Хайрулла ҲАМРОЕВ

Инсон чанқаганда кўзига шу тоб,
Сувдан бошқа нарса кўринмас ҳечам.
Сув тошқини бўпти ё тортди гирдоб,
Десанг қўрқув ичра дер: «Сақла эгам!».

Совқотган чоғида инсоннинг қалби,
Таажжуб, милт этган оловни қўмсар.
Ут олди, десанг гар биронта жойни,
Таҳликали боқиб, дегай: «алҳазар!»

Жазирама чоғи дим бўлса ҳаво,
Танинг роҳат сезар эпкин шамолдан.

Табиат довулга қилса мубтало,
Саросима босар уни бу ҳолдан.

Қурғоқчилик бўлса у табиатдан,
Ёмғир бер! — қилади мунгли илтижо,
Сел босди деганда инсон дафъатан,
Табиатдан қаттиқ бўлар норизо.

Ёлғиз қолган чоғда ҳар инсон фақат,
Суҳбатдош қўмсагай зерикиб чунон.
Бир келиб кетар-ку табиий офат,
Инсоннинг инсондан ҳадиги ёмон.

«НОИНСОФ» КЕЛИН

Табиат ҳам хўб қизиқ-да! Худди режали келиндек ўзининг чиройли, ноёб нарсаларини кўздан панароқ жойга, тоғлар орасигами-ей, яшириб қўяди. Жон чекмасанг жонона қайда, деганларидек кўзлаган бу манзилу мақсадингга етиб олгунча хийла ўпканг оғзингга тиқилиб қолади.

Водийимизнинг жанубий чеккасида ҳам ана шундай гўзал жой — сўлим қишлоқ бор. Ҳалиги айтгандай, унга етиб олгунча ҳам тоғ ошасиз, дашт босасиз. Лекин қийналганингиз, оёғингиз қабаргани (тўғрироғи — машинангизнинг ғилдираги ейилгани) эвазига шунақа роҳат қиласизки, худди жаннатнинг қоқ ўзига тушасиз-қўясиз. Чор атроф тоғлар, бир томонда зўр дарё шовуллаб оқиб ётибди, дарёю тоғлардан бўш жойларнинг ҳаммаси шифил боғлар. Ҳаво шунчалик тоза, табиат шунчалик гўзалки, бу ерликларнинг зиғирдек ҳам ғамташвиши бўлмаса керак, деб ўйлайсиз.

Лекин... ташвишсиз одам бўлармиди. Ровийлар андоқ ривоят қилибдирларким, Шоҳ Машраб золимлар томонидан дорга осилиб, шаҳид бўлгонидин сўнг, ул кишига жаннат эшиклари очилиб, фаришталар «қани, марҳамат қилсинлар», деб таъзим қилиб туришганларида шоир жаннатга кирмасдан оёқ тираб туриб олибдирлар. «Не гап?» деб суриштирилса, ул киши: «Менинг Кўктой исмли вафодор итим қаён қолди? Улсиз мен жаннатга кирмагайман», дебдирлар. Ана шунақа, ташвиш деган бу бемаъни нимарса одамни на жаннатда тинч қўяди, на уйида ва на кўча-кўйда...

Гапнинг давоми шуки, бу қишлоқда мен қўнадиган хонадон — пири бадавлат, уй эгаси Бобоносир аканинг ўн бир фарзанди бор, катталари уйли-жойли, бир қанча қизи чиқарилган, набираю чабиралар сераб. Уйга тушган ҳамоним қўй сўйилади, зиёфат бошланади. Бирор кун ўтгач уёқ-буёқдан, турмуши тирикчиликдан гап очилади, шунда секинаста, аллақайси тирқишлардан чиқиб келаверади ҳалиги ташвиш дегани...

Чолнинг учинчи ўғли Валижоннинг турмуши бузилибди. Келин шу ердан экану, лекин бироз серхархаша чиқибди. Онасининг гапига кириб доим бўлар-бўлмасга жанжал кўтарадиган, уйига кетиб қоладиган қилиқ чиқарибди. Эрини менсимай қўйибди. (Чол гапираяптию, мен рўпарамда ерга қараб, дастурхоннинг попугини ҳимариб, индамай ўтирган Валижонга кўз қирини ташлайман. У — автоинспектор, кўчада қоида бузувчиларнинг адабини бергани-берган, уйда эса шунақанги ювош-мўмин эканки...) Ахири бўлмабди — бу чолнинг гапи — ажралишибди, ўртада нарсалар ажрим қилинибди. Лекин келин молини обкетиш ўрнига яна жанжални катта қилворибди. У «молим мунча эди», деб судга ариза берибди, «кўрпаларимни эскиртириб юборибди, пулини тўласин», деб бу судга ариза берибди. Чол-кампир судма-суд қатнайвериб адойи тамом бўлишибди. Гоҳ Валижоннинг идорасига ёзаркан, гоҳ ундан юқорига. Ёзмаган жойи қолмабди. Айниқса, «ноинсоф» келиннинг жазаваси Валижон қайта уйлангандан кейин (суд қонуний ажратган, ҳақи бор) ниҳоятда қўзиб кетибди. Судма-суд даъво кўтариб юрибди. Қилган даъвосининг сира тутуриғи йўқ эмиш. Уйида бўлса ҳар куни онаси билан жанжал: «Сен қилдинг, сен қилдинг...» Мана уч йил ўтса ҳам турмуш қилай демасмиш...

Бобоносир ака олдимга бир тахлам қоғозни қўйди — унда суд ажримлари, текширув натижалари, тушунтириш хатлари ва яна қанақадир ҳужжатлар. Рўпарада Валижон гапга аралашмай ҳамон бошини эгиб ўтирибди. Қорачадан келган янги келин ора-сира чойнак қўйиб кетаркан, гапнинг нима устида бораётганини сезиб, қайнатасига ҳадиксираб қараб қўяди.

— Ана шу «ноинсоф» келинни тийиб қўядиган қилиб бир ёзилса... қалай бўларкин,—дейди чол минг истиҳола билан менга қараб.

Мен ўйланиб қоламан. Аслида ўша келинни кўрмаганман, лекин... унинг Валижонни жонидан ҳам яхши кўришини, жаҳл устида қилар ишни қилиб қўйиб, энди ўлгундай алам қилаётганини сезиб турибман. Начора, чолга «йўқ» демадим», «ўйлаб кўрамиз, тўғри келса ёзармиз», дедим. Мана, ваъдамнинг устидан чиқдим ҳам...

Мухтор ХУДОЙҚУЛОВ

ҚОДИРИЙ ЭКСПОЗИЦИЯСИ

Абдулла Қодирий ҳаёт йўли ва ижодига бағишланган экспозиция Алишер Навоий номидаги Давлат адабиёт музейининг совет адабиёти бўлимида асосий ўринлардан бирини эгаллайди. Экспозиция текстли материаллар билан бошланади.

Абдулла Қодирий залининг қимматли экспонатлари —ёзувчи ҳаётининг турли йилларида олинган фотосуратлардир. Бу суратлар Адабиёт музейи фототекасида сақланади. Маълумки, Қодирий дастлаб эски усулдаги мактабда, сўнгра рус мактабида ўқиди. Унинг ўқувчилик пайтида тушган сурати ҳам экспозицияга қўйилган. Материаллар орасида Абдулла Қодирийга араб тилини ўргатган муаллими Алижон Ражабовнинг ҳам сурати бор.

Адиб «Муштум» журналининг ташкилотчиларидан ва фаол авторларидан эди. Ёзувчи журнал саҳифаларида эски ҳаёт қолдирган иллатларни фош этувчи фельетонлар, сатирик ҳикоялар билан тез-тез чиқиб турарди. Таниқли рассом К. Эминовнинг мойбўёқда яратилган «Абдулла Қодирий» портретида ёзувчининг худди шу даврдаги қиёфаси тасвирланган.

Экспозициядан атоқли мўйқалам устаси Неъмат Қўзибоевнинг «Абдулла Қодирий оиласида китобхонлик» деб номланувчи йирик полотноси муносиб ўрин эгаллаган. Асарда ёзувчига хос улуғворлик, донишмандлик ва ўктамлик теран талқин этилган.

Истеъдодли кандакор Омон Азизов Абдулла Қодирийнинг мис лаганга ишланган бўртма (барельеф) портретини яратди. Асарда улуғ санъаткор образи ишонарли чиққан.

Ноёб экспонатлар сақланадиган витриналарда Абдулла Қодирийнинг шахсий буюмлари, у фойдаланган буюмлардан баъзилари қўйилган. Шунингдек, тарихий ҳужжатлар, дастхатлар, қўлёзма асарларидан намуналар, адибнинг турли йилларда ўзбек ва қардош халқлар тилларида нашр этилган асарлари ҳам адабиёт ихлосмандларида ёзувчига бўлган меҳр-муҳаббатни оширади.

Ёзувчи юбилейи муносабати билан Адабиёт музейида рус ва ўзбек тилларида рангли расмлар билан безатилган кўпминг нусхали «Абдулла Қодирий» буклети чиқарилди. Абдулла Қодирийнинг ҳаёти ва ижодига бағишланган кинолекторий иши йўлга қўйилди. Адабиёт мухлислари экспозиция билан танишганларидан сўнг кинозалда «Ўтган кунлар» бадиий фильмини томоша қиладилар.

Баҳодир ВАЛИЕВ

РАЪНО ГУЛИНИНГ СУВИ

ТАҚРИЗ

«Мен рассом эмасман,— деб ёзади Қодирий ўша ўтли таассуф билан.— Агар менда шу санъат бўлганда эди, сўз билан билжираб ўтирмас, шу ўринда сизга Раънонинг расмини тортиб кўрсатиб қўярдим, фақат менга раъно гулининг сувигина кўпроқ керак бўлар эди...».

Раъно гулининг суви... Нима ўзи у? Шакли, шамойили қанақа? Нималардан таркиб топган? Хайриддин Султоновнинг яқинда Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида чиққан «Бир оқшом эртаги» китобидаги «Раъно гулининг суви» тарихий этюдидан олинган, улуғ адибимиз Абдулла Қодирийга мансуб гапдаги бу ибора гўзаллиги, сермаънолиги, ҳайратангизлиги, буюк адибга хос топқирлик билан айтилганидан кишини лол қолдирса ҳам, кейинги саволлар асло жавоби мушкул, шарҳталаб саволлар эмас, албатта. Мен ўзимга ўзим бу саволларни бераётганим эса нафосатга, санъатга мухлис бўлган ҳар қандай кишига тушунарли бўлиши керак. Чунки ҳар бир мухлис ўзи ўқиган ёки томоша қилган асарда «раъно гулининг суви» қай даражада ишлатилганлиги ҳақида ўйлаши табиий.

Бу ерда Хайриддиннинг иккита асари устида қисқача тўхталиб, «раъно гули суви»нинг икки таркибий қисми ҳамда ёзувчи улардан қандай фойдаланган ҳақида мулоҳазаларимни баён қилмоқчиман.

Кейинги пайтда танқидчилик қаҳрамон муаммосини ҳақли равишда тез-тез кўтариб чиқмоқда. Ибрат бўларли қаҳрамон деганда мен, шахсан, яхши одамни тушунаман. Ҳар қандай қаҳрамонлик — инсон ўзи кўниккан, кундалик турмушини белгилайдиган кўпгина нарсалардан воз кечганидагина (мен бугунги кунни назарда тутаяпман, албатта) рўй беради. Бундай иш фақат яхши одамларнинггина қўлидан келади. Яхши одамлар, вазият тақозо қилса, қаҳрамонлик кўрсатиши, шубҳасиз. Вазият тақозо қилмасачи? Ёзувчининг вазифаси ҳам, менингча, бизнинг тасаввуримиздаги «қаҳрамонлик»ни намоён этмаган одамнинг қаҳрамонлигини кўрсатишдан иборат.

Шу жиҳатдан олиб қараганда, «Қоғоз гуллар» ҳикоясидаги Сайдаз образи диққатга сазовор. Бу ҳикоя, Сайдаз образи устида «Ёшлик» журналида мунозара бўлди, лекин бу мунозарада Сайдазнинг КУЧЛИ қаҳрамон экани етарли даражада эътироф этилмади. Умуман, бу ҳикоя Хайриддин Султоновнинггина эмас, ҳозирги ҳикоячилигимизнинг ҳам ютуқларидан бири деб ўйлайман.

Сайдаз ҳикояда асосий қаҳрамон бўлиб эмас, «маслаҳат овоз» билан иштирок этади. Лекин, бош қаҳрамон Омон Ғаниевич ўзининг бутун ҳаёти, барча амалини Сайдазнинг кўзи билан назардан ўтказади. Мана шу жараён уларнинг кимлигини «саралаб» беради.

Омон Ғаниевич салбий қаҳрамон эмас. У илмда эришган даражалар ишонарли, ҳаётдаги ҳар бир амали ҳам эътироф этарли. Бундай олиб қараганда, унинг кечинмалари, қилаётган иши табиийдек бўлиб туюлади. Унга бир инсон сифатида хайрихоҳлик туйғуси билан қарайсиз. Ленин... Қизиғи шундаки, Омон Ғаниевичнинг ўзи сизнинг фикрларингизни, ўзига бўлган муносабатингизни ўзгартириб юборади. Чунки, унинг қаршисида Сайдаз деган мезон турибди.

Сайдаз... Бир қарашда уни ҳам «мезон» деб бўлмайди. Биров сизга дарсда нос чекиб ўтиради, бошқалар ўлиб-тирилиб дарс тайёрлаганда «гузардаги чойхонада қарта ўйнайди», институт ректорига фалон-фалон домлаларни ишдан ҳайданг деб «маслаҳат беради», деб таърифланса, ўша одамни яхши деб баҳолайсизми? Менингча, йўқ. Аксинча, ижирғанишингиз, «безори-ку» дейишингиз эҳтимолга яқинроқ. Шундай бўлса ҳам, ҳикояни ўқиганингизда Сайдазнинг бу «безорилик»лари

Хайриддин Султонов
БИР ОҚШОМ ЭРТАГИ

сизга ёқади, уни яхши кўриб қоласиз. Бугина эмас. Омон Ғаниевичга ўхшаб, ўзингизнинг ҳаёт йўлингизни Сайдазнинг назари билан қайта кечириб чиқишга, ҳар бир ҳаракатингизни унинг «газ»и билан ўлчашга уринасиз.

Хўш, ким ўзи у, Сайдаз, қанақа одам у? Эгнида увада чопон бўлишига қарамасдан ўта мағрур, учига чиққан тўполончи, мактаб яхшилик қилиб этик берганида олмаган ношукур, дарсда нос чекиб ўтиргани учун олтин медалга илинмай қолган косски, «ректор билан чиқишолмаган» нодон студент, «итфеъл»лиги туфайли ёрқин келажакдан воз кечиб, касалманд бўлиб қолган, бир амаллаб кун кечираётган одамнинг нимаси қимматли бизга?

Биринчидан, бизга бу характернинг ўта табиийлиги, самимийлиги ёқади. Тирик одам, ҳар ҳолда, нуқсонлардан холи бўлмайди.

Иккинчидан, Сайдазда туғма истеъдод бор. Жиндайгина мардликка эга бўлган киши бундай истеъдодли одамга ҳурмат билан қараши, унга меҳр қўйиши, табиий.

«Саодат соҳили» қиссаси матбуотда етарли даражада баҳоланган. Мен қиссада Бобур, Ҳофиз Кўйкий, Бахшитуркларнинг бир қарашдаёқ эслаб қолинадиган суратлари чизилганлиги, «олампаноҳ» Бобурнинг «умр бўйи оёғига кишан, муродига ғов» бўлган «салтанат миннати...», барчасига этак силкиб, «ҳай-ё ҳуйт!» деб оёқ етгунча кетиш»дек изтироблли истакларининг ишонарли эканлиги, фалсафий мушоҳадалар авторнинг лирик чекиниши ўринли эканлиги ҳақида гапириб ўтирмай, диққатни бошқа нарсага қаратмоқчиман.

Тўғри гап, кейинги пайтда асарларимизнинг мавзу доираси, ғоявийлиги, образлари устида сўзлаймиз-у, тилга қолганда эътиборсиз ўтиб кетамиз. Парвариш кам бўлган жойда экинни ёввойи ўт босиб кетганидек, кейинги пайтда тили жуда ғариб асарлар кўпайиб бораётир. Бундай асарларни ўқиганда, ҳали тили тўла чиқиб улгурмаган бола (лекин бола тилининг ширинлиги унинг камчиликларини босиб кетади) ёки тилсиз одам билан гаплашгандай бўласиз. Ёзувчи, ҳар ҳолда, сизга бирон-бир ибратли воқеани гапириб берар экан, энг аввало, унинг лутфи ширин бўлиши керак. Хайриддин Султонов ёш авлод ичида тилни мукаммал эгаллашга интилаётган ёзувчилардан бири. Бутун китоб унинг ширин-забон ёзувчи эканлигини кўрсатиб турибди. Автор тили ширали, персонажлар тили эса характерга мос, жонли, ранг-баранг...

Тарихий асарларнинг тили ҳақида гап кетганда ҳам, кўпинча, мунозаралар бўлиб туради. Кўпинча, биз тарихий асарларнинг тилини бу асарда архаик сўзлар билан сўз қурилмалари қай даражада ишлатилганига қараб баҳолаб, бирёқламаликка йўл қўямиз. «Саодат соҳили»дан бир мисол келтирай. Қисса шундай бошланади: «—Уста Бинокул, қани туринг, шом тушмай хув довонга етиб олайлик! Ўша довонга етайлик, у ёғи — ё раззоқ!». Диққатингизни шу парчадаги икки иборага жалб қилмоқчиман. Бундай олиб қараганда, «хув довонга» ибораси бироз чаладай, «анави» сўзи етишмаётгандай туюлади. Лекин, ўзингизни қаҳрамонларнинг ўрнига қўйиб кўрсангиз, уларнинг ҳолатини ҳис қилсангиз, одам жонли нутқда кўпинча грамматика қоидаларини «бузиб» гапиришини ҳисобга олсангиз, бу иборанинг нақадар жонли эканига амин бўласиз. Иккинчи мулоҳаза «ё раззоқ!» ҳақида. «Ўша довонга етайлик, у ёғи—ё раззоқ!». Ёзувчининг тил бобидаги маҳорати шу биргина иборада тўла намоён бўлган, деб ўйлайман. У асарга тарихий руҳ бағишлаб турибди.

Раъно гулининг суви... Биз иккита асарга қисқача тўхталиб, бу асарларда «раъно гулининг суви» қай даражада ишлатилганини кўриб чиқдик. Китобдаги бошқа ҳикоялар ҳам, айниқса, «Раъно гулининг суви», «Бунчалар ширинсан, аччиқ ҳаёт!» сингари тарихий этюдлар ҳам бир нафасга бўлса-да, тўхтаб, назар солишимизни, мулоҳаза юритишимизни тақозо қилади, лекин, имкониятларимиз доираси бу асарларнинг ҳар бирига «жиндак назар ташлаш»нинг ўзига ҳам торлик қилади. Бу асарларнинг барчасида ҳам «раъно гулининг суви» етарли миқдорда ва меъёрида ишлатилганини қайд этиб ўтиш билан чекланмасдан иложимиз йўқ.

Машраб БОБОЕВ

Ҳар кимнинг ўз дунёси бор.

С. МАҲКАМОВ фотолари

ДИПЛОМ МУБОРАК!

Ҳамза номидаги Санъатшунослик институтининг катта илмий ходими Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби, санъатшунослик доктори Рафаил Тоқтош СССР Рассомлар союзи правленнесининг 1983 йилги диплома билан тақдирланди.

Олимга бу диплом кўпмиллатли совет санъати муаммоларини акс эттирган мақолалари ва 1982 йилда Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида чоп этилган «Н. В. Кашина» китоби учун берилди.

Қутлибека РАҲИМБОЕВА

ТОШКЕНТДАГИ ЛЕНИН ҲАЙКАЛИ

Оқни оқ, қорани қора дедингиз,
Сиздан панд еганлар, алданганлар йўқ.
Халқ борки, бир кўзда кўрар эдингиз,
Биласиз, ҳеч ким тош отмас, узмас ўқ.
Шундан чироғингиз ой билан қуёш,
Шифтингиз гоҳ тиниқ, гоҳ рангин осмон.
Сизга милтиқ осган аскарлар эмас,
Қизил гуллар осган оғочлар посбон.

ТАСКИН

1

Кўзингизда ташвиш сўврати, нечун,
Нечун сўзларингиз кучсиз, шикаста?
Менга ишончингиз эмасми бутун,
Алдоқлар кўнглингиз этганми зада?
Ёлғизга қийинроқ кечар бу кунлар,
Меҳримга суяниб қаддингиз ростланг.
Кетган орзуларни чақиринг, қайтар,
Мен ёлғон эмасман, мен чинман,
ростман!

2

Битта новдадаги япроқлар мисол
Яқинмиз, шунчалар яқинмиз ҳозир.
Лекин кўзингиздан кетмайди хаёл,
Лекин вужудингиз недандир оғрир.
Кичкина шодликман барибир мен ҳам,
Юрағингиз улкан юрак, биламан.
Бахтли кунларимиз бағрида сизга
Яна жуда кўп бахт керак, биламан.

ШОҲИМАРДОН

Хоҳлаган жойига тизилган тоғлар,
Оғочлар ўсибди хоҳлаган жойда.
Оқ тошлар думбалоқ ошиб ўйноқлар,
Бор овози билан сув сўйлар сойда.
Ҳеч кимга малолмас унинг шўхлиги,
Мавжлари қуёшни улашиб кетар.
Майсалар бермабди ёзга кўклигин,
Минг рангли чечаклар исмсиз ётар.
Сўқмоқлар баландга қилишар пойга,
Қоя чин ғолибни кутар гул билан.
Тош йўллар етаклаб кирар тош уйга,
Истаган қайтади тупроқ йўл билан.
Жуда тез дўнгич бу замон, маконда
Йўқотмай турибсан сен чинлигингни.
Яхши от ярашган мардларнинг шоҳи,
Умри узун бўлсин эркинлигингнинг.

Ҳамза ИМОНБЕРДИЕВ

ФОКУСЧИ

—Ҳозир мени алдайсан,
Топдимми, хўш,
қалайсан?!
Қани, қани, алдаб боқ,
Қўлингдан келса, ўрток.

Кипригимни қоқмасдан,
Ён-веримга боқмасдан
Жангга чоғлайман ўзни,
Узмайман ундан кўзни.

У менга назар ташлар,
Хотиржам ишин бошлар.
Ана, қўлида арқон,
Қайчини олиб чаққон

Қияр уни майдалаб,
Бутун қилар қайталаб!
Мўъжиза! Шошиб қолдим,
Бошимни қашиб қолдим.

Сезмай қолдим нетти у,
Яна алдаб кетти у.
—Яша, фокусчи, яша,
Кўрсатдинг зўр томоша.

Ҳайратимни оширдинг,
Ғайратимни тоширдинг.
Алдашинг келмас малол,
Ке, яна бир алдай қол.

ҚЎНҒИРОҚҚА ҚАНЧА БОР?

Кавсар Турдиеванинг «Ёш гвардия» нашриётида ўтган йили чиққан «Варрак» китобини кичкинтой дўстларим билан бирга ўқидим. Шунда Латофат деган қизча ҳайрат билан: «Опа! Шеър китобни ҳам бир ўтиришда ўқиб тугатса бўлар экан-а?» — деди. Қизчанинг ҳаяжонидан беихтиёр сесканиб кетдим. Дарвоқе, бугунги шеърлар болаларимизнинг ташналигини қондира олаётирми, уларнинг маънавий оламини бойитаётирми? Дўстларим китобчани ҳафсала билан қайта варақлай бошлаганларидан кейингина кўнглим таскин топгандек, кўз олдимдаги ноxуш хавотир тумани тарқагандек бўлди.

Болалар жуда адолатли, ақлли, сезгир ва таъсирчан бўлади. Зеро, уларни ҳаяжонлантириш учун шоирнинг юрагида ҳам туйғулар табиийлигича яшаётган бўлиши керак. «Кап-катта бўла туриб, Қилаверма хархаша», «Аралашма, Гаплашиб турса биров. Ҳали жуда кичиксан, Бу гапларни билишга», каби даккиларни эшитавериб, хуноб бўлган болакай Кавсар Турдиеванинг:

Каттаманми мен ўзи,
Ё кичкина боламан?
Нима қилай, уларнинг
Айтганин қилолмасам.
Бир вақтда ҳам кичик,
Ҳам катта бўлолмасам —

сингари самимий дил сўзларини ўқиганда ҳаяжондан бир энтикади, негаки, шоира бола армонини унинг ўз тили билан табиий ифодалай олган. Ўқувчисининг кўнгли жуда нозиклигини яхши ҳис этган Кавсар Турдиева унинг қўлидан оғритмасдангина ушлаб етаклайди. «Янгисини тутаман» шеърини ўқиган ҳар қандай бесаранжом ўқувчининг юзи дув қизиради. Шеърда дарсга кечикаётган бола ашула дафтарини тополмай, уйдагиларни, бувисини ҳам қидиришга ундайди. Сўнгра ошхонадан қанақадир дафтарни топиб келтирган кекса бувисидан хафа бўлар экан, фаросатсизлигини ўзи осонгина фош қилади.

Ҳаёт мураккаб. Инсон кўзлаган манзилини адашмай топиши учун уни боладикдан ҳар қандай вазиятга шай қилиб тарбиялаш керак. Шундагина қалтис онларда ҳам унинг тиззаси қалтирамайди, эсанкираб, ўзини йўқотиб қўймайди. Зотан, шеъриятнинг бир вазифаси болани келажак учун тайёрлашдир. Кавсар Турдиева шеърларида ҳам: «Билсаки, Соатсиз ҳам Вақт ўзи ўтар экан», «Кимга керак, Лекин, ҳов, Уйдаги қуруқ мақтов?», «Одамлар ҳам бир-бирига Фақат кулиб қарашса. Соз бўларди, жанжаллашган — Амакилар ярашса», ёки копток тилидан айтилган: «Ёзда роса ишладим, Сўнг кўчада қишладим» каби мағзи тўқ фикрлар анчагина.

Тўплам жузъий камчиликлардан холи эмас. Улардан бири — айрим шеърларда тилга эътиборсизлик ҳолларининг учрашидир. Масалан, «Дилдор бугун хислатидан Ялқовликни қувганди». Ҳолбуки, ялқовлик ўзи бир хислат. Ёки «Кейин дилга қўнди ғаш; Кўпчилик қилиб талаш...». Бу мураккаб жумлаларни ўқувчи дарҳол тушунолмайди. Унинг устига болалар учун ёзилган асарларда инверсиянинг меъёридан ортиқча келиши ҳар доим ҳам кутилган натижани беравермайди. Шоира шеърларидаги яхши фикрлар бола юрагидек содда ва чиройли ифодага муҳтож. «Лаббай, акажон!», «Қийин топишмоқ», «Кичик ошпаз» шеърлари ҳам «Ойим билан аразлашдим...», «Орият», «Саккизинчи март» каби шеърлардагидек самимият ва ҳаяжонга йўғрилганда эди, уларнинг қимматл ошган бўларди.

Лекин қувонарлиси, тўпламдаги шеърлар табиий эҳтиёж туфайли дунёга келган. Уларда ўйлаб топилган гаплар, зўрма-зўраки фикрлар учрамайди. Ёш шоиранинг тинмай изланиб, бадиий етук асарлар яратиши ва болаликнинг беғубор осмони узра яна бир майин Қўнғироқ тезроқ чалинишини истаймиз.

Замира ЭГАМБЕРДИЕВА

Нусрат РАҲМАТОВ

ОЙНАВАНД ОЛАМ

ҲАЛҚА ОРАСИДАГИ ЗАМИН ● ОРАНЖЕРЕЯДАГИ МЎЪЖИЗА ● ЯШИЛ ТУЙҒУ ● САНЪАТСЕВАР... ЎСИМЛИКЛАР ● ДАРАХТ ҲАМ ОДАМДАЙ ГАП ● СЕЛЕКЦИОНЕР ВА МИКРОХИРУРГ ● ЭЪТИРОФ БОР, ЭЪТИБОРЧИ?

АЗИМ Тошкент шаҳри ичидаги бу эллик гектарли яшил мўъжизани экскаватор четлаб ўтишга мажбур эди. Унинг атрофидаги балконларда оёқ чалиштириб ўтирган кишилар боғбон чапдастлик билан токқайчи ўйнатаётганини, сувчи кетмонга суяниб хаёл сураётганини томоша қилиб ўтириши мумкин. Заминдагилар учун буларнинг бари — зарурат, балкондагилар учун эса экзотика.

Бу мўъжизагоҳда амалга оширилаётган ишлар хусусида «Правда», «Совет Ўзбекистони» газеталари, кўплаб журналлар қайта-қайта ёзишди. «Время» программаси Зайниддин ака яратган тилларанг неъматни бир неча бор кўз-кўз қилди. Ўзимиз ҳам Ўзбекистонда цитрусчилик деганда, беихтиёр Зайниддин акани эслашга кўникиб қолдик.

«Бу одам мухбирлар ва умуман меҳмонлардан аллақачон безиб қолган бўлса керак», деган пинҳоний бир андиша менинг ҳам алламаҳалгача иккиланишимга сабаб бўлганини яширишнинг ҳожати йўқ. Самарқандда, Фарғонада яшайдиган ихтирочи деҳқонлар билан гаплашиб келдиму, Зайниддин ака билан гаплашиш ҳар гал орқага сурилаверди.

Бизни пешвоз олган деҳқон йигит совуқда турмай, ичкари киришимизни илтимос қилди. Ичкарида ҳам ўн чоғли одам кимнидир кутиб ўтирарди.

— Бу кишилар ҳам Зайниддин акага келишганми?

Бояги йигит маъқуллаб бош тебратди. Меҳмонлар савдо, медицина муассасаларидан лимон харид қилгани келишганини айтди.

Ижодкор эканлигимизни эшитиб, Зайниддин ака аввал муҳтарам ёзувчимиз Саид Аҳмаднинг сиҳатини суриштирди.

— Негадир дараклари бўлмаяпти, — деди жавобимиздан ҳам қониқмай ва ҳалиги йигитга уни кутаётган кишиларнинг ҳожатини чиқаришни тайинлаб, бизни оранжереяга таклиф этди.

Зайниддин ака ҳаммани ҳам оранжереяга таклиф этавермаслигини эшитган эдим. Кўпгина меҳмонларга лимонарийни томоша қилдириш билан чегараланишини айтишганди. Ким билсин, балки кайфияти яхшидир, балки вақти тақозо этгандир...

Биз газеталарда «Ташқарида қор, ичкарида баҳор», деган иборани бот-бот ўқиймиз. Аммо оранжерея ҳақида бундай дейиш камлик қилади. Атиги уч қадам нарида тарновларда сумалаклар осилиб ётар, ичкарида эса Зайниддин ака яратган Ф—2 Юбилей лимони қийғос гулга кирган, нариги корпусда мандарин сарғая бошлаган, қандайдир шифобахш гиёҳ хазон тўкаётганди. Тропик ва субтропик мамлакатлардан келтирилган, номлари ҳам, аҳамияти ҳам бизга номаълум бўлган юзлаб ўтлар, буталар, дарахтлар Тошкент тупроғини ўз она замини ўрнида қабул қилган эди. Кўринишидан оддий деҳқон бу ерда каттагина илмий марказга ҳам насиб қилавермайдиган ишлар қилиб қўйган эди.

Инсон тафаккури сарҳадсиз. У минг йиллик эволюция давомида табиатнинг яшаш учун кураш қонунларига жавобан юзлаб ҳайвон, парранда ва ҳатто ҳашарот турларини (асалари, пилла қурти, трихограмма, габрабракон) хонакилаштирди. Лекин булардан анча илгарироқ ўсимликларни маданийлаштириш зарурлигини ҳис этганди.

Археологик қазилмаларнинг далолат беришича, ироқликлар илк бор буғдойни маданийлаштирганликларига олти ярим минг йил бўлган. Ҳиндистонликлар ғўза парвариши билан беш минг йилдан бери шуғулланишади. Кўпгина гиёҳларнинг ёввойи тури билан маданийлаштирилганини бир-бирига таққослаб кўрсангиз, улар орасида ер билан осмонча фарқ борлигига ишонч ҳосил қиласиз. Минг йиллар давомида танлаш ва дурагайлаш йўли билан бу экинлар серҳосил, йирик, чидамли бўла борган.

Булар қадимий гаплар. Аммо ўсимликнинг ҳис қилиши ҳақидаги гипотезалар асримиз ўрталарига келиб қулоққа чалинадиган бўлди. Ўсимлик ҳам тирик организм. У ҳам барча жонзодлар сингари тирик ҳужайралардан ташкил топган. Лекин асаб системасига эга бўлмаган ўсимликнинг ҳис-туйғуси ҳақидаги гап қулоққа ғалати чалинади.

Табиат жумбоқларга тўла эканлигини унутмаслигимиз керак. Биз унинг кўп сир-асрорларидан бехабармиз. Бундан бир неча йиллар муқаддам чет эллик ботаник олимлар ўсимликнинг музикага мойиллигини аниқладилар. Кейинчалик эса тажрибалар орқали мусиқий оҳанг ғалла ҳосилдорлигини ошириши исботланди.

Фанда янги соҳа очилди. Галдаги вазифа экинларнинг мусиқий дидини ўрганишдан иборат. Маккажўхори классик куйларни ёқтирадими ёки эстрадага мойилми? Ғўза-чи? Лола-чи? Ғалати туюлади бу саволлар. Лекин яқин келажакда хўжалик раҳбарлари трактор, уруғлик, ўғит билан бирга турли музикаларга ҳам «заявка» бериб қолишса ажаб эмас. Балки райондан келган вакил картошка пайкалига ғарб музикалари ўрнига ҳинд оҳангларини қўйгани учун агрономни койиб берар.

Ўсимликнинг ҳис қилиши ҳақидаги муқаддима чўзилиб кетгани учун узр. Гап шундаки, мен оранжереяда ўсимлик инсон билан тил топишганига, улар бир-бирини тушунганига ишонч ҳосил қилдим. Зайниддин ака бизни энг аввал барглари райҳонга ўхшаш бутасимон ўсимлик олдига олиб борди. Тахтачада қайд этилишича, бу тропик мамлакатларда ўсадиган, «Таъзим» деган ўсимлик экан. Селекционер ўсимликнинг бир шохини майингина силаб сўз қотди.

— Қани, меҳмонларга битта таъзим қил-чи!

Ўсимликнинг у қўл тегизган шохчаси зум ўтмай бирор қарич пастга эгилиб тураверди. Кейин иккинчиси, учинчи шохи...

Биз циркда айиқлар, отларнинг инсонга таъзим қилишини кўп кўрганмиз, албатта. Аммо ўсимликнинг бундай эҳтироми ақл бовар қилмайдиган мўъжиза эди.

Биз ҳамон ҳайратда эдик. Зайниддин аканинг овози эса анча ичкаридан эшитила бошлади.

— Ўксима, сени ёлғизлатиб қўймайман. Ҳали кўпайиб кетасизлар. Мана, бананга қара. Бир ўзи эди. Энди кўпчилик...

Биз етиб борганимизда, Зайниддин ака Африкадан келтирилган ёлғизгина қовун дарахтига шакаргуфторлик қиларди. Дарахт шохларида эса қовунлар осилиб ётарди!

Боғбон ҳамон ўз фарзандларига сўз қотаётгандай меҳрибон оҳангда гапирар ва биз худди шундай бўлиши зарурлигига шубҳа қилмай қулоқ тутардик.

Мен анча-мунча лимонарий, оранжерея, дендропарк ва ботаника боғларини кўрганман. Ўсимликлар селекцияси, физиологияси, систематикаси билан шуғулланадиган олимлар лабораториясида бўлганман. Аммо жамики тирик мавжудот: чумолидан тортиб райҳонгача, мусичадан бошлаб инсонгача ҳамма-ҳаммасини бир онанинг — табиатнинг фарзанди эканлигини бунчалик чуқур ҳис қилмаганман!

Эътироф этмай бўлмасди бу одамнинг буюклигини!

Хотира дафтарини варақласангиз, мамлакатимизнинг бу таниқли селекционерига Фидель Кастро, Чингиз Айтматов... қанчадан-қанча давлат арбоблари, космонавтлар, академиклар, ёзувчилар таҳсинларини ўқийсиз.

Буюк рус олими Иван Владимирович Мичуриннинг фандаги энг катта хизматларидан бири мевали дарахтларни шимол иқлимига мослаштиришдан иборатдир. И. В. Мичурин туфайли олма шимолда ҳам гуллаб, ҳосил тугадиган бўлди. У Козлов шаҳри яқинидаги ўн уч гектарли коллекция боғида Зайниддин акага ўхшаб бир талай дарахтларни кўкартирди, дурагайлади, мослаштирди. Зайниддин ака иссиқсевар ўлка неъматларини иқлимимизга мослаштириш билан бирга, республикамиз цитрусчилигига ҳам илмий, ҳам амалий жиҳатдан асос солди.

Медицина ҳар бир соғлом кишининг йил давомида уч дона лимон ейишини тавсия этади. Атиги уч дона. Лимондаги фойдали кислоталар, витаминлар, микроэлементлар бошқа неъматларда топилавермайди.

Эллигинчи йилларнинг охирларида Ўзбекистонда цитрусчиликни ривожлантириш учун илк қадамлар қўйилди. Колхоз, совхозлар окопсимон хандақлар қазиб, Грузиядан келтирилган ниҳолларни парваришлашга киришдилар. Бир неча грузин лимончилари ҳам таклиф қилинди бу ишга. Совуқ пайтлари ниҳолларнинг усти оғир ромлар билан ёпилар, ҳарорат кўтарилиши билан тағин очиларди. Аммо Грузиянинг мўътадил иқлимига мослашган тилларанг неъмат учун қишимизнинг совуғи ҳам, ёзимизнинг иссиғи ҳам ёқмади. Табиийки, бу хандақлар иситилмасди. Гарчанд майсаларни совуқ урмаса-да, барг ёзиш, ҳосил тугиш учун ҳарорат етишмасди. Бу эксперимент бир жойда олти ой, иккинчи жойда олти йилгача давом этди. Бўлмади!

Олимлар, иқтисодчилар ва бошқа масъул ўртоқлар шундай хулосага келишди: «Ўрта Осиё шароитида цитрусчилик билан шуғулланиш географик, иқлим ва иқтисодий жиҳатдан маъқул эмас! Шунинг учун ҳам етиштирилган пахта ҳисобига Кавказ республикаларидан исталган миқдорда лимон харид қилиб, республика аҳолисини таъминлаш мумкин».

Шундай қилиб, янги тармоқни йўлга қўйишга қанчалик жиддий киришилган бўлса, ўшанча жиддийлик билан хандақларга тупроқ тортилди. У айрим жойларда, баъзибир раҳмдил, жонкуяр одамларнинг илтимосу илтижолари билангина сақланиб қолди, холос.

Оржоникидзе район Ленин номидаги колхоз боғбони Зайниддин Фахриддинов ниҳоллар учун кўксини қалқон қилди. Бульдозер орқага қайтишга мажбур бўлди.

Боғбон ҳамма масъулиятни ўз зиммасига олди. Чунки энди лимон етиштириш учун ҳеч ким иқтисодий ёки маънавий жиҳатдан масъул эмасди. У лимоннинг мейер навини танлади ва уни бизнинг шароитимизга мослаштиришга киришди. Барибир, натижа зўр эмасди.

— Дарахт ҳам одамдай гап, — деди бир куни унинг ишларидан хабар олгани келган Ризамат ота Мусамуҳаммедов, — бу хандақда на нур бор, на ҳаво.

Зайниддин ака ниҳолларни ташқарига олиб чиқди. Ойнаванд теплица ясади. Мейер гулга кирар, ҳосил тугар, аммо унинг кўпини тўкиб қўярди.

Ўзимизнинг маҳаллий навларимиз керак!

Боғбон худди шундай хулосага келди. Иссиқ-совуғимизга бардош берадиган жайдари нав зарур!

Киши катта мақсадлар билан яшаши керак! Шундагина умр лаззатли бўларкан! Зайниддин ака ҳеч иккиланмай ана шу эзгу ишни амалга оширишга киришди.

Нав яратиш бу ниҳол кўкартириш ёки боғ барпо этишдай жўн эмас. Йўқ, бу билан ниҳол кўкартиришни осон демоқчи эмасман. У ҳосилга кирса, мевасидан одамлар бир неча йилларгача баҳраманд бўладилар. Аммо янги навдан инсоният авлодлар оша баҳраманд бўлиши мумкин.

Селекционер кўпроқ келажак учун ишлайди!

Нав яратиш! Бунинг учун хирург, йўқ микрохирург бўлиш керак. Ўсимликни дурагайлагандан кейин ҳам курашни сусайтирмаслик талаб этилади. Янги нав яратишнинг расмий томонлари ҳам мужмал. У яратилгандан кейин етти йил давомида сорт синаш участкаларида синовдан ўтади. Мавжуд барча навлардан ҳар томонлама устун бўлгандагина унга оқ йўл берилади. Ўта қаттиққўл, бешафқат одамлар ҳакамлик қилади бу ишга.

Лекин яратувчилик мақсади олдида буларнинг бари — майда-чуйдалар!

Икки марта Нобель мукофоти лауреати Мария Складовская тонналаб тоғ жинсларидан бир неча миллиграмм радий ажратиб олганда, бу бебаҳо кашфиёт эвазига нима талаб қилишини сўрашган.

«Ишимни давом эттириш учун тузукроқ лаборатория керак», деган у.

Ҳозир лимонлар ғарқ ҳосилга кириб ётган мана шу лабораториясида у илк бор мейер билан новогрузинский навини чатиштирди. Кейин бир неча йил давомида уларнинг энг яхшиларини танлаб парвариш қилди. Майли, селекционернинг бу соҳадаги қийинчиликларини тасвирлаб ўтиришимизга ҳожат йўқ. Шундай қилиб 1967 йили Ўзбекистонда биринчи бор маҳаллий нав вужудга келди. Орадан икки йил ўтгач, Бутуниттифоқ Халқ Хўжалиги Ютуқлари Кўргазмасида янги навга энг юқори баҳо қўйилди. Ҳар бир донаси 250—300 грамм (одатдаги лимон мевалари 150 грамм) тош босадиган янги навга («Ф—1 Тошкент») деб ном берилди.

Ўн йиллик меҳнат, изланиш самараси ўлароқ вужудга келган қуёшсимон бу нав сершарбат эди. Олимлар унинг биргина мағзи эмас, пўчоғи ҳам шифобахш эканлигини аниқладилар. «Ф—1 Тошкент» нави тез тарқалди, барқарор ҳосил бера бошлади. Тожикистон, ҳатто Грузияда ҳам у яйраб ўсди ва кўзларни қувонтириб мўл ҳосил берди.

Халқ селекционери бу гал новоафонский нави билан новогрузинский навини дурагайлаб «Ф—2 Юбилей» навини яратди. Унинг ҳар бир донаси бир килограммгача тош босарди.

ЮҚОРИДА биология, селекция ҳақида батафсил гапирдик. Энди навбат икки оғиз экономикага. Маълумки, статистикада лимон доналаб ҳисобга олинади. Аммо Зайниддин ака донадан тоннага ўтганига бир неча йил бўлди. 1984 йилда у раҳбар бўлган коллектив бир ярим минг тонна лимон етказади.

Бригада ҳар сотих ердан 750 сўм даромад қиляпти. Бу рақамга юзаки қарамаслигингизни сўрардим. Кўпчилигимиз ўн сотихлик томорқамиздан ҳам шунча даромад ололмаймиз! Бундан ташқари Зайниддин ака бригадаси ҳар йили хўжаликларга 25 минг туп ниҳол сотяпти.

Зайниддин аканинг катта ўғли Ёвмуддин республикамизда биринчилардан бўлиб лимоннинг тезпишар навларини яратиш устида иш бошлаб юборди. Унинг укалари Арафуддин, Муҳаммадориф, синглиси Дилфуза ҳам келажак авлодлар учун меҳнат қиладиган кишилар бўлишмоқчи.

— Инсонга жуда кўп нарса керакмас, — дейди Зайниддин ака, — уни эътибордан четда қолдиришмаса бўлгани. Айниқса, халқ селекционерлари ширин сўзга, мададга муҳтож бўлиб қоладилар. Улар баъзан ўзлари яратган навларни районлаштириш, тасдиқлатиш учун йиллаб овора бўлишмоқда.

Бу гапда жон бор. Яқинда Зайниддин аканинг таржимаи ҳолига оид айрим маълумотларни аниқлаш учун «Ўзбек Совет Энциклопедияси»ни варақласам, у кишининг номи йўқ. Бу қомусдан бошқа халқ селекционерлари ҳақида ҳам маълумот тополмадим. Юсупов помидорини яратган Карим Юсупов, Самарқанд оқ тарвузини яратган Шариф Муҳаммадиев. Йўқ...

Бу ҳам Зайниддин ака таъкидлаган эътиборсизликнинг бир кўриниши бўлса ажаб эмас.

Зотан, халқ селекционерлари шуҳратга унчалик муҳтож ҳам эмаслар! Улар ёзувчиларга ўхшашади. Улар яратган навлар яхши китоблардай юз йиллар оша одамларга асқотаверади.

Омон МАТЖОН

ИРОДА ҚУДРАТИ

Наманган шаҳридан Тошкент томон чиқаверишда Ғирвон жарлиги бор. Уни селхона ҳам дейишади. Аввалда шаҳар устига шу ердан доим селлар бостириб келган. Бу жарликка тўғон солинди. Бу иншоотнинг белида уч баҳодирнинг тимсоли юксалиб турибди. Мен уларни Қудрат, Ақл, Юрак деб танидим. Қизиғи шундаки, шу тўғон қурилгандан кейин бу ерда селнинг ўзи бўлмабди. Гўё инсон иродаси олдида табиатнинг сирли кучлари ҳайиққандай, тисланганда́й...

Бу фикр балки эсимдан чиқиб кетарди. Лекин биз Поп сари кетмакда эдик: даврамизда таниқли хонанда Ортиқ Отажонов, «Лазги»нинг йигит-қизлари. Ўзбекистон ССР ва Ўзкомпартиямизнинг олтмиш ёшига бағишланган ижодий кечаларимиз Наманган шаҳрида бошланиб, Попда якунланиши керак эди. Шундай бўлди ҳам.

Поп яқинда кучли табиий офат — узлуксиз зилзилалар чангалида қолди. Деворлар, синчлар чатнади. Аммо бу дарзлардан қиш қаҳратони, ёлғизлик изтироби бостириб киргани йўқ, аксинча кейинги пайтларда одамларни бирлаштирадиган нур, аҳиллик янада кучайди. Бу янгиланган бирликнинг, ироданинг қурч мағзини кўриб, офат беихтиёр чекинди! Ғирвондаги тўғондан чекинган селдек!

Ғирвон жарлигининг қоқ ўртасида
Тиклаб ишончли ва мустаҳкам қўрғон,
Гўзал Наманганни селлардан тўсиб,
Кўкрак кериб турар уч тош паҳлавон!
Куч-қудрат рамзидир бири буларнинг,
Бириси юракдир, бириси ақл.
Шу учта оғайни бирлашган жойда
Бало юрак ютиб қилармидахл?!
Асло йўқ! Наманган бағрида бугун
Иш ва ижод билан банддир кўнгиллар,
Гўё ҳайиқади келмакка энди
Аввалда бебошвоқ қутурган селлар.
Дўстим, сен турмушнинг жабҳаларида
Гоҳи пайт топмасанг таянч ва таскин,
Ҳасад гармсели, жаҳолат сели
Орзуинг шаҳрини айласа босқин,
Қара, Ғирвон узра уч паҳлавоннинг
Шаҳди-шиддатида нечоғ маҳобат!
Йўлида қарши бир қудратни сезса,
Ортига қайтажак ҳар қандай офат!

АКС САДО

«КУЙ АВЖИДА УЗИЛМАСИН ТОР»

Редакция шу йил 17 февраль сонида эълон қилинган «Куй авжида узилмасин тор» мақоласи юзасидан кўплаб мактублар олмоқда.

Қуйида улардан айримларини эътиборингизга ҳавола этамиз.

ҲАҚЛИ ТАЛАБ

Мен Бухоро шаҳридаги Домла Ҳалим Ибодов номидаги болалар музика мактабида ўзбек халқ чолғу асбобларидан дарс бераман. Гоҳида чолғу асбобларининг ўта сифатсизлиги оқибатида ўқувчилардан хижолат бўлиб кетаман. Мақолада ўринли таъкидланганидек, музика асбоблари фабрикаси кейинги йилларда анча сифатсиз маҳсулотлар чиқармоқда. Назаримда, улар миқдор орқасидан қувиб, сифатни унутиб қўймоқдалар. Қашқар рубобининг кўпгина қисмларига ёғоч ўрнига пластмасса ўрнатишгани, анъанавий торларни гитара торлари билан алмаштиришгани мақсадга мувофиқ эмас.

Афғон рубоби, ғижжак, дутор сифати ҳақида ҳам худди шундай фикрларни айтиш мумкин.

Бундай нуқсонларга зудлик билан чек қўйиш, чолғу асбобларимиз сифатини яхшилаш юзасидан барча чора-тадбирларни кўриш кечиктириб бўлмайдиган вазифа.

Г. ЮСУПОВ

Бухоро

НОЁБ ЧОЛҒУ АСБОБИ

Ҳурматли редакция! Қизим болалигиданоқ чолғучи бўлишни орзу қилгани учун яқинда уни музика мактабига ўқишга бердим. Аммо энди ҳеч қаердан чанг тополмай ҳалакман. Чанг излаб бормаган шаҳрим, сўрамаган дўкону устахонам қолмади. Самарқанд, Тошкент шаҳарларидаги бир неча музика магазинларининг сотувчиларига тайинлаб ҳам қўйганман, аммо натижа бўлмаяпти.

Мақолада таъкидланганидек, нодир миллий чолғу асбоблари ишлаб чиқаришни кўпайтириш, уларнинг сифатини яхшилаш муҳим вазифа.

Н. РАСУЛОВ

Самарқанд

МАҚСАДГА МУВОФИҚ БЎЛАРДИ

Мақолада, ҳақиқатан ҳам, жуда актуал ва ўринли фикрлар ўртага ташланган. Музика асбоблари фабрикасида ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлар орасида ногиронлари анчагина.

Кейинги пайтларда кўпгина чолғу асбобларининг харрак ва қулоқлари пластмассадан ясалаётганлиги учун тез синиб, ишдан чиқмоқда. Афғон рубобининг эса сифати пасайган сари нархи ошиб бораётганлиги ажабланарлидир. Ғижжакларнинг қулоқлари ушламайди, даста билан коса қўшилган жой аксарият ҳолларда талабга жавоб бермайди. Дутор сифати ҳақида ҳам худди шундай фикрларни билдириш мумкин. Баски, шундай экан, мутасадди кишилар бу нуқсонларни зудлик билан тугатиш учун барча чора-тадбирларни кўрмоқлари шарт.

А. ҒАФУРОВ, А. МЎМИНОВ, О. НОРМАТОВ, А. АБДУФАТТОЕВ,
Наманган шаҳар маданий-оқартув техникумининг ўқитувчилари

РУБОБ ТИНИҚ САЙРАСИН

Мен йигирма йилдан бери районимиздаги музика мактабида рубобдан дарс бераман. Кўплаб шогирдларим филармония, театр ва маданият уйларида ишлашмоқда. Аммо рубобларимизнинг сифати кўз олдимизда пасайиб кетмоқда. Аваллари рубоб торларини жўр қилиш учун атиги бир-икки минут кифоя эди. Энди эса 10—15 минут уннашга тўғри келади.

Ҳозирги рубобларнинг дастаси болаларнинг қўлига сиғмайдиган даражада йўғон. Даста билан корпус тез ажралиб кетади. Харрак пластмассадан бўлгани учун овозни бўғади. 43 сўмлик рубобнинг овози 17 сўмлик рубобникидан фарқ қилмайди.

Ана шу фактларнинг ўзи ҳам бу борадаги нуқсонларимизни зудлик билан тугатиш зарурлигини кўрсатади.

Т. ЭРГАШЕВ

Риштон

РЕДАКЦИЯДАН: Мазкур мақола юзасидан келган мактубларнинг бир қисмини ўтган сонларда ҳам эълон қилган эдик. Аммо ҳамон кўплаб хатлар келмоқда.

Ўзбекистон ССР Маҳаллий саноат министрлиги ва Тошкент чолғу асбоблари фабрикасидаги масъул ўртоқлар ҳозиргача «Куй авжида узилмасин тор» сарлавҳали мақолага ўз муносабатларини билдирмай келаётганликлари ажабланарлидир.

ДУТОР НАВОЛАРИ

Олий ва ўрта махсус билим юртларида, шунингдек, бошланғич музика санъати даргоҳларида халқ чолғу асбоблари факультетлари ва бўлимлари ўқувчилари учун ихтисослик фанларидан дарсликлар ва ўқув-методик қўлланмаларга зарурат катта. Шунинг учун ҳам «Дутор наволари»[1] I- ва II-китобларининг чоп этилиши профессионал созанда ва ҳаваскор ижрочиларнинг қўлланмаларга бўлган эҳтиёжини маълум даражада қондирмоқда.

Атоқли созанда ва бастакор, Ўзбекистон ССР халқ артисти Ориф Қосимов устахонасидан унумли фойдаланган М. Ашрафий номидаги Тошкент Давлат консерваториясининг доценти Боқижон Раҳимжонов дутор чолғусидаги ижрочилик санъати сирлари билан ўқувчини таништиради.

Биринчи китоб Ориф Қосимов дуторда ижро этиб, жонлантирган ўзбек халқ куйлари ва классик музика меросимиз дурдоналаридан йигирма бештасини ўз ичига олади. Иккинчи китоб эса, йигирма еттита ранг-баранг куйлар мажмуасидир.

Маълумки, халқ ижодига мансуб куйларни санъатимиз намояндалари нотага туширганларида оҳангдаги нола, қочирим ва шунга ўхшаш хилма-хил мусиқий безаклар тушиб қолар эди. Шу сабабли бундай куйлар нотада ёзилганидек ижро этилса, тингловчига манзур бўлиши қийин бўларди. Мазкур икки тўпламга киритилган асарларни ижро этишда қўлланилган мусиқий безакларнинг нотага туширилиши ижрочиларнинг китобга янада кўпроқ мурожаат этишига олиб келади.

Куйларни ижро этиш услублари ҳақида биринчи китобнинг олтинчи ва еттинчи бетларида муаллиф томонидан берилган изоҳ ва кўрсатмалар эътиборга моликдир. Автор музика асарлари баёнини «Мушкилоти дугоҳ», «Таснифи дугоҳ» ва «Самон дугоҳ» куйларидан бошлайди.

Китобда «Фарғонача», «Туркий», «Насрулло тароналари» ва «Усмония» каби халқ куйлари ҳам чуқур билимдонлик билан, дутор чолғусидаги мавжуд ижрочилик маҳоратларни ҳисобга олган ҳолда қоғозга туширилган.

Аммо тўплам баъзи нуқсонлардан ҳам холи эмас. Жумладан, 5-бетда номсиз (бармоқ) ва 6-бетда форшлаг — зарб олди бўлиб ёзилган. Сўзларни русчадан ҳарфма-ҳарф таржима қилиш баъзан фикр билан мазмун зидлигига олиб келади. Саккизинчи бетда ва бошқа бетларда кўрсатилган «вибр» сўзи ҳамда 26-бетда учрайдиган «всё время вибрируя» каби жумлаларнинг ўзбек тилида ёзилиши мақсадга мувофиқ бўлади. Саккизинчи бетнинг иккинчи қаторидаги II-тактда 16 талик пауза ўрнига саккизталик пауза бўлиши лозим эди.

Умуман олганда, Б. Раҳимжоновнинг «Дутор наволари» тўпламининг биринчи ва иккинчи китоблари музика мактаби ўқувчилари, маданий-оқартув техникумлари ва музика билим юртлари талабалари, олий музика мактабининг студентлари, шунингдек, дуторчи қизлар ансамбллари коллективлари ва профессионал санъаткорларга зарур ёрдам ва қўлланмадир. Устоз О. Қосимовнинг дуторда ўзига хос ижрочилик хусусиятлари ва маҳоратлари бу асарларда ўзининг чуқур ифодасини топган. Умуман, чолғу куйларидан тузилган мазкур икки китоб, ижрочилик санъатини, хусусан, дутор созандачилиги маданиятини кенг тарғиб қилишда, янги истеъдодли дуторчи санъаткорлар ва ҳаваскор ижрочилар тарбиялашда, устозлар ижодини ҳар томонлама ўрганиш ва таҳлил қилишда муҳим аҳамият касб этади.

Р. НЕЪМАТОВ,
М. Ашрафий номидаги Тошкент Давлат консерваторияси доценти

[1] Дутор наволари. Ўзбекистон ССР халқ артисти Ориф Қосимов репертуаридан. I- ва II-китоблар. Тошкент. Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. 1980, 1983 йиллар.

Созанда Абдураҳим Ҳамидов

Японялик ва вьетнамлик кино актрисалар М. Уцунумия ва Тхан Тхин Ханг. Х. МИРЗАКАРИМОВ фотолари

Осиё, Африка ва Лотин Америкаси мамлакатлари кинофестивали. Тошкент-84

ХОТИРА КУРАШГА ЧОРЛАЙДИ

Чили киноси дастлабки пайтларда буржуазиянинг ҳукмронлик сиёсати учун хизмат қилди. Голливуднинг таъсири остида, миллий маданиятдан, халқни ижтимоий масалалардан чалғитувчи ленталар яратилди. Ўша даврда ишланган картиналар орасида бугунги кунгача етиб келган ва тарихий мавзуда ўзига хослиги билан ажралиб турадиган «Гусарнинг ўлими» фильмидир. 1925 йилда режиссёр Педро Съенк суратга олган бу картина 1965 йилда Чили университети қошидаги тажриба кино бўлими томонидан қайта ишланди. Бу лентада XIX аср бошларида испан мустамлакачиларига қарши курашган халқ қаҳрамони Мануэл Родригеснинг романтикага тўла тарихий ҳаёти ва ўлими тўғрисида ҳикоя қилинади.

Мамлакатда миллий кинонинг туғилиши ва тараққиёти 60-йилларга тўғри келади. Айниқса, чили киноси юксалишига Лотин Америкаси кинематографчиларининг 1967 йилда Чилининг Винья-дель-Мар шаҳрида ўтказилган биринчи учрашуви катта таъсир кўрсатди. Учрашувда ана шу шаҳарда ташкил этилган кино ҳаваскорлар клуби аъзолари яратган тўққизта фильм юқори баҳоланди. Жумладан, ҳозирги пайтда Францияда қувғинда яшаётган Раул Руиснинг 1968 йилда ишлаган «Ғазабнок уч йўлбарс» картинаси воқеликни бадиий жиҳатдан тўлақонли кўрсата олгани ва ижтимоий кураш йўлининг тадқиқ қилиниши жиҳатдан эътибор қозонган эди. Халқнинг озодлик учун кураши Мигель Литтиннинг «Науэльторолик шақал», Альдо Франсианинг «Вальпараисо, севгим менинг», Эльвио Сотонинг «Қонли селитра» сингари картиналарида ҳам ҳаққоний тарзда ифодасини топди. Бу фильмлар чилилик кино санъаткорларни халқаро миқёсда танитди. Улар 1970 йилда Москвада бўлиб ўтган Чили фильмлари ҳафталигида намойиш қилинди.

1970 йилда мамлакатда Сальвадор Альенде бошчилигидаги халқ хокимияти ўрнатилгач, бошқа соҳалардаги каби кинематографияда ҳам улкан ўзгаришлар содир бўлди. Хусусий мулк бўлиб келган кино кампаниялар давлат ихтиёрига ўтказилди. Янги ташкил этилган «Чилифильмс» киноташкилотининг президенти қилиб режиссёр Мигель Литтин сайланди.

Шу йили чилилик кино санъаткорлар «Кинематографчилар ва халқ ҳокимияти» деб номланган сиёсий манифест ишлаб чиқдилар. Манифестда санъат асарларида миллий маданиятни ҳимоя қилиш ва империализмга қарши кураш масалаларини асосий мавзу қилиб олиш алоҳида таъкидланади. Бу ҳужжат, гарчи қисқа давр ичида бўлса-да, кинематографлар ижодига самарали таъсир кўрсатди. Халқ ҳокимиятининг фаолияти, ижтимоий тараққиёт учун кураш, халқнинг ўз озодлиги йўлида қўйилган дастлабки қадамлар ҳақида ҳикоя қилувчи П. Часкел ва Э. Риоснинг «Биз ғалаба қиламиз», А. Франсианинг «Чўқинишнинг ўзи камлик қилади», М. Литтиннинг «Ўртоқ президент», П. Гусманнинг «Биринчи йил», «Давлат тўнтариши» сингари фильмлари яратилди. «Биз ғалаба қиламиз» картинаси 1971 йил Москва кинофестивалида, «Давлат тўнтариши» лентаси эса Халқаро Тошкент IV кинофестивалида яхши баҳоланди. Умуман олганда, ўша йиллари чили киносанъаткорлари 160 дан ошиқ фильм яратдилар. Бироқ бу фильмларнинг кўпчилиги ҳозиргача сақланмаган. Улар Пиночет жаллодлари томонидан йўқ қилинган.

1973 йилнинг 11 сентябрида бўлган давлат тўнтаришидан кейин «Чилифильмс» ёпиб қўйилди. Кўплаб ижодкорлар қамоқларга ташланди. 35 дан ошиқ кино санъаткор эса ҳозирги кунда ўз юртидан йироқда, қувғинда асарлар яратишмоқда. Улар шу пайтгача ўз Ватани, унинг тақдирини, халқининг озодлик учун интилишларини акс эттирувчи 160 га яқин картиналар ишлашган.

1974 йилда Стокгольмда бўлиб ўтган Чили кинематографчиларининг биринчи съездида қувғиндаги санъаткорлар катта ижодий куч эканлиги ва бу куч Пиночет диктатурасига қарши, империализмга қарши курашда олдинги сафда эканлиги алоҳида таъкидланди. Съездда курашга чорловчи ленталар яратиш умумижодий программа сифатида қабул қилинди.

Айни пайтда, Чилидаги воқеалар чет мамлакатлар ижодкорлари кино камераларида ҳам ўз аксини топмоқда. СССР ва АҚШ, Мексика ва Перу, Италия ва Буюк Британия, Франция ва Финландия, Болгария ва Канада, ГДР ва Бельгия, Куба ва Испания сингари мамлакатлар режиссёрлари томонидан 60 га яқин фильм суратга олинган. Бу фильмларда Чилидаги даҳшатли воқеалар киноҳужжатлар асосида яратилган. Уларда кинематографчиларнинг Чили халқининг курашида бирдамлик руҳи яққол сезилиб туради.

Қувғинда яшаётган чилилик экран санъати усталарининг мамлакат тарихи, халқининг озодлик учун кураши ҳақида ҳикоя қилувчи картиналари бугунги кунда Чили кинематографиясининг тараққиёт йўлини ҳам белгилаб беради. Режиссёр М. Литтиннинг 1976 йил Мексикада яратган «Марусия руда конидаги воқеа» фильмида 1907 йилда Чилида инглизларга қарам бўлган шахталардан бирида бўлиб ўтган иш ташлаш акс эттирилади. Чет эл капиталини ҳимоя қилиб чиққан чилилик раҳбарлар эса ўз юртдошлари — иш ташловчиларни — уларнинг болалари, оталари ва оналарини оммавий равишда отишга буюришади. Литтин бу қонли воқеаларни акс эттирар экан, иш ташлашнинг енгилишига асосий сабаб халқ синфий онгининг ўсиб етмаганлиги, уюшмаганлиги оқибати деган хулосага келади. Фильм қаҳрамонларидан бири, ўлимдан омон қолган ишчи дўстларига бўлиб ўтган воқеаларни гапириб берар экан, уларни олдинги хатоларни такрорламасликка ундайди. «Чили ватанпарвар кучлари» ташкилотининг Халқаро Тошкент IV кинофестивалида намойиш қилинган бу фильми сиёсий мавзуда яратилган энг яхши асарлардан бири сифатида баҳоланган эди.

М. Мальет, Х. Фахардо ва Р. Гонсалес суратга олган «Буни унутмаслик керак» картинасида кураш мавзуи бошқачароқ талқин этилади. Кино санъаткорлар қувғинликда яшаётган турли табақа вакиллари: хунтага қарши курашни давом эттираётган сиёсий арбоб, ўқитувчи аёл ва жисмоний меҳнат билан шуғулланаётган зиёли образлари орқали Ватанга муҳаббат туйғуларини ифодалайди. Шунингдек, Эльвио Сотонинг «Сантьяго узра ёмғир», ҳозирги кунда Совет Иттифоқида яшаётган Себастьян Аларконнинг «Чили узра тун» картиналарида ҳам ана шу мавзунинг янги қирралари аксини топган.

Агар бадиий ленталарда Чилидаги озодлик ҳаракати воқеалари қаҳрамонлар, курашчилар характерлари орқали намоён бўлса, ҳужжатли фильмларда Пиночет солдатлари, империализмнинг қабиҳ ниятлари ва ҳаракатлари тўғридан-тўғри фош этилади. Аммо ҳужжатли кино бадиий фильмлар сингари кўплаб яратилмаган. Қувғиндаги санъаткорлар давлат тўнтаришидан кейин мамлакатда кечган воқеалар ҳақида иккита ҳужжатли фильм ишладилар. Бу Кубада яшаётган Педро Часкелнинг 1979 йилда яратган «Менинг отамники сингари кўз» ҳамда Чилининг ўзида яширин иш олиб борувчи «Мемориас» группаси томонидан 1982 йилда ишланган «Унутмаслик керак!» картиналаридир. Ҳар иккала картина ҳам мамлакатда давлат тўнтаришидан кейинги воқеалар—сиёсий маҳбуслар ва дом-дараксиз йўқолган одамлар тақдирига бағишланган.

Ҳозирги вазиятда ҳужжатли кинонинг роли ошиб бормоқда. Айниқса, Чили ватанпарвар кучлари санъаткорлари ижодида бу кенгроқ ўрин олмоқда. «Революцион жараён содир бўлаётган, деколонизация амалга оширилаётган, синфий кураш авж олаётган, жамият ичида қарама-қаршиликлар кучайган мамлакатларда ҳужжатли кино алоҳида тараққиёт босқичига чиқмоқда, — деганди чилилик режиссёр Патрисио Гусман. — Қаерда нима содир бўлаётган бўлса ўшани суратга олиш зарур, воқеа-ҳодисаларнинг йилномасини яратиш, халқ кураши фактларини қайд этиш керак».

Шунингдек, француз кинематографчилари Тео Робиче ва Бруно Мюэлянинг «Сентябрда Чили» ҳамда Фернандо Маттеларт, Жаклин Меппель, Валери Майонинг «Спираль» ленталари ҳам Чилидаги воқеаларга бағишланган. Биринчи фильмда ҳарбий хунтанинг давлат тепасига келиши воқеалари ҳикоя қилинади. Пиночетнинг «Чилида ҳамма нарса ўз ўрнида» дея мақтаниш учун гувоҳликка таклиф қилган чет эл журналистлари сафидан ўрин олган икки оператор бу ерда ҳаммаси ўз ўрнида эмаслигини, аксинча, халқ ҳаётида фожеалар тўлиб-тошиб ётганлигини акс эттиришга интиладилар. Картинадаги энг кульминацион жараён — улуғ шоир Пабло Нерудани кўмиш саҳнасидир. Кўчаларда Хунта режимига қарши бош кўтарган халқ намойишчилари аксини топган. «Спираль»да эса давлат тўнтаришига олиб келган фактлар чуқур анализ қилинади.

Хўш, Чилининг ўзида киносанъати қай аҳволда? Албатта, кинотеатрлар эшиклари, биринчи навбатда чет эл фильмларига кенг очиб қўйилган. Лекин ҳарбий ҳукуматнинг таъқиқлашларига қарамай бир гуруҳ ёшлар илғор анъаналарни давом эттирган ҳолда 1977 йилда «Июль июлдан бошланади» деб номланган фильм яратдилар. Фильм сюжети оила хроникаси асосида яратилган бўлиб, воқеалар асримиз бошларида кечади. Авторларни катта ер эгаси бўлган, жоҳил отанинг ўн беш ёш ўғли қалбида кечган туғёнлар кўпроқ қизиқтиради.

«Улар ҳеч ким эмас эдилар» номли иккинчи фильмда эса соҳилга қайтиб келмаган эрини излаб чиққан балиқчи аёл қисмати ҳақида ҳикоя қилинади. Бу картина фильм режиссёри Серхио Браво таъкидлагандек, «ўз мамлакати бошига тушган ҳар қандай қийинчиликларни ҳам кўтара олувчи чилилик аёлларнинг енгилмас иродасига» бағишланган...

Чили халқи, унинг санъати мамлакатнинг ўзида ҳам, ундан йироқда ҳам яшамоқда ва курашмоқда. Ватанпарварларнинг қаҳрамонона кураши уларнинг келажагига ишонч билан қараш имконини беради. Бу Чили ватанпарвар кучларининг Осиё, Африка ва Лотин Америкаси мамлакатлари халқаро Тошкент VIII кинофестивалига олиб келадиган янги киноасарларида ҳам ўзининг ёрқин ифодасини топади.

К. МАТЁҚУБОВ

ГАЗЕТХОН МУЛОҲАЗА ЮРИТАДИ

КЛУБЛАР БЕЗАГИ

«Коммунизм жамияти — гўзаллик ҳокимиятидир, унда ҳамма нарса гўзаллик қонуниятлари асосида яратилиши керак», деган эди Карл Маркс.

Баркамол инсон тарбияси борасида маданий-оқартув муассасаларининг роли ошиб борган сари, клубларнинг иш формалари, методлари ва уларни ташкил эттириш тобора янгича тус олмоқда. Клуб муассасаларида турли йўналишдаги халқ университетлари, уюшмалар, бадиий ва техник тўгараклар, ҳаваскорлик коллективлари, сайиллар ва ранг-баранг кечаларни асосан ҳаваскор ёшлар ижодиётининг меваси деб қараш мумкин.

Қишлоқ ва район маданият клублари муҳим ишларни амалга оширадилар. Лекин клубларнинг ўзини ташқи ва ички томондан безашга эътиборсиз қараб бор кучни тадбир ўтказишга сарфлашади.

Тўғри, республикамиздаги клуб муассасаларни маданий-оммавий тадбирларни уларга мос безатиш ишлари билан уйғунлашган ҳолда ташкил қилаётганларини унутиб бўлмайди.

Бироқ ҳамма клуб муассасалари ҳам уларда уюштириладиган ҳар бир маданий-оқартув тадбирга мос равишда безатиляптими? Клубларни безашда бадиий ранг-баранглилик ва оперативлик хусусиятларидан фойдаланиляптими? — деган саволлар кишини бирмунча ўйлантириб қўяди.

Масаланинг ачинарли томони шундаки, жойлардаги клубларнинг аксариятида эскириб кетган плакатлар ва турли зарур-нозарур ёзувлар тўлиб-тошиб ётибди.

Клубни безатишнинг моҳияти шундан иборатки, бу энг аввало клубга келувчилар ва тадбир қатнашчиларига воқеликдаги маълум предмет ва ҳодисани образли ёки символик тарзида кўра билишга имконият очиб беради. Шунинг учун ҳам клуб безаги кенг халқ оммаси учун тушунарли бўлишни талаб қилади.

Клуб безагининг негизида клубга келувчиларнинг диққатини ўзига тортиш ва завқлантира олиш хусусияти ётиши зарур.

Клуб безаги тарбиявий жиҳатдан партия съездлари ва Пленумлари материалларидан фойдаланиш орқали кишиларда эстетик ва бадиий дидни шакллантиришни ўз ичига олмоғи лозим.

Клубни безаш учун махсус профессионал маҳоратга эга бўлган безатувчи рассомни излаб топиш ҳамма вақт ҳам шарт эмас. Аксинча, бу ишга клубнинг бадиий ва техник уюшмалари ҳамда тўгаракларида қатнашувчи ҳаваскор рассом ва ижодкорларни жалб қилиш мумкин. Бу эса ўз навбатида клуб муассасаларида ҳаваскорликни ташкил қилиш вазифасини ҳам таъминлайди. Масалан, Қашқадарё область Толлимаржон шаҳар маданият саройининг фойе ва заллари турли хил бадиий ва техник тўгаракларнинг қатнашчилари ёрдамида безатилганлиги клубга келувчиларни санъатнинг сирли мўъжизаларидан баҳраманд бўлишга чорлайди.

Маданият уйлари ва клублар фойесини безашни доимо бу ерга келувчиларнинг талаб ва эҳтиёжи асосида амалга ошириш лозим. Бу борада «Средазкабель» ишлаб чиқариш бирлашмасининг Маданият саройи катта тажрибага эга. Фойеда меҳнат ветеранлари ишлаб чиқариш новаторлари ва ихтирочилар ҳақидаги кўргазмалар тартиб билан безатилган. Маданият саройи фойесининг безатилиши фақатгина меҳнат тарбияси билан чегараланиб қолмасдан, балки ёшларни ҳарбий ватанпарварлик ва қаҳрамонлик туйғуларини тарбиялашда ҳам муҳим роль ўйнайди.

Афсуски, республикамиздаги айрим хўжаликларда замонавий клублар мавжудлигига қарамасдан, улар атрофини турли хил ёввойи ўтлар босиб, қаровсиз ҳолда ётибди. Клуб биноларининг пештоқида тамомила эскириб қолган ёзувлар осиғлиқ туради. Бу эса меҳнаткашларнинг клубга бўлган қизиқишини сусайтиришга олиб келиши мумкин.

Шунинг учун ҳам клуб муассасаларини ҳар томонлама юксак эстетик дид билан безаш қишлоқда маданий тадбирлар ўтказиш, улар таъсирчанлигини оширишнинг муҳим узвий бўлагидир.

Иномжон НУРИНОВ

18 МАЙ — ХАЛҚАРО МУЗЕЙЛАР КУНИ

Х А З И Н А

1961 йил, 8 февралда ўзбек совет адабиётининг асосчиси Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий туғилиб ўсган шаҳар — Қўқонда адабиёт музейи очилди.

Музейни барпо этишда республика партия-ҳукумати катта ғамхўрлик қилди. Муассасани ташкил этишга Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг президенти И. Мўминов раҳбарлигида республикамизнинг атоқли олим ва шоирлари жалб этилди.

1966 йили Ғафур Ғулом хотирасини абадийлаштириш мақсадида музейга унинг номи берилди. Ўтган йиллар мобайнида музей биноси капитал ремонт қилиниб, экспозициялари ҳозирги замон иттифоқ адабиёт музейлари эришган сўнгги ютуқлар асосида жиҳозланди. Янги экспозициянинг афзалликларидан бири шуки, у пойтахтимиздаги Алишер Навоий номидаги адабиёт музейини такрорламайди.

Музей коллективи Фарғона водийсида етишган шоир ва хаттотларнинг меросини тўплаш ишларини ҳам яхши йўлга қўйган. Шунинг натижасида Шарқнинг буюк инсонпарвар алломалари Навоий, Жомий, Бедил, Фаридиддин, Аттор, Фузулий асарларининг турли даврларда қўқонлик хаттотлар томонидан кўчирилган нусхалари, Муқимий ва унга замондош бўлган ўнлаб демократ шоирларнинг шу кунгача илмий жамоатчиликка маълум бўлмаган асарлари, Ҳамза Ҳакимзода Ниёзийнинг дастхатлари, 1915 йили кўчирилган шеърий асарлари тўплами ва унинг атрофида етишган революцион руҳдаги кўпгина шоирларнинг асарлари топилди.

1982 йил май ойида очилган янги экспозиция 8 та залдан иборат. Кириш қисмидан Қўқоннинг XVIII—XIX асрлардаги тарихий шароити ҳақида ҳикоя қилувчи ранг-баранг экспонатлар — шаҳарнинг эски кўринишлари, ҳунармандчилик, савдо-сотиққа оид фотолавҳалар, эски усул мактаблари ва ўқув қуроллари ҳамда Қўқон хонлигининг XIX аср ўрталаридаги тарихий-схематик картинаси ўрин олган.

Асосий экспозиция XVIII аср охири — XIX асрнинг биринчи ярми Қўқон адабиётига бағишланган бўлим билан бошланади. Унда Ғозий, Махмур сингари шоирлар номи билан боғлиқ мадрасалар суратлари, мадраса дарсликлари, Хайём, Низомий, Саъдий, Ҳофиз, Анварий, Жомий, Бедил, Фузулий каби буюк ижодкорлар асарларининг гўзал қўлёзма ва тошбосма нусхалари, устоз Алишер Навоий таснифотларининг Қўқонда кўчирилган нусҳалари, жумладан, Рожий Ҳўқандий томонидан 1911 йили кўчирилган «Мажолис ун-нафоис», «Хамсат ул-мутаҳайирин» асарлари, 1824 йили кўчирилган ва миниатюралар ишланган «Хамса»сидан ва девонидан олинган рангли суратлар ўрин олган.

Навбатдаги залда Қўқон адабий мактабида етишган ўзбек прогрессив адабиётининг атоқли намояндалари — моҳир масалчи шоирлар Гулханий, Махмурнинг қўлёзма асарлари, баёзлари ва Тошкент, Қозонда босилган литографик асарларини кўрасиз.

Худди шу даврда Қўқонда яшаб ижод қилган шоиралардан бири Увайсийнинг XIX асрда китобат қилинган «Шаҳзода Ҳасан» достонининг нодир нусхаси, «Шаҳзода Ҳусан» достонининг 1907 йилдаги тошбосмаси, шеърлари киритилган баёзлар ва бошқа қизиқарли экспонатлар қўйилган. Фозила шоира Нодира ва ўз даврида «Ҳўқанднинг фохираси» деб ном олган шоира Маҳзуна ижодий фаолиятига оид нодир асарлар уч шоира бўлимини безаб турибди.

Ўзбек демократик адабиётининг асосчиси Муқимий ижодига бағишланган бўлим, унинг замондошлари бўлган ва бевосита бир-бирларининг ижодидан илҳомланган шоирлар Фурқат, Завқий, Муҳсиний, Ёрий, Писандий, Рожий, Муҳайирнинг ижодий лабораторияси ҳам қизиқарли материаллар билан жиҳозланган.

Инқилоб куйчиси Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий ижодий фаолиятига катта ўрин ажратилган. Айниқса, Ҳамза драмаларининг чет эл саҳналаридаги мақеини кўрсатувчи афишалар, ҳайкалтарош, Ҳамза номидаги республика Давлат мукофотининг лауреати Ҳ. Ҳусниддинхўжаев яратган шоир ҳайкали бўлимга алоҳида руҳ бахш этган.

Музей фонди ўн мингдан ортиқ экспонатга эга. Бунинг ярми бебаҳо қўлёзма ва литографик асарлардан иборат. Бундай тарихий-илмий, адабий қимматга эга қўлёзма асарларини янада кўпроқ тўплаб, давлат фондига ўтказиш, улардан кенг оммани баҳраманд қилиш асосий вазифаларимиздан биридир. Бу борада шаҳар партия, совет органлари қатор тадбирларни амалга оширмоқда. Бироқ бу ҳали етарли эмас. Шуни ҳам айтиш керакки, музейни зарур штатлар билан таъминлаш ва категориясини ошириш, замонавий техника асбоблари билан жиҳозлаш долзарб масалалардан бири бўлиб турибди. Бу масалага Ўзбекистон ССР Маданият министрлиги активроқ аралашса, мақсадга мувофиқ бўлар эди. А. В. Луначарский таъбири билан айтганда, «Музей инсониятнинг ёдгорлик китобидир». Бу китобда бўш саҳифаларни қолдирмай, бор нарсани тўлалигича келгуси авлодга етказиш барчамизнинг гражданлик бурчимиздир.

Ш. ХЎЖАЕВ,
Халқ депутатлари Қўқон шаҳар Совети ижроия комитетининг раиси,
И. БЕКМУРОДОВ,
Ғафур Ғулом номидаги область адабиёт музейининг директори

Музей залларида

ҚЎШИҚ ЖОЗИБАСИ

Ҳурматли редакция!

Мен газета саҳифаларида санъаткорларимиз ҳақида эълон қилинаётган мақолалар ва суҳбатларни қизиқиб ўқиб бораман. Бу мақолалар бизни санъаткор ижоди билан яқиндан танишишимизга катта ёрдам беряпти.

Газета саҳифаларида хушовоз хонанда Алижон Эркаев ҳақида ҳам мақола беришларингизни илтимос қиламан.

**Доно БЕКМУРОДОВА,
Хоразм область, Боғот райони**

Фарғона водийси ўзининг жилвагар табиати билан машҳур. Водийнинг гўзал табиатидаги ўзига хос нозик тароватларни шоирлар шеърга солса, мусаввирлар бўёққа кўчиради, санъаткорлар эса куй ва қўшиқларда куйлайдилар. Хонанда Алижон Эркаев ҳам ана шу табиат бағрида ўсди. Унинг ноёб гўзалликларига бир умр мафтун бўлиб қолди. У сеҳрли табиатга боққани сайин қалбида ажиб бир туйғулар жўш урар, қувончдан вужуди тўлиб-тошиб нимадир айтгиси, чўққиларга қараб ҳайқиргиси келарди. Буларнинг ҳаммаси бир куни унинг қалбидан қўшиқ бўлиб отилиб чиқди. У қўшиқ куйлай бошлади.

Кунларнинг бирида Алижонлар яшайдиган Максим Горький номидаги колхозда Тошкентдан келган бир гуруҳ санъаткорлар концерт беришди. Бу эса бўлажак хонанда учун кутилмаган воқеа бўлди. Уларнинг ашулаларини завқ билан тингларкан, санъат сирларига ошно бўла бошлади.

Алижон илк бор радиодан «Ўзбекистон» ашуласини ижро этганида, унинг истеъдодига фақат тингловчилар эмас, балки мутахассислар ҳам юксак баҳо беришди. Улар Алижон санъат соҳаси бўйича бирор ўқув юртига кириб ўқиши кераклигини айтишди. Лекин у профессионал артист бўлишдан чўчиди шекилли, 1952 йили Тошкентга келиб Фридрих Энгельс номидаги Тошкент Давлат чет тиллар педагогика институтига ўқишга кирди. У ўқиш билан бирга санъатнинг сеҳрли олами билан янада яқин боғланди. Академик Юнус Ражабий, Жўрахон Султонов, Карим Мўминовнинг қўшиқ айтиш маҳоратларини ўрганиб, улар овозидаги мўъжизакор қудратни лол қолиб тингларди. Уларга тақлид қилишдан қўрқарди.

Алижон улардан кўпроқ ўз репертуари учун мазмундор классик шеърлар танлаш лозимлигини, бу санъаткор учун ўта муҳимлигини ўрганди. Мабодо Алижон Эркаевдан санъатдаги устозларингиз кимлар, деб сўрасангиз, у шундай дейди:

— Мен аввало, ҳаётнинг ўзидан, Фарғона водийсининг гўзал табиатидан руҳланаман. Қолаверса, қўшиқнинг такрорланмас тароватини, жозибасини қалбига жо этган Юнус Ражабий, Жўрахон Султонов ва Карим Мўминовни устозларим, деб биламан. Уларнинг ижод йўли мен учун ҳамиша мактаб.

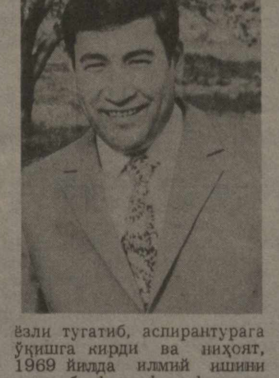

Алижон институтни имтиёзли тугатиб, аспирантурага ўқишга кирди ва ниҳоят, 1969 йилда илмий ишини тугатиб, фалсафа фанлари кандидати илмий даражасини олишга муваффақ бўлди. Бир неча йиллар Низомий номидаги Тошкент Давлат педагогика институтида эстетика фанидан лекциялар ўқиди. Ҳозирги кунда эса Тошкент Давлат Маданият институтида дарс бермоқда.

— Алижон ака, олимлик билан қўшиқчилик бир-бирига халақит бермайдими? — деб сўрадим.

— Аксинча. Олимлик чуқур мазмунга эга бўлган шеърларни қўшиқ орқали халқ қалбига етказишда ёрдам берса, қўшиқ сеҳри эстетика илмида гўзалликни, ҳиссиётни янада дилдан англашимга кўмаклашади, — дейди у.

Алижон Эркаев репертуари ранг-баранг. У замонавий лирик қўшиқларни ҳам, классик қўшиқларни ҳам ёниб куйлайди. Айниқса, мақомларни айтишда жуда кўп изланади. Уларни бузиб айтмасликка ҳаракат қилади. Алижон Эркаев ижро этадиган қўшиқларининг кўпига ўзи куй басталаган. Бундай қўшиқлари жумласига «Сени кундек жамолинг» (Лоҳутий шеъри), «Гўзалим» (Жуманиёз Жабборов шеъри), «Менинг тилагим» (Ғайратий шеъри), «Баҳор муаттар» (Сайёр шеъри) сингари қўшиқларини киритиш мумкин. Алижон ака ижросидаги қўшиқлардан 30 га яқини грампластинкаларга ёзиб олинган. Алижон Эркаевнинг лирик — баритон овози бор. Бу эса санъаткорлар орасида жуда қадрли ҳисобланади.

Санъаткор бир қанча ёшларга устоз. Булар орасида Марғилон педагогика билим юртининг музика ўқитувчиси Ҳошимжон Ҳамидов, боғдодлик ўқитувчи Эркин Эгамов ва техника фанлари кандидати Солижон Ҳотамов бор. Алижон Эркаев уларнинг муваффақиятидан севинса, камчиликларидан куюнади. Бу камчиликларни тузатиш ҳақида йўл-йўриқ беради.

— Бугунги қўшиқчилик санъатимиз ривожига қандай қарайсиз?

— Бу саволга бир тингловчи сифатида жавоб берсам, дейман. Қўшиқларимиз парвози яхши. Айниқса, ёш хушовоз хонандаларнинг сафи кенгайиб бораётганлигидан хурсандман. Лекин ҳақиқий истеъдодли санъаткорларнинг янада кўпайишини истардим. Шу ўринда қўшиқчилик санъати ривожига тўсиқ бўлаётган бир иллатни айтиб ўтмоқчиман. Бу ҳам бўлса — тақлидчилик касали. Тақлидчи бировнинг тўнини кийиб олганга ўхшайди. Бу ҳол кўпроқ ёшлар ва баъзи ном қозонган хонандалар ижросида ҳам сезилмоқда. Улар бировнинг қўшиғини ўзиники қилиб айтаверади. Ҳатто грампластинка қилиб ҳам чиқаришади. Тақлидчиликка чек қўйилмас экан, яхши қўшиқларимиз парвози суст бўлаверади. Биз тақлидий қўшиқлар билан тингловчини зериктириб қўймаслигимиз керак.

Ҳа, хонанданинг куюнчаклик билан айтган бу гапларида жон бор, албатта.

Биз жозибали қўшиқлар ижодкори Алижон Эркаевга ҳам педагоглик, ҳам ижрочилик ишларида улкан зафарлар тилаймиз.

Норқул БЕКМИРЗАЕВ

АКС-САДО

«ЛАПАРГА ЭЪТИБОР КЕРАК»

Газетамизнинг шу йил 3 апрель сонида Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган, Қорақалпоғистон АССР халқ артисти Гулшод Отабоеванинг «Лапарга эътибор керак» мақоласи босилган эди. Редакция бу мақола юзасидан кўплаб хатлар олди.

Қуйида мактублардан айримларини эътиборингизга ҳавола этамиз.

●

Лапар жанрини эскирган ёки воқелигимиздан орқада қолган деб баҳолаш тўғри бўлмас. Концерт программаларида онда-сонда ижро этиладиган қадимдан қолган халқ лапарларини ҳам, замонавий лапарларни ҳам санъат ихлосмандлари мароқ билан тинглайдилар.

Концерт программаларида лапарларнинг камайиб кетаётгани қўшиқчилигимизнинг бу жанрига кам эътибор берилаётганидан. Лапар айтишга ёрқин, жарангдор талантлар керак. Бундай талантлар кўп. Эшитишимча, ўзбек санъати тарихида лапар ансамбли бўлган экан. Агарда лапар ансамбли ташкил этилиб, чиройли ташбеҳ ва қочиримларга бой халқ қўшиқлари — лапарларга қайта ҳаёт бағишланса, жуда оқилона иш бўлур эди.

Ўктам ФАРМОНОВ,
студент

●

Лапардаги юмор менга жуда ёқади. Фарғона водийсидаги театрларнинг концерт бригадаларида хонандалар Ш. Мансурова ижросидаги «Наҳору нашта», «Нима-нима дейсиз?», Х. Ҳафизова ижросида «Тонг отгунча», С. Раҳмонов ижросида «Дадангкелмади» лапарларини эшитганим ҳамон ёдимда. Бу лапарларнинг баъзилари ҳажвий бўлиб шу кунларда яратилган. Демак, ана шундай янги лапарларни яратиш мумкин. Шоир ва композиторларимиз ҳам халқимизнинг лапарга қизиқишини ҳисобга олиб ижод қилсалар айни муддао бўларди. Қўшиқчилигимизнинг лапар каби соғлом, қувноқ, ўткир, таъсирчан жанрига эътибор яхши самаралар беради.

М. ҲАЙДАРОВ,
ўқитувчи

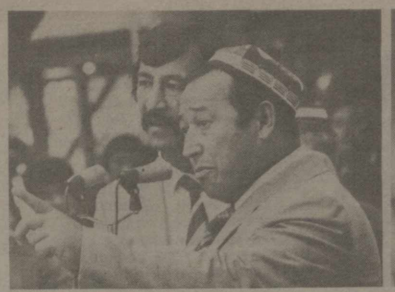

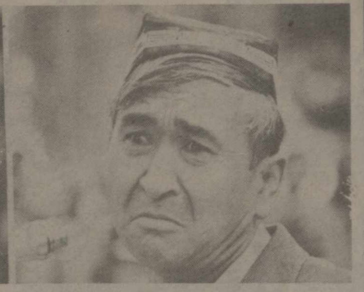

КАТТА САНЪАТ КОНКУРСИ

КАТТА ашулани ўзингиз тинглагамагунча, аскияда шахсан ўзингиз ҳозир бўлмагунча халқимизнинг бу санъат турлари ҳақида аниқ ва тиниқ тасаввур қила олишингиз амримаҳол. Машҳур ҳинд кино санъаткори Раж Капур атоқли совет кино режиссёри Малик Қаюмовнинг «Аския» деган ҳужжатли фильмини кўргач, республикамизга илк бор ташриф буюрган бир гуруҳ перулик адиблар пойтахтимизнинг Пушкин номидаги боғида ўтказилган халқ сайлида катта ашулани тинглагач, мезбонларга худди шу фикрларни билдиришганига шоҳид бўлганмиз. Чиндан ҳам, аския ва катта ашула қадим тарихга ва бой анъанага эга халқ санъатимиз турлариданд ир. Шунинг учун ҳам, 12—13 май кунлари Марғилон шаҳрида ўтказилган аскиячи ва катта ашула ижрочиларининг республика конкурсида жюри аъзоси сифатида қатнашар эканмиз, қалбимиз завқ-шавққа тўлиб тошган ҳолда хаёлимиз олис-олисларга бориб етиши табиийдир. «Алпомиш», «Кунтуғмиш» сингари халқ достонларида катта ашула йўлларида айтиладиган манзумалар, аскияга хос қочиримларга, сўз ўйинларига бой парчаларни ўқиганмиз. Ёзма адабиётимизда, классикларимиздачи! Улардан ҳам кўплаб мисоллар келтириш мумкин, албатта. Алишер Навоий «Мажолисун нафоис» асарининг тўртинчи мажлисида жумладан ушбу сатрларни ўқиймиз: «Мир Сарбараҳна — Туркистондиндур. Хуш табъ ва хуш машраб ва хуш суҳбат ва ширин калом кишидур». Бобур Навоийнинг фикрини тўлдириб бундай дейди: «Мир Сарбараҳна... Андижоннинг кентлариндиндур. Ғолибо матасаййиддур, бисёр хушсуҳбат ва хуштабъ ва ширинкалом киши эди. Хуросон фузалоси ва шуароси қошида анинг дахли ва сўзи мўътабар ва санад эди». Бу сўзларни келтиришдан мақсад Фарғона водийси қадимдан машҳур аскиячиларнинг ватани бўлиб келганини таъкидлашдир. Ҳозир халқ ижодининг бу тури республикамизнинг бошқа районларига ҳам тобора кенгроқ тарқалиб бормоқда. Ўзбекистон ССР Маданият министрлиги халқ ижоди ва маданий-оқартув ишлари республика илмий-методик маркази ва Фарғона область маданият бошқармаси биргаликда уюштирган ушбу конкурсда Андижон, Наманган, Фарғона, Тошкент областлари ва қорақалпоғистонлик ижодкорлар қатнашдилар. Конкурс жюрисига санъатшунослик доктори Файзулла Кароматов раислик қилди. Малик Муродов, Рустам Абдуллаев, Айниддин Зайниддинов жюри аъзолари эдилар.

Марғилоннинг Охунбобоев номидаги сўлим боғида, азим чинорлар остида — улкан даврада ўтган ижодий мусобақада аскиячилар билан катта ашула ижрочилари навбат алмашиниб ўз санъатларини кўрсатдилар. Аскиячилар пайравлар бўйича ва эркин мавзуларда тортишдилар. Қайси тараф жавоб топишда сусткаш бўлиб қолса, мавзу доирасидан чиқиб кетса, ўша томон енгилган ҳисобланади. Томошабин ўз кулгуси ва муносабати билан аскиячилар санъатини баҳолаб, жюри ишини енгиллаштирди. Сўз ўйинлари, қочирим, кесатиш, пичинг, муболаға, товуш, юз, кўз, қўл ҳаракатлари орқали турмушдаги ва айрим кишилар характеридаги баъзи камчиликлар танқид қилинди. Айниқса, Муҳаммадсиддиқ Шераев, Жўрахон Пўлатов, Абдулҳай маҳсум Қозоқов, Муҳиддин Дарвешов каби ўнлаб моҳир аскиячиларнинг чиқишлари шинавандаларни хушнуд этди.

Катта ашула ижрочилари ҳақида сўз борганда, аввало, улар репертуаридан кўплаб замонавий қўшиқлар ўрин олганини таъкидлаб ўтиш жоиздир. Қувасойлик катта ашулачи 81 яшар Соли ота Ҳошимов набираси Адҳамжон Солиев билан айтган «Ленин», Марғилондаги педагогика билим юртининг талабаси Юлдуз Усмонова куйлаган «Ҳур Ватан» қўшиқлари шулар жумласидандир. Турли коллективлар томонидан айтилган «Оҳким», «Меҳнат аҳли», «Еввойи чоргоҳ» каби катта ашулалар ҳам тингловчиларга манзур бўлди. Афсуски, конкурсда юзлаб иштирокчи қатнашгани учун уларнинг ҳаммасининг номини тилга олиш қийин. Лекин бир нарсани таъкидлашни шарт деб биламизки, конкурсда кекса, ўрта, навқирон ва ёш авлодга мансуб ижрочиларнинг қатнашгани халқ ижодининг бу турларининг ҳам истиқболи порлоқ эканига ёрқин далиллардир.

Шу ўринда республикамиз қалам ва музика аҳлига қарата бир-иккита мулоҳазани билдиришни истардик. Бир пардали ва ҳатто кўп пардали пьесаларни яратишда халқимизнинг аския бойлигидан фойдаланиляптими? Бизнингча, бу ишни кўнгилдагидек, деб бўлмайди. Ҳамза, Собир Абдулла, Абдулла Қаҳҳор каби адибларимизнинг бу борадаги анъаналарини давом эттириш айни муддаодир. Ёки бўлмаса «Ялла» ансамблининг шуҳрат қозонишида унинг замонавий эстрадада қадимий халқ ижоди тури катта ашула усулларидан ўринли фойдаланаётгани ҳам қўл келмаётганмикин? Балки Мирсодиқ Тожиев, Мирхалил Маҳмудов, Нурилла Зокиров, Улуғбек Мусаев каби композиторларнинг асарлари тингловчилар орасига тобора чуқурроқ кириб бораётганига уларнинг халқимизнинг бебаҳо ва бемисл бойлиги — мақому катта ашулалардан ижодий фойдаланаётганликлари ҳам асқотаётган эмасмикин? Хуллас, ушбу конкурсни ўтказишдан мақсад, бу ижод турлари ва намояндаларини тарғиб қилиш, рағбатлантириш билан бирга уларни профессионал санъатларни янада камол топтиришга хизмат эттиришдир.

Абдуқаҳҳор ИБРОҲИМОВ,
конкурс жюриси аъзоси

Суратларда: аския мухлисларининг завқ-шавқи чексиз; аскиячилар — Муҳаммадсиддиқ Шераев, Жўрахон Пўлатов; Абдулҳай маҳсум Қозоқов; Муҳиддин Дарвешов; қувасойлик катта ашулачи 81 яшар Соли ота Ҳошимов набираси Адҳамжон Солиев билан куйламоқда.

С. МАҲКАМОВ фотолари

ҲАФТА ЯНГИЛИКЛАРИ

ТЎРТ РАССОМ КЎРГАЗМАСИ

Аслиддин Исаев, Нуриддин Калонов, Абдуманнон Темиров, Туркман Эсонов, Самарқандлик бу рассомларнинг номи эндиликда республикамиз санъат мухлисларига яхши таниш. Улар тенгдош. Иккитаси ранг-тасвир, бири графика, бошқаси эса ҳайкалтарошлик бўйича ижод қилади. А. Исаев Душанбада, А. Темиров билан Н. Калонов Тошкентда, Т. Эсонов эса Ленинградда таҳсил кўрган. Ҳаммаси ҳам атоқли санъаткорлар сабоғини олишган.

Бу рассомларнинг ҳаммасига хос хусусиятлар — одамлар орасида кўп юриш, халқнинг бунёдкорлик меҳнатини кузатиш, ўтмиш ёдгорликларига меҳр-муҳаббат, совет кишиларининг бетимсол меҳнат ютуқларини, замондошларимизнинг ёрқин образларини ранг-тасвирда, графикада, ҳайкалтарошликда акс эттириш. Уларнинг асарларида ёшлик эҳтироси, жўшқин туйғулар сезилиб туради.

Яқинда қадимий Самарқанд шаҳрида ана шу тўрт рассомнинг кўргазмаси очилди. Ўзбекистон ССР Рассомлар союзининг Самарқанд область бўлими, область комсомол комитети ёш ижодкорлар билан ишлаш совети, А. Икромов номидаги Ўзбекистон ССР Маданият ва санъат тарихи давлат музейи томонидан ташкил қилинган мазкур кўргазма Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартиясининг 60 йиллигига бағишланади.

Шуни айтиш керакки, бу тўртала рассом бундан олдин ҳам турли кўргазмаларда ўз асарлари билан иштирок этганлар. Самарқанд, Тошкент, Москва, Ленинград, Боку, Душанба шаҳарларида очилган турли кўргазмаларда уларнинг асарлари ҳам намойиш қилинган, томошабинлар эътиборини тортган. Нуриддин Калонов ва Аслиддин Исаевнинг асарларидан намуналар эса Франция, Финляндия, Испания, Австрия, Мўғулистон, Болгария, Дания, ГДР, Швеция каби чет эл мамлакатларида намойиш қилинган турли кўргазмалардан ҳам ўрин олган. Н. Калонов «Она ер саховати», «Менинг қишлоғим уруш йилларида», «Болалик ҳақида хотиралар», «Самарқандда байрам» асарлари учун, А. Темиров эса «Жонажон ўлка бўйлаб» деган туркум манзара асарлари учун Самарқанд область Ленин комсомоли мукофоти билан тақдирланган.

Кўргазмага қўйилган асарларнинг мавзуси ранг-баранг. А. Исаевнинг «Чўпон», «Тунги Регистон», «Ургут», «Ёшлик», А. Темировнинг «Омон Азизов портрети», «Тераклар», «Пахта ҳақида ҳикоя», «Афросиёб» каби ранг-тасвир, Н. Калоновнинг «Шоҳизинда», «Пахта байрами», «Қовун сайли», «Ғозғон мармари», «Наврўз», «Регистон устидаги каптарлар», «Биз тинчлик истаймиз» сингари график, Т. Эсоновнинг «Отабек», «Колхозчи», «Тракторчи портрети», «Нур ота» ҳайкалтарошлик асарлари кўргазмага ташриф буюрувчиларнинг диққатини жалб қилмоқда.

Республикамизнинг шонли юбилейига бағишланган бу кўргазма тўрт ёш рассомнинг томошабинлар олдидаги ўзига хос ижодий ҳисоботидир. Кўргазмадан ўрин олган асарлар бу ёш ижодкорлар келажакда ҳар жиҳатдан пишиқ-пухта, мукаммал асарлар билан санъат мухлисларини хушнуд эта олишлари мумкинлигидан далолат бериб турибди.

М. БЕРДИЕВ

СТУДЕНТЛАР КОНЦЕРТИ

«Баҳор» концерт залида мамлакатимиз санъат ва маданият олий ўқув юртларида таълим олаётган ўзбекистонлик студентлар ва ассистент-стажёрларнинг Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартияси 60 йиллигига бағишланган концерти бўлиб ўтди.

П. Чайковский номидаги Москва Давлат консерваториясининг II курс толибаси Мавлуда Ўринбоева Роберт Шуманнинг «Бағишлов» қўшиғини, Мутал Бурҳоновнинг «Баҳор қўшиғи»ни 1 курс студенти Гулшан Азизова, «Фигаронинг уйланиши» операсидан Керубино ариясини, Н. Римский-Корсаков номидаги Ленинград давлат консерваториясининг II курс студенти Халил Абдуқодиров «Флория Тоска» операсидан Каварадосси арияси, Р. Глиэр ва Т. Содиқовнинг «Лайли ва Мажнун» операсидан Қайс ариясини ижро этдилар.

Москва Давлат консерваториясининг II курс талабаси Лайло Муждабоева ўзи яратган «Хаёлот» номли композициясини, мазкур билим даргоҳининг битирувчилари Владимир Султонов А. Скрябиннинг бешинчи сонатасини ва Сора Асабоева Бетховеннинг сонатасини фортепианода чалдилар.

Шунингдек, Москва Давлат консерваториясининг ассистент-стажёрлари Зуҳра Мансурова скрипкада, Улуғбек Имомов виолончелда, II курс студенти Эдуард Гулкоров альтда, М. Гнесин номидаги Москва Давлат музика-педагогика институтининг II курс талабаси Виктория Бобоева габойда классик композиторларнинг музика асарларини ижро этдилар. Уларга фортепианода С. Асабоева, В. Султонов ва Л. Муждабоева жўр бўлишди.

ДЎППИЛАРДА ФЕСТИВАЛЬ ЭМБЛЕМАСИ

Чуст бадиий буюмлар фабрикаси чеварлари томонидан VIII Халқаро Тошкент кинофестивалига атаб тайёрланган совғалар пойтахтимизга жўнатила бошланди.

Совғалар орасида дўппи ва сўзаналар бор. Бу галги совғалар ўтган фестивалдагисидан ўзига хослиги билан ажралиб туради.

Ҳар бир дўппи ва сўзанага чиройли гуллар билан бирга, фестиваль эмблемаси ҳам тикилган.

Совғаларни сифатли қилиб тайёрлашда фабрика рассомларидан Матлуба Кенжаева ва Маҳкамой Расулова, чеварлар Қумрихон Раҳимова, Салима Азизованинг ҳиссаси катта бўлди.

УСТА

ШУНДАЙ ажойиб ҳунар соҳиблари борки, уларнинг иши ҳар доим ҳам тилга олинавермайди. Масалан, тандирчи усталар меҳнати қанчалар камтарона бўлмасин, халқ назарида шунчалар азиз ва фойдалидир.

Тўнка «тўшак» устидаги лойга ишлов бераётган тандирчи Абдулла Саматов билан бўлган учрашув чоғи хаёлимдан беихтиёр шу фикрлар кечди. Сал нарида устанинг ўғиллари зўр бериб зувала пишитиш билан машғул эдилар. Тандир лойига бир неча кун ишлов берилади. Абдулла ака тайёрлаган тандирлар пешона тери эвазига бунёд бўларкан. Лекин устанинг маҳорати нимада? Қуритиб, териб қўйилган тандирларни бир чертиб кўринг. Нақ жаранглайди! Бу—ҳунарнинг лойга тупроқ танлашдан қуритишгача бўлган энг нозик томонлари билан боғлиқ. Тандир тайёрлашдаги ҳар бир иш жараёнининг маромини билиш — маҳорат, тажриба талаб этади.

Ўзбек дастурхонининг файзи —ширмой нон. Ана шу тандирларда ярақлаб пишиб чиқади.

Шуни айтиш керакки, инсоният тараққиётининг неолит давридан бошланган кулолчилик санъати Наманган областида ҳамон бирмунча мукаммал сақланиб келмоқда. Ғурумсаройлик кулол-керамикачилар республикамизда машҳур. Абдулла ака эса чустлик таниқли кулол уста Абдусамат отанинг ўғли. Абдулла аканинг фарзандлари Шукур билан Шокиржон ҳам бугун ота касблари кулолчилик билан шуғулланмоқдалар.

Сир эмас, ширмой нон ёпадиган тандир қачонлардир кашфиёт бўлган. У тез қизийди, ўта иссиқликка бардош беради, кеч совийди. Ёпилган нон ўтда роса тобланиб, иккала томони сингиб пишади. Таъми ғоятда мазали бўлади.

Кулолчиликда хусусан, тандирнинг келиб чиқиш тарихи борасида кўплаб ривоятлар оғиздан-оғизга ўтиб юради. Абдулла ака уларни мароқ билан ҳикоя қилганда, касбига қанчалик ҳурмат билан қарашини сезиб оласиз. Ривоятларнинг бири беихтиёр кишининг диққатини ўзига тортади.

...Саҳрода кетаётган йўловчи кеч тушганда қулайроқ жой танлаб тунамоқчи бўлади. Саксовул тўплаб ўт ёқади, тамадди қилади-да, гулханнинг иссиғидан роҳатланиб уйқуга кетади. Йўловчининг кўзаси қандайдир сабаб билан оловга ағдарилади. У эрта азонда совуқдан жунжикиб уйғонганида ўт аллақачон ўчган эди. Бундан йўловчи роса хафа бўлади. Чунки, яна анча уриниб, олов ёқишга тўғри келар эди. Шу пайт у тўнтарилиб ётган кўза остидан оҳиста тутун кўтарилаётганини сезиб қолади. Буни қарангки, идиш тун бўйи чўғни ўчириб қўймай сақлаб турган экан. Хуллас, яна гулхан ёқишнинг имкони топилади.

Нонни лойдан ясалган тандирда пиширишни таклиф этган гўё ана шу йўловчи экан.

Абдулла ака сўзларкан, ишдан бир зум тўхтамас, тунка устидаги лой зуваласига ишлов берарди. Ниҳоят, уста қўлидаги лой хамир сингари узун бўлиб эшилди. Устанинг ўғиллари уни теп-килай бошладилар. Узунлиги бир ярим метр, эни қирқ сантиметрга тенг супача ҳосил бўлди. Уста уни пичоқ билан тенг иккига бўлди ва қолипга олишга тайёргарлик кўра бошлади.

— Жуда соз тандир бўлади!—деди уста зуваларни кафти билан силаркан.

Соз тандирда нон чиройли пишади. Абдулла аканинг ясаган тандирлари худди шундақа! Халқ уни ажойиб ҳунари туфайли уста деб эъзозлайди. Аслида, Абдулла Саматовни оддий тандирчи уста десак унчалик тўғри бўлмас, у бугунги кулолчилик санъатимизнинг муносиб намоёндасидир.

Т. ОДИЛБЕКОВ

Фарғона нон ишлаб чиқариш бирлашмасининг кекса ишчиси Абдумажид Маҳрамов тандирда ёпган нонлар харидорларга доимо манзур бўлиб келаётир.

В. ЛЕШЧЕНКО фотоси

ИЛМИЙ СЕССИЯ

Абдулла Қодирий ижоди социалистик маданиятимиз тарихининг улкан воқеаларидандир. Шу йил 14 майда ЎзФА Тил ва адабиёт институтининг мажлислар залида Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи, Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг Тарих, тилшунослик ва адабиётшунослик бўлими ҳамда Тил ва адабиёт институти Абдулла Қодирийнинг 90 йиллигига бағишлаб ўтказган илмий сессия қодирийшунослик ривожида муҳим аҳамият касб этади.

Илмий сессияни Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг мухбир аъзоси Иззат Султон кириш сўзи билан очди. Анжуманда филология фанлари докторлари —Салоҳиддин Мамажонов, Ҳомил Ёқубов, Умарали Норматов, Нинель Владимирова, Собир Мирвалиев «Абдулла Қодирий ва Ўрта Осиё халқлари адабиётларида роман жанрининг шаклланиши», «Абдулла Қодирий реализми», «Абдулла Қодирийнинг характер яратиш санъати», «Абдулла Қодирий таржималари», «Абдулла Қодирий ва Жўржи Зайдон» мавзуларида мазмундор докладлар қилдилар. Филология фанлари кандидатлари Иброҳим Мирзаев, Шерали Турдиевнинг «Абдулла Қодирий ва рус адабиёти», «Абдулла Қодирий ва адабий алоқалар» мавзуидаги чиқишлари ҳам қизиқиш билан тингланди.

Илмий сессия охирида ЎзФА Шарқшунослик институтининг катта илмий ходими Абдулла Носиров, ёзувчининг фарзандлари Ҳабибулло Қодирий ва Масъуд Абдуллаев улуғ адиб ҳақидаги хотираларини сўзлаб бердилар.

М. ХОЛИҚУЛОВ

ХАЛҚАРО ҲАЁТ

ОЛИМПИАДА МАШЪАЛАСИНИНГ НАРХИ

Дўстлик, тинчлик ва халқлар ўртасида ўзаро ишонч туйғуларини мустаҳкамлашда, ёшларни спорт орқали тарбиялашда олимпиада ўйинлари катта аҳамиятга эга. Турли мамлакатларда ўтказилаётган спорт мусобақаларида ана шу анъаналар давом этиб келмоқда. Навбатдаги XXIII ёзги олимпиада ўйинлари эса бу йил АҚШнинг Лос-Анжелес шаҳрида ўтказилади. Хўш, Қўшма Штатларда улкан спорт байрамини ўтказишга қандай тайёргарликлар кўрилмоқда?

Маълумки, президент Р. Рейган Олимпиада ташкилий комитетига йўллаган хатида АҚШ ҳукумати олимпиада анъаналарига, унинг талаб ҳамда қонун-қоидаларига қатъий амал қилади, деб ишонч билдирган эди. Аммо ҳозирги кундаги баъзи фактлар Рейган ҳукуматининг билдирган ишончи амалда ўз ифодасини топмаётганини кўрсатмоқда. Мамлакатдаги ҳукмрон доиралар олимпиада ўйинларини сайлов олди кампаниясида ўз сиёсий мақсадлари йўлида фойдаланишга уринмоқдалар.

Айниқса, АҚШда СССРнинг олимпиадаға қатнашишига қарши курашувчилар кампанияси авж олдирилмоқда. Совет Иттифоқи ва бошқа социалистик мамлакатлар спортчиларига нисбатан ҳар хил иғвогарлик ҳаракатлари кучайиб бормоқда. Гўё, совет спортчиларининг ўйинларда иштирок этиши Қўшма Штатларнинг хавфсизлигига раҳна солади, деган бўҳтонлар тарқатилаётир.

Айни пайтда, Олимпиада ташкилий комитетининг кўрсатмалари АҚШ давлат департаменти томонидан таъқиқланмоқда, баъзи ҳолларда эса бу кўрсатмалар бутунлай бошқача тарзда амалга оширилмоқда. Яқинда департамент Совет Иттифоқи Миллий олимпиада комитетининг олимпиада марказига бориш ҳақидаги сўровига рад жавоби берди. Маълумки, бу ташриф Олимпиада ташкилий комитети томонидан уюштирилган эди. Ёки Олимпиадада қатнашадиган спортчилар рўйхатининг давлат департаменти томонидан «тафтиш» қилиниши ҳам олимпиада қоидаларига нисбатан бутунлай зиддир.

Лос-Анжелесда савдо-сотиқ нархларининг ошиб кетганлиги, энг муҳими, олимпиада ҳаракати пул билан баҳоланаётганлиги халқаро миқёсда жамоатчилик ўртасида кескин норозилик уйғотмоқда. Айниқса, бу ерда олимпиада ўйинларининг 62 қоидаси, яъни олимпиада машъаласидан савдо-сотиқ мақсадларида фойдаланиш таъқиқланади, деган қоида бузилмоқда.

Жумладан, олимпия машъаласи олиб ўтиладиган трассанинг Америка қисми сотила бошланди. Калифорнияга олиб борадиган йўл километрларга бўлиниб чиқилган. Кимки олимпия машъаласини кўтарган ҳолда бир километрлик масофани чопиб ўтмоқчи бўлса, марҳамат, уч минг доллар билан Олимпиада—84 ташкилий комитетига мурожаат қилиб, бу ҳуқуқни қўлга киритиши мумкин.

Бундай шарафни биринчи бўлиб қўлга киритиш иштиёқи йирик фирмалар ўртасида авж олди. Улар гўё бу билан мусобақаларда ўз маҳсулотларини юз фоиз реклама қилишга интилмоқдалар. Айни пайтда, фақат резина сақич ёки чанқоқ босди ичимликлар ишлаб чиқариш корхоналарининг эгаларигина эмас, бошқа кимсалар ҳам олимпия оловида қўлини «тоблаб» қолишга интилмоқдалар. Америка телевидениесининг хабар беришича, «олимпия километри» ҳуқуқини Калифорнияда маълум ва машҳур бўлган «Дўзах малаги» моторлашган босмачилар тўдасининг раҳбари Жорж Кристи ҳам эгаллаган. Қора чармдан кийимлар кийган, гитлерчиларнинг турфа нишонларини тақиб олган Кристининг фашистлашган шогирдлари мотоциклларда Калифорния йўлларида охири ўлим билан якунланадиган ҳар хил «иш»ларни ўйлаб топишади. Ўғирлик, тўнаш, ўлдириш — «Дўзах малаги»нинг энг севимли машғулотлари ҳисобланади.

Ана шундай ишлар билан шуғулланувчи тўданинг бошлиғи тинчлик, дўстлик учун хизмат қиладиган улкан мусобақанинг рамзи бўлмиш оловни Америка замини бўйлаб олиб ўтади. Унинг «олимпия километри» ҳуқуқи эса Лос-Анжелес Олимпия ташкилий комитети томонидан хат орқали тасдиқланган...

Олимпиада қоидаларини бузишлар, социалистик давлатлар спортчиларига нисбатан туғдирилаётган таҳдидлар АҚШ ҳукмрон доираларининг айби билан содир бўлаётганини кўрсатмоқда. Совет Иттифоқи Миллий олимпиада комитети шу йилнинг 10 апрелида барча спорт федерацияларига, ташкилотларига ва Халқаро олимпиада комитетига йўллаган Мурожаатида АҚШ ҳукуматининг ҳозирги нотўғри позициясини қоралаб, олимпия мусобақалари олдидан юзага келган вазиятни бартараф этиш юзасидан тадбирлар белгилашни сўраган эди.

Халқаро олимпиада комитетининг 24 апрелда бўлиб ўтган навбатдаги йиғилишида СССР Миллий олимпиада комитетининг Мурожаатида келтирилган фактлар тўғри эканлиги қайд қилинди ва АҚШ ҳукуматига олимпиада ҳаракати анъаналарига қатъий амал қилиш кераклиги таъкидланган эди. Бироқ шунга қарамай Вашингтондагилар бу фикрларни инобатга олмаётирлар. Шовинистик ҳаракатлар тобора авжига чиқмоқда. Ҳар хил антисовет ва антисоциалистик ташкилотларнинг раҳбарлари Оқ уйда қабул қилиниб, уларнинг совет спортчиларига қарши ҳаракатлари кенг ташвиқ қилинмоқда. Америка ҳукмрон доираларининг бу қилмишлари олимпия ҳаракатига, унинг анъаналарига қарши туришдан иборатдир.

Бундай уринишларга қарши турган совет спортчилари Лос-Анжелесда ўтадиган XXIII ёзги олимпиада ўйинларида иштирок этмасликларини билдирдилар. Яқинда Москвада бўлиб ўтган СССР Миллий олимпиада комитетининг пленумида спортнинг олимпиада турлари бўйича 29 федерация раҳбарлари бу фикрни маъқулладилар ва шу ҳақда Мурожаат қабул қилдилар.

Мурожаатда олимпия ўйинлари Ер юзи халқлари учун дўстлик ва тинчлик байрами бўлиб қолиши кераклиги алоҳида таъкидланади.

АҚШнинг олимпиада ўйинларидан сиёсий мақсадларда фойдаланишга уринаётганлиги кўпгина давлатлар спортчиларида норозиликлар уйғотмоқда. Совет Иттифоқидан кейин Болгария, Чехословакия, Лаос, ГДР, Вьетнам, Куба, Мўғилистон Миллий олимпиада комитетлари ва ташкилотлари ҳам бу йилги олимпиада ўйинларида қатнашмасликларини эълон қилдилар.

М. КАМОЛОВ

ТАЖРИБА КЎРСАТДИКИ...

Диплом ишига тайёргарлик кўраётган Ғарбий германиялик студент қиз Марлена Шульц чет элдан келиб Ғарбий Германияда ишлаётган муҳожирларга, хусусан, туркларга нисбатан ватандошлари қандай муносабатда бўлишини ўз тажрибасида синаб кўрмоқчи бўлди.

Эски модадаги, уринган кийимларни кийиб, одми рўмол билан бошини боғлаб, турк аёли қиёфасига кириб Дармштадт ва Франкфурт кўчаларини айланиб чиқди. Ҳамма ерда унга нисбатан ёмон муносабатда бўлишди. Андишасизларча туртишар, кўриб кўрмасликка ёки тилини тушунмасликка олишар, унга хизмат қилишдан бош тортишарди. Бу «чет эллик» аёлнинг иш ва бошпана қидиришдаги уринишлари ҳам беҳуда кетди. Унга ҳатто фаррошлик ишини ҳам беришмади. У уйларини ижарага топширувчиларникига фақат эълонлар бўйича қўнғироқ қилди. Немис тилини бошқача талаффуз қилиб биринчи саволни бериши биланоқ унга жой бандлигини айтиб, рад жавобини беришарди. Лекин худди ўша одамларникига у бошқатдан қўнғироқ қилиб, соф немис тилида ўзининг ҳақиқий исмини айтиб таништирганда, суҳбатдоши уни сертакаллуфлик билан уйни кўришга таклиф қилар эди.

Ўзининг бу тажрибаси натижасида Марлена Шульц «ГФР гражданларининг асосий қисми чет эллардан келиб ишлаётган ишчиларга нисбатан жуда ёмон муносабатда бўлишар экан» деган хулосага келди.

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи ва СССР Адабиёт фондининг Ўзбекистон бўлими СССР Ёзувчилар союзи аъзоси Носир Фозиловга отаси

Фозил ЙЎЛДОШЕВ

вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор қиладилар.

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи, СССР Адабиёт фондининг Ўзбекистон бўлими СССР Ёзувчилар союзининг аъзоси, «Звезда Востока» журнали редакциясининг бўлим мудири Г. В. Савицкийга онаси

Зинаида Борисовна САВИЦКАЯ

вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

СЕН ҲАМ ИНДАМА, МЕН ҲАМ ИНДАМАЙ...

КЕЧКИ пайт. База дарвозасидан ярақлаб кирган янги «Икарус» автобуси цемент супа чеккасида енгил силкиниб тўхтади. Айвон остида қуймаланаётган кекса шофёр.—Мажид ака буни кўриб бир хўрсиниб қўйди-да, яна ўз ишига берилди. Қизиқ. Мана шу автобус унга берилиши ҳам мумкин эди. Йўқ, мумкингина эмас, шундай бўлиши керак эди. Чунки навбат уники эди. Орадан анави олғир йигит чиқиб, илди-кетди. Нега?

Мажид ака буни яхши билади. Лекин бировга айтолмайди. Бутун дарди, алами ичида. Уйдаги гап кўчага тўғри келмайди ахир...

Ўша бола ундан ўн йил кейин ишга келди. Келди-ю, ишлари тез юришиб кетди. Доим янги машинада гавжум рейсларга қатнайди. Мана, ҳозир ҳам диспетчер хонаси томон бораркан, уст-боши, қўллари мойга беланган кекса ҳамкасбига қараб такаббурлик билан илжайиб қўйди. Кайфи чоғ. Демак, «йўл пули» мўмайроқ тушган. Планни ҳам ошириб бажаради. Кейин ким яхши —Саъдуллажон яхши! Мажлисларда мақтов эшитади. Ҳаммага ибрат, деб ҳурмат тахтасига сурати қўйилади. Хуллас, раҳматнинг ҳам, мукофотнинг ҳам каттаси уники.

Шундай бўлгач, у қувонмай, «боши ремонтдан чиқмайдиган» Мажид ака қувонсинми? Унга нуқул эски аравадек шалдираб қолган автобусни беришади. Бир кун ишласа, бир ҳафта гараждан чиқолмайди. Мана бугун ҳам рейсга қатнолмай машинани гаражга судраб келтирди: Бу ёғи энди маълум: кўнгилсизлик. Кассир пул талаб қилади. Пул эса йўқ. Эксплуатация бўлимининг бошлиғи дакки беради. Директор кабинетига чақириб столни муштлайди. «Ишдан ҳайдайман», деб дўқ уради. Ҳақлигингни уларга тушунтириб кўр-чи?

Йўқ, бу ҳолга ортиқ чидаш мумкин эмас. Ҳамма чидаса ҳам Мажид ака чидолмайди. Чорасини топиш керак. Қани ўша чора? Минг сўм... Ҳазил пулми бу! Тўққизта боласи бор. Ҳаммаси «бер, ейман», деб турибди. Ё сигирни сотсинми? Бировдан қарз кўтариш ҳам ноқулай. Дабдурустдан қистаб келиши бор. Биргина йўли қолди. тежаш, рўзғордан, болаларнинг ризқидан, кийимкечагидан тежаш.

Шундай қилди ҳам. У орият устида ўзи истаб-истамай фарзандларининг насибасига чанг солди. Оиладан қут-барака кетди. Бир куни тишида асраб тўплаган жамғармани (йўқ, порани!) ҳисоблаб кўрса, яна уч юз сўм етмас экан. Таваккал деди-да, пулни чўнтакка солиб, ишга жўнади. Ўша куниёқ «воситачи» орқали керак одамга етказди. Қаранг, шу ерда ҳам ови юришмади. «Бу қанақаси? Биз бекинмачоқ ўйнаётганимиз йўқ-ку. Янги автобусдан умиди бўлса, баравар қилиб келсин», дейишибди. Сурбетлар, муттаҳамлар! Мажид ака икки кун гарангсиб, боши қотиб юрди. Ўша сурбетларга имконият яратаётгандек сезди ўзини.

Энди додини кимга айтсин? Ўйлаб-ўйлаб, охири ҳар бир аламзада қилиши мумкин бўлган ишни қилди. Қўлига қалам олди-ю, ҳаммасини ёзди...

Яқинда ишхонасида шундай воқеа юз берди: марказдан комиссия келиб, текшириш ўтказди. Фактлар тасдиқланиб, порахўрлар жавобгарликка тортилди. Мажид акага янги автобус ҳам беришди.

Ахир, таъмагирлар олдинроқ фош бўлиши ҳам мумкин эди-ку? Тўғри савол. Мажид ака шу ишларни кўриб, кўрмаганга олиб юрди ўзини. Ёши бир жойга бориб, ундан иш, планни талаб қила бошлашди-ю, юкини тортолмаган қари отдек ҳансираб қолди. Яхши гап, муомала билан иш битмади. Ишхонасидаги юлғичларга кўникди.

«Кўникиб қолмайлик» мақоласида таъкидланганидек, ҳаммасига эътиборсизлик, қўл силташ сабаб бўлди. Оқибатда, Мажид аканинг ўзига ҳам гал келди. У ҳам, бошқалар ҳам корхонада носоғлом муҳит вужудга келганини, давлат машиналари тақсимотида нотўғри йўл тутилаётганини, айрим шахслар ўз хизмат бурчларини суиистеъмол қилиб, қаллоблик, порахўрлик қилишаётганини бошданоқ сезишган. Лекин бунга қарши ҳеч ким ломмим демаган. Ҳамма эшагим сувдан ўтса бўлгани, қабилида иш тутиб келган. Мана шу лоқайдлик, журъатсизлик иллатнинг чуқурлашувига шароит яратмаганмикин? Оқибатда жиноят содир бўлди. Коллектив шаънига доғ тушди.

Эҳтимол, Мажид ака ҳам қинғир йўл билан мақсадига эришганида юқорига ёзишга журъат қилмаган, ҳаммаси олдингидек давом этаверган бўлармиди...

Таъмагирликнинг илдиз отишига, кўникишга ўзимиз сабабчимиз. Баъзилар кичкина манфаатларини ўйлаб, қонунни бузадилар, катта мақсадларни қурбон қиладилар. Кўпчилик ўз тинчини ўйлаб, бошимга ғалва орттириб нима қиламан, дейди, оқимга қарши боришдан қўрқади. Лекин оқни оқ, қорани қора дейиш ҳар бир инсоннинг бурчи-ку.

Ҳаётнинг ўзига хос муқаддас мезонлари бор. Афтидан, баъзи кишилар ана шу мезонни унутиб қўяётганга ўхшайдилар.

Эсимда бор, касалхонада ётганимда бир аёлни қўшни палатага оғир аҳволда олиб келишган эди. Дастлаб, у деярли ҳеч кимнинг ҳам эсига тушмади. Ҳамширалар кўп қатори дори-дармон бериб, чиқиб кетишарди. Шу орада эри бир-икки марта кўргани келди. Кейин... уни бўлимдаги бир кишилик жиҳозли палатага кўчиришди.

Энди бемор аёлга муносабат ўзгарган, ҳатто бўлим мудирининг ўзи тез-тез кириб хабар оладиган бўлди. Аёл тез соғая бошлади. Бир куни уни кўчада учратганимда ўша воқеани эслатдим.

—Ҳа, —деди аёл соддадиллик билан—дадаси катта дўхтир билан гаплашган эканлар. Дарди бир машина ғишт экан...

Аёлнинг эри ғишт заводида ишлар «катта дўхтир» буни билиб, атай участка қураётганини эслатибди.

Шундай врачга ихлос қўйиш мумкинми? Энди у кулса ҳам; илиқ муомала қилса ҳам негадир энсам қотадиган бўлди. Назаримда, асл башараси бошқа-ю, юзига сертакаллуфлик ниқобини тортиб олгандай туюлаверади. Беморни манфаат эвазига даволайдиган врачни, ҳалол ишлаётган кишининг қонуний ҳақини топтайдиган «бошлиқ»ни нима деб аташ мумкин?

Носир ТОШЕВ

Вобкент

РЕДАКЦИЯДАН: газетхон Н. Тошевнинг ушбу мақоласида ҳикоя қилинган кўнгилсизликлар совет турмуш тарзи учун бутунлай ёт. Афсуски, айрим кишилар Мажид ака каби пешонаси деворга «тақ» этиб урилмагунча ўз атрофида юз бераётган салбий ҳодисаларга бефарқ қарайдилар, улардан қутулишнинг ножоиз йўлларини излаб кўрадилар. Натижада, қонунчиликнинг бузилишига ўзлари ҳам сабабчи бўлганликларини билмай қоладилар. Кўпчилик ўз тинчини ўйлаб индамай юришга мойил бўлади. Қонунбузарлар эса бундан доимо усталик билан фойдаланадилар. Ваҳоланки, Коммунистик партия ва Совет ҳукумати ҳар бир гражданни доимо хушёр бўлишга, совет турмуш тарзига ёт бўлган ҳар қандай ҳаракатларга нисбатан муросасиз бўлишга даъват этмоқда. Ана шу нуқтаи назардан келиб чиқиб редакция юқоридаги мақолани кенг газетхонлар муҳокамасига ҳавола этишни лозим топди.

Рауф ТОЛИБ

ДЎСТЛАРИМ КЎП...

Иситмам чиқиб қочди мазам
Боролмадим мактабга ҳам.
Ётиб қолдим икки-уч кун...
Ўртоқларим келмас нечун?
Ойим ҳайрон бўладилар,
Охир секин сўрайдилар.
— Борми, яқин ўртоғинг,
Дўстинг—суянган тоғинг.
— Бўлмасам-чи, ойижон,
Ўртоқларим бир жаҳон.
Синфда мен энг зўравон,
Мени дерлар Али полвон.
Партадошим озғин Зафар
Маҳмадона, жуда ўжар.
Бермаганда уй ишини
Синдирганман жағ тишини.
Биласизми, футбол маҳал
Мирвосилни чалгандим сал,
Туролмади яна қайтиб,
Ётди анча «дод-вой» айтиб.
Мендан калтак еган Тўра,
Пешонаси бўлган ғурра.
Бўлса агар бирор ҳашар,
Менинг учун ишлар Башар.
Қизлар мендан зириллашар,
Сочин тортсам чириллашар.
Қизиқ, нега Тўра, Башар
Олмадийкин мендан хабар?
Тузалайин, шимариб енг,
Кўрсатаман уларга мен!
— Дўстларингда айб йўқ экан,
Ким у сени полвон деган?!

АДҲАМ ҚИШЛОҚҚА БОРДИ

Қишлоққа бориб Адҳам
Шошиб қолди роса ҳам.
Маърайди барча ҳайвон,
Адҳамбой илдам, чаққон
Гўшт берди қўзичоққа,
Тухум берди бузоққа.
Мушукка ташлади ўт,
Хўрозга у берди сут.
Суяк ташлади отга
Пўчоқни солди итга.
Ҳайвонлар емас овқат.
Адҳам-чи, бўлар диққат.
Қандай ишлади Адҳам,
Болалар,
Беринг ёрдам!

МЕҲРИБОН ЎРТОҚ

Бугун ўртоғим Илҳом
Бошқача тамом.
Атрофимда гиргиттон
Жуда меҳрибон.
Кўрсатиб иззат-ҳурмат
Хурсанддир ғоят.
Мақтаб шиширишин кўр:
— Оғайнимсан зўр!
Сен билмаган нарса йўқ,
Сен бор—кўнглим тўқ.
Сен-ла қиламан фахр,
Биласан ахир!
Бугун ўртоғим Илҳом
Бошқача тамом.
Биласизми не учун?
Ёзма иш бугун.

УСТИ ЯЛТИРОҚ

МЎМИН ака тажрибали, эски раҳбарлардан. Одам сифатида ҳам унга тенг келадигани кам, жуда хушфеъл, маданиятли кимса. Шу чоққача қўл остидагилардан бирортасини ранжитганини ёки бировга кўрслик қилганини ҳеч ким эшитмаган. Шунинг учун бўлса керак, мана ўттиз йилдан бери бошлиқ. Тағин битта жойнинг ўзида.

Бугун Мўмин ака ҳар доимгидек ишга хушвақт кайфиятда келди. Газеталарнинг янги сонларини кўздан кечириб бўлгандан кейин ҳузурига Холиқовни чақиртирди. Барча яхши раҳбарларнинг ходимлари орасида битта «ўз одами», суянадиган сирдоши бўлади, Мўмин аканинг бундай одами Холиқов эди.

Зум ўтмай остонада кадрлар бўлимининг бошлиғи Холиқов пайдо бўлди.

— Кирсам майлими?

Мўмин ака чиройли жилмайиб уни қарши олди.

— Э, келинг, Қоравой ака, келинг,— аслида кадрлар бўлими бошлиғининг исми Мустафо эди, аммо бошлиқ ҳазиллашибми ёки қопқора бўлгани учунми уни Қоравой ака деб чақирарди. — Қани бундай ўтиринг.

Холиқов бошлиқнинг битта ишораси билан сакраб туришга тайёр одамдек стулга омонатгина ўтирди.

— Ишлар яхшими, Қоравой ака?— гапни узоқдан бошлади бошлиқ.

— Жойида, Мўмин ака!— қисқа жавоб қилди Холиқов.

Мулойим табиат Мўмин ака келиб-келиб нега Холиқов билан тил топишиб қолганининг тагига ҳеч ким етолмасди. Чунки Холиқов анчайин расмий ва қуруқ, юраги тор ва қитмир одам эди.

— Энди Қоравой ака, ўзингиздан ўтар гап йўқ, камина пенсия ёшидан аллақачон ўтиб кетганмиз. Аммо кучимиз, лаёқатимиз бор экан мана шу чоққача вазифамизни ҳалол ўтаб, ишлаб келяпмиз. Шаънимизга зиғирттак гард юқмаган.

— Тўппа-тўғри, шаънингизга зиғирттак гард юқмаган.

— Мадомики шундай экан, энди бу ёғига пухта режа билан иш тушимиз даркор. Хўш, мен ҳамма билан синаштаману, лекин сиз муассасамиздаги ходимларимизни мендан ҳам яхшироқ биласиз.

— Худди шундай! Астараврасигача бизга аён. Ким алимент тўлайди, ким суюқ оёқ, кимнинг қандай унвон ва орденлари бор, ким ўтириб чиққан, ким чет элга борганида...

— Шундоқ бўлгандан кейин,— яна жилмайди Мўмин ака,— сизга битта топшириқ бор.

— Буюринг!

— Йўқ, бу унақа расмий топшириқ эмас, дўстона илтимос!

— Дўстона илтимосни ҳам бажаришга тайёрмиз. Буюринг.

— Гап шуки, битта одам топасиз ичимиздан. Ёш, ишбилармон, ғайратчан бўлсин. Шубҳасиз, ташкилотчилик қобилияти ҳам бўлиши шарт.

— Тушундим, бажарамиз! — Холиқов истеъфога чиққан ҳарбийлардан бўлгани учун гапни чўрт-чўрт кесарди.

— Шошилманг, фақат сизнинг фикрингизча яхши эмас, балки бутун коллективга ёқадиган одам бўлсин. Очиқроқ айтсак, менинг ўрнимни эгаллашга арзийдиган номзод топасиз.

— Сизнинг ўрнингизни?! Ахир ҳозиргина яхши ишлаётганингизни ўзингиз тан олдингиз-ку...

— Олдин гапни охиригача эшитинг!— тоқатсизланди Мўмин ака.

— Хўб бўлади, гапни охиригача эшитаман.

— Хулласи калом, коллектив мени ўрнимни эгаллашга муносиб деб ҳисоблайдиган номзодни топасиз.

Холиқов бир лаҳзада анграйиб турди, кейин ўзини қўлга олди. Мўмин ака сўзини давом эттирди.

— Хафа бўлмангу, аммо ташаббус кўрсатиш масаласига келганда, сиз ҳам Қоравой ака, унчалик фаол эмассиз.

Холиқовнинг ранги қув ўчиб кетди. Тили ғулдиллаб:

— Энди кўрсатамиз ташаббус,— деди титроқ овозда.

— Ёшингиз ҳам фалон жойга бориб қолган. Янглишмасам, мендан уч ёш каттасиз-а?

— Икки йилу етти ой,— пешонасидаги терни артиб жавоб берди Холиқов.

— Лекин майли, бизнинг давримизда даврон суриб қолинг. Ҳозиржавоблигингизни, гапимизни иккита қилмаслигингизни назарда тутиб, сизнинг баъзи камчиликларингиздан кўз юмамиз. Мен шу ерда эканман, сизга биров ғинг деёлмайди, бемалол ишлаб юраверинг. Ҳа, бу ёғидан кўнглингиз тўқ бўлсин,— юпатди уни бошлиқ.

— Раҳмат,— ўрнидан туриб кетди Холиқов.

— Ўтиринг,— жилмайди Мўмин ака,— хўш, энди асосий масалага қайтайлик. Менга қандай одам кераклигини тушундингиз-а?

— Тушундим.

— Топасизми?

— Топаман. Бизда уддабурро, ишбилармон ёшлар кўп.— Холиқов тилёгламачилик қилишга уриниб кўрди,— албатта, сизчалик эмасу, аммо... руслар айтганидек, незаменимий одам йўқ...

Қоравой ака хол туширганини сезиб тилини тишлади.

— Бу гапингиз ҳам тўғри, —ўлганининг кунидан тан олди Мўмин ака,— одам қилган ишни одам эплайди, иннанкейин ёшларга ишониш, илгари суриш керак.

— Хўб, ўшаннақа одам топиб ҳужжатларини сизга олиб кирайми?

— Шарт эмас...— бошлиқ стол тортмасиданниманидир қидирган бўлиб кўзини яширди,— ҳужжатларни олиб ўзингиз бир ёқлик қиласиз.

Холиқов донг қотиб қолди. Аллақанча фурсатдан кейин аранг ўзига келиб ғулдиради.

— Тушунмадим.

Ходимининг калтафаҳмлигидан Мўмин аканинг жаҳли чиқди. Бироқ у маданиятли одам бўлгани сабабли ходимига дўқ урмади, майин овозда уқдирди.

— Халқимизда «астойдил йиғласа, сўқир кўздан ёш чиқар», деган гап бор. Астойдил қидирса, кимдан айб топилмайди дейсиз. Сиз ҳам бирор ишкал топасиз.

— Кимдан?

— Ўша номзоддан-да, почча! Кейин ўзини чақириб айбини бўйнига қўясиз. Ўз хоҳишинг билан кета қол деб яхшиликча ариза ёздирасиз. Лекин шов-шувсиз, бошқа жойга дарров ишга оладиган яхши характеристика билан... Ҳа, шўрликка жабр бўлмасин. Буйруқ тайёрласангиз, қўл қўйиб бериш қочмас. Бор-йўғи шу, Қоравой ака, шу холос., Сиз ҳам бир ташаббус кўрсатинг, қачонгача бўлганим шу деб, фақат айтганни қилиб юрасиз?!

Холиқов ўрнидан иргиб турди, қаддини ғоз тутиб хитоб қилди.

— Баражамиз.

— Майли, бажара қолинг, — одатича чиройли жилмайди Мўмин ака,— озиб-ёзиб сиз ҳам бир ташаббус кўрсатмоқчи бўласизу биз йўқ деймизми?

Фарҳод МУСАЖОНОВ

БЕКАТДАГИ ЛУҚМАЛАР

— Тавба, Тошкент шаҳар, «Самарқанд» автостанциясидаги соат 2—3 йилдан бери 11.30 ни кўрсатиб туради-я!

— Автостанциянинг қурилганига ўн бир ярим йил бўлди, ўшанга бўлса кераков.

●

— Трамвай, троллейбуслар бир жойга йиғилиб қолибди, ток йўқми?

—Ток бор, улар ҳар доим шу маҳалда графикни бузмаслик тўғрисида мажлисга йиғилишади.

●

— Пешанасига «Заказной» деб ёзилган автобусда бир киши ўтиб кетаверади, бекатдагиларни олиб кетса, асакаси кетармикан?

— Э, билмас экансиз, баъзи ташкилотлар бошлиқларига енгил автомашина берилмаган, улар «заказной»дан фойдаланишяпти.

●

— Бизнинг янги маршрутда автобуслар ўз вақтида қатнаяпти, жуда хурсандмиз.

— Бир ой ўтсин кейин сен ҳам автобус кутиб куннингни кеч қиласан.

О. БЕКОВ

ХАСИСХЎЖА ҲАНГОМАЛАРИ

«ЖОН ЎЛАН»НИ ТЕЖАБ ҚОЛ

Хўжанинг қизи ялачи эди. Никоҳ кечасида ялла бошлаб, эндигина «Ҳай-ҳай ўлан» деган ҳам эдики, тўрда ўтирган Хўжа дарҳол чақириб олиб, насиҳат қила кетди:

— Исрофгарнинг жони азобда бўлади, қизим, бирим икки бўлсин десанг, бу тўйда «Ҳай-ҳай ўлан» дединг бас, «Жон ўлан»ни нариги тўйга тежаб қол.

ЧУМОЛИГА ЕЛПУҒИЧ

— Хўжам! — деди Хасисхўжага танишларидан бири. — Мана, сиз ўта тадбиркор одамсиз. Ҳар қандай нарсани ҳам бирон нарсага ишлата биласиз. Айтинг-чи, чиркапашанинг қанотидан ҳам фойдаланса бўладими?

— Бўлади, — деди Хўжа.

— Масалан, ундан нима ясаш мумкин?

— Чумолига елпуғич.

Эргаш ЁНДОШ

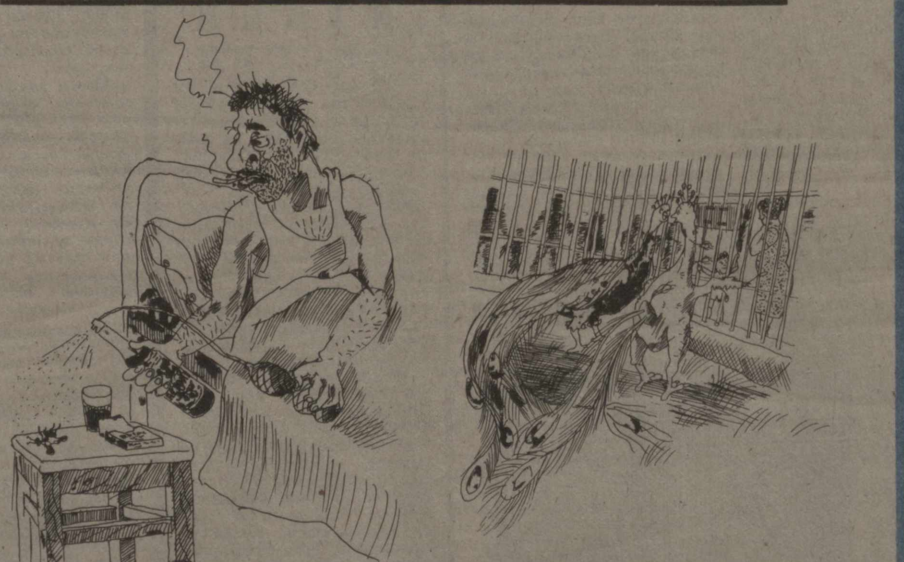

Рассом Н. БЕРЕЖНОЙ

Ўзбекистон ССР Маданият министрлиги

А. Н. ОСТРОВСКИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ТЕАТР ВА РАССОМЛИК САНЪАТИ ИНСТИТУТИ

1984—85 ўқув йили учун

КУНДУЗГИ ВА СИРТҚИ БЎЛИМЛАРНИНГ 1 КУРСИГА

ҚУЙИДАГИ МУТАХАССИСЛИКЛАР БЎЙИЧА

СТУДЕНТЛАР ҚАБУЛ ҚИЛАДИ

ДРАМА ТЕАТРИ ВА КИНО АКТЁРЛИГИ—ўқиш муддати 4 йил.

БОЛАЛАР ТЕАТРИ АКТЁРЛИГИ (ўзбек группаси) — ўқиш муддати 4 йил.

ҚЎҒИРЧОҚ ТЕАТРИ АКТЁРЛИГИ (ўзбек ва рус группалари) — ўқиш муддати 4 йил.

МУЗИКА ТЕАТРИ АКТЁРЛИГИ (ўзбек, туркман, рус группалари) — ўқиш муддати 5 йил.

ДРАМА ТЕАТРИ ВА КИНО РЕЖИССЁРЛИГИ — ўқиш муддати 5 йил.

ТЕАТРШУНОСЛИК — ўқиш муддати 5 йил.

ЖИВОПИСЬ: СТАНКОВОЙ РАССОМЛИК, ТЕАТР РАССОМЛИГИ — ўқиш муддати 6 йил.

ГРАФИКА: КИТОБ ГРАФИКАСИ, СИЁСИЙ ПЛАКАТ — ўқиш муддати 6 йил.

ДЕКОРАТИВ-АМАЛИЙ САНЪАТ: САНОАТ ГРАФИКАСИ, КУЛОЛЧИЛИК САНЪАТИ — ўқиш муддати 5 йил.

ИНТЕРЬЕР ВА ЖИҲОЗЛАШ — ўқиш муддати 5 йил.

МОНУМЕНТАЛ-ДЕКОРАТИВ САНЪАТ: МОНУМЕНТАЛ-ДЕКОРАТИВ РАССОМЛИК — ўқиш муддати 5 йил.

СИРТҚИ БЎЛИМ:

ҚЎҒИРЧОҚ ТЕАТРИ АКТЁРЛИГИ (ўзбек ва рус группалари) — ўқиш муддати 5 йил.

ТАСВИРИЙ САНЪАТ ТАРИХИ ВА НАЗАРИЯСИ —ўқиш муддати 6 йил.

ИНСТИТУТГА КИРУВЧИЛАР ҚУЙИДАГИ ФАНЛАРДАН ИМТИҲОН ТОПШИРАДИЛАР:

мутахассислик, СССР тарихи (оғзаки), **она тили ва адабиёт** (ёзма ва оғзаки).

Институтга кирувчилар институт ректорининг номига ёзилган аризаларни кундузги ва сиртқи бўлимларга 1984 йилнинг 1 июнидан 5 июлигача топширадилар.

Аризага қуйидаги ҳужжатлар қўшиб топширилади: ўрта маълумот ҳақидаги ҳужжат (асл нусхаси), институтга кириш тўғрисидаги характеристика, медицина справкаси (286-форма), 3х4 см. ҳажмдаги 4 дона фотосурат (бош кийимсиз), олий ўқув юртларига кирувчилар қуйидаги ҳужжатларни шахсан кўрсатадилар: паспорт, ҳарбий хизматга алоқадорлиги ҳақида ҳужжат, меҳнат ёки колхоз дафтарчасидан нусха.

КУНДУЗГИ ВА СИРТҚИ БЎЛИМЛАРИГА КИРИШ ИМТИҲОНЛАРИ 6 ИЮЛДАН БОШЛАНАДИ.

Стипендия умумий қоидага мувофиқ берилади.

Бошқа шаҳардан келганлар ётоқхона билан таъминланадилар.

Адрес: Тошкент шаҳри, 700031, Г. Лопатина кўчаси, 77-уй. Телефон: 56-28-80.

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ

БАҲОСИ 10 ТИЙИН

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА»

Орган союза писателей Узбекистана и Министерства культуры Узбекской ССР.

Бош редактор: Одил ЁҚУБОВ

Редколлегия: Раҳим АҲМЕДОВ, Рамз БОБОЖОН, Собир БОБОЕВ, Барот БОЙҚОБИЛОВ, Эркин ВОҲИДОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош редактор ўринбосари), Саъдулла КАРОМАТОВ, Асқад МУХТОР, Абдулла ОРИПОВ, Назир САФАРОВ, Ўлмас УМАРБЕКОВ, Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ (масъул секретарь), Тўлепберган ҚАЙИПБЕРГАНОВ, Тўлқиной ҚОДИРОВА, Лазиз ҚАЮМОВ, Малик ҚАЮМОВ, Сора ЭШОНТЎРАЕВА.

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: Тошкент—700029, Ленин кўчаси 41.

ТЕЛЕФОНЛАР: Бош редактор — 33-52-91, 32-57-42, қабулхона — 32-54-71; бош редактор ўринбосари — 33-43-65, 32-54-66; масъул секретарь—33-49-93, 32-58-49; БЎЛИМЛАР: ижтимоий-сиёсий — 32-56-50; танқид ва адабиётшунослик — 32-55-98; поэзия ва проза —32-55-78; санъат—32-56-48; сатира ва юмор —32-56-49; фотолаборатория — 32-58-95.

Редакцияга келган қўлёзма ва суратлар авторларига қайтарилмайди. Ҳикоялар уч интервалда 14 бет, очерк ва мақолалар 12 бетдан ошмаслиги керак.

Р. 13689. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри, Индекс 64598. Б. 3132. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12